

**SAUMATON YHTEISTOIMINTA MENESTYKSELLISEN
TAISTELUTOIMINNAN EHTONA**

Suomalainen panssaritaktiikka ja sen kehitys yhteistoiminnassa jalkaväen ja tykistön
kanssa vuosina 1919–1939

Oulun yliopisto, Historiatieteet

Pro gradu -tutkielma

14.11.2022

Inka Talus

Sisällysluettelo

JOHDANTO.....	3
1. ASELAJI ILMAN OMAA TAKTIIKKAA – PANSSARITAKIIKAN POHJUSTUS JA ENSIMMÄISET VUODET 1919–1922.....	18
1.1. Panssarit jalkaväen murtovoimana ja suora-ammunta-aseina.....	20
1.2. Ei puolustustaktiikkaa – mahdollisuus silti soveltaa?	28
2. PANSSARIKIRJALLISUUDEN KULTA-AIKA – TAKTIIKKA UUDISTUU JA KEHITTYY VUOSINA 1923–1935.....	32
2.1. Yhteistoimintataktiikka laajenee ja tarkentuu hyökkäyksessä	35
2.2. Puolustuksellinen käyttö tunnustetaan – aselaji saa puolustustaktiikan.....	48
3. UUSIA OHJESÄÄNTÖJÄ EI VAHVISTETA – TAKTIIKKA VUODESTA 1936 TALVISODAN SYTTYMISEEN	53
3.1. Joukkuetaktiikka laajenee komppaniataktiikkaan.....	54
3.2. Puolustustaktiikka ajaa hyökkäyksen edelle	62
LOPPULAUSE	68
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	72

JOHDANTO

Hyökkäystykistön – kuten kaikkien muidenkin erikoisaselajien – tehtävänä on jalkaväen etenemisen helpottaminen, koska jalkaväki on kaikkia muita aselajeja tärkeämpi ja ainoa, joka kykenee lopullisesti valloittamaan hyökkäyksen päämääränä olevan alueen.¹

Oheisessa lainauksessa tulee ilmi aikakauden näkemys jalkaväen asemasta ja merkityksellisyydestä verrattuna muihin aselajeihin. Lainaus summaa ajatuksen siitä, miten jalkaväki toimii pääaselajina, jonka toimintaa ovat kaikki muut aselajit tukemassa. Kun panssariaselaji luotiin ensimmäisen maailmansodan aikana tuomaan liikettä paikalleen jämhätäneeseen asemasotaan, nähtiin aselaji suoraan alisteisena jalkaväelle: panssarivaunuja ei kykenisi käyttämään ilman jalkaväkeä.² Panssareista kuitenkin kiinnostuttiin ensimmäisen maailmansodan myötä sotineiden valtioiden ulkopuolella, joten useat valtiot perustivat itselleen panssarivoimat – Suomi mukaan lukien. Suomessa panssariaselaji on suhteellisen tuore sekä erittäin kiistelty aselaji, jonka vuoksi se on kokenut erilaisia rakenne- ja organisaatiomuutoksia nuoren historiansa varrella sekä joutunut muun muassa taistelemaan omasta olemassaolostaan.³ Useissa alan julkaisuissa, kuten *Suomalaisessa sotilasaikakauslehdessä*, on vahvasti aselajin alkutaipaleen aikana argumentoitu panssarivaunuja vastaan: monet olivat sitä mieltä, etteivät panssarivaunut soveltuisi suomalaiseen, tiheäpuiseen maastoon⁴.

Aselajien välisen saumattoman yhteistoiminnan tärkeys näkyy hyvin esimerkiksi alkuvuoden 2022 tapahtumissa, kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan 24. helmikuuta 2022. Uutismediat seurasivat tarkasti Venäjän hyökkäystaktiikkaa ja sen epäonnistumisia. Venäläiset kärsivät vajaan kolmen kuukauden aikana merkittäviä vaunutappioita, jonka pääsyyinä oli heidän heikko taktiikkansa ja taistelutekniikkansa⁵, kun joukko ei noudata omaa perustaistelumenetelmäänsä. Jalkaväen jalkautuminen suoraan tulialueelle ja osaamattomuus tulialueella suojautumisessa⁶ paljastivat venäläisten heikon yhteistyön aselajien välillä, mikä johtunee puutteellisesta koulutuksesta ja heikosta moraalista.

¹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 3.

² Jörgensen & Mann 2017, 10; 22.

³ Talus 2020, 19.

⁴ Borgman, F. W.: Mekanisoinnin vaikutus taktiikkaan ottaen erikoisesti huomioon Suomen olosuhteet” (art.). *Suomen sotilasaikakauslehti* 6/1933.

⁵ Toveri, Pekka: ”Panssarijoukkojen käyttö Venäjän suurhyökkäyksessä Ukrainaan 2022” (art.). *Panssari* 2/2022.

⁶ Ibid.

Venäjän toteuttaman panssarivaunujen käytön yhtenä heikkoutena voidaan nimetä myöskin vaunujen yksittäinen käyttö ilman jalkaväen tukea etenkin peitteisessä maastossa, jolloin vaunut voidaan helposti yllättää takaa tai sivustasta, kun ei ole jalkaväkeä tukemassa vaunujen toimintaa. Venäjän panssarijoukkojen ja jalkaväen olematon yhteistyö ja sekavuus alleviivaavat jo ensimmäisessä maailmansodassa huomattua seikkaa, että onnistuakseen panssaritaistelussa tulee aselajien välisen yhteistyön olla saumatonta ja kaikkien aselajien tuntea toistensa toimintaperiaatteet.

Tutkimustehtävä ja rajaus

Pro gradu -tutkielmassani tutkin Suomen panssarivaunujoukkojen hyökkäys- ja puolustustaktiikan kehitystä yhteistyössä jalkaväen ja tykistön kanssa vuosina 1919–1939. Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten panssarivaunujen hyökkäys- ja puolustustaktiikka ovat tutkittavana ajanjaksona kehittyneet sekä millaiset roolit jalkaväellä ja tykistöllä näissä kahdessa taistelumuodossa ovat olleet. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten aselajit taistelevat yhdessä toistensa perustaistelumenetelmiä tukien yhteisten taistelutavoitteen – hyökkäyksen tai puolustuksen – saavuttamiseksi. Pääkysymykseni ovat:

- 1. Miten suomalainen panssaritaktiikka on kehittynyt ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet sen kehitykseen?*
- 2. Millaista panssariaselajin, jalkaväen ja tykistön yhteistyötaktiikka oli, ja millaista sen tulisi ohjesääntöjen mukaan olla?*
- 3. Miten aselajien yhteistyötaktiikka on kehittynyt, mitkä asiat siihen ovat vaikuttaneet ja miksi?*

Pääkysymyksiäni tukevat seuraavat alakysymykset:

- 1. Miten jalkaväki- ja tykistötaktiikan kehitys ovat vaikuttaneet panssaritaktiikan kehitykseen ja miksi?*
- 2. Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet suomalaisen taktiikan muotoutumiseen?*

Tutkimukseni painopisteinä ovat taktiikan kehitys, keskinäiset eroavaisuudet ohjesääntöjen esittämässä taktisissa malleissa sekä aselajien yhteistoiminta. Rajauksen aselajien välisestä yhteistyöstä olen vetänyt jalkaväkeen ja tykistöön, sillä useissa lähteissä sanotaan niiden olevan onnistuneen panssaritaistelun kulmakiviä ja mahdollistajia⁷. Etenkin jalkaväen merkitystä painotetaan useasti. Miltei kaikissa tarkastelemissani aineistoissa on poikkeuksetta alleviivattu sitä, miten jalkaväki on ainoa aselaji, joka kykenee saavuttamaan taistelukentällä ratkaisuja. Myös ensimmäisessä maailmansodassa huomattiin tykistön tehokkuus jalkaväkeä tukevana, mutta myös mittavia tuhoja aiheuttavana aselajina⁸. Nämä kaksi aselajia ovat myös mainittu ohjesäännöissä useampaan otteeseen, joten niiden ottaminen mukaan tutkimukseen on luontevaa. Muiden aselajien mukaan ottaminen olisi laajentanut tutkimusta liikaa sellaisiin aselajeihin, jotka eivät edes suoranaisesti taistele panssarivaunujen kanssa tai selkeästi edistä niiden toimintaa, joten näin järkevämmäksi jättää muut aselajit tutkimuksen ulkopuolelle.

Olen rajannut tutkimukseni koskemaan vuosia 1919–1939. Koska Hyökkäysvaunurykmentti perustettiin päiväkäskyllä heinäkuussa 1919, on tutkimuksen aloitusvuoden rajausta perusteltua alkamaan aselajin synnyinvuodesta. Tutkimuksen aikarajaus taas on rajattu päättymään talvisodan syttymiseen marraskuuhun 1939, jolloin uutta ohjesääntökirjallisuutta ei enää tehty. Sotavuosien aikana ohjesääntökirjallisuutta ei ole tuotettu ollenkaan – vain rauhan aika mahdollisti ohjesääntökirjallisuuden kirjoittamisen ja taktiikan kehittämisen. Tämä johtui luultavasti siitä, että sodan aikana resurssit ja huomio olivat kiinnittyneinä sodankäyntiin eikä taktisten periaatteiden kehittämiseen ja uudistamiseen.

Tutkimuksen rakenne on jaettu kolmeen osaan. Aikarajaukset tutkimuksen pääluville ovat määräytyneet ajanjaksolla julkaistujen ohjesääntöjen mukaan – uusi aiemman taktiikan korvannut panssaritaktiikan ohjesääntö avaa uuden aikakauden uudelle taktiikalle. Jokaisen pääluvun alla tarkastellaan omina kokonaisuuksinaan hyökkäys- ja puolustustaktiikoita, niiden taistelullisten päämäärien ollessa luonteiltaan toistensa vastakohtia. Alalukujen alle on ohjesäännöissä eritelty taktiikka aselajeittain peilaten kuitenkin tutkimukseni pääaselajiin eli panssareihin ja niiden taktiikkaan.

⁷ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 3;18.

⁸ Kesseli 2017, 21.

Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen panssariaselajin ensimmäisiä vuosia ajanjaksolla 1919–1922, jolloin aselajin ainoana ohjesääntönä toimi *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* (1919). Toisessa pääluvussa tarkastelen Aarne Sihvon tuotantoa *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* (1923) ja *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö I ja II* (1927), jotka korvasivat ensimmäisen ohjesäännön ja veivät panssaritaktiikkaa eteenpäin aikakauden mukaisesti ajanjaksolla 1923–1935. Kolmannessa ja viimeisessä pääluvussa tarkastelen luonnokseksi jäänyttä ohjesääntöä *Panssarijoukot ja niiden toiminta* (1936), joka omalta osaltaan ilmentää aikakaudella 1936–1939 tapahtunutta uhkakuvan muutosta ja sen mukaisesti räätälöityä panssaritaktiikkaa.

Koska panssariaselajia ei ole alun perin suunniteltu käytettäväksi omana itsenäisenä taisteluosastonaan, on aselaji tehnyt taisteluissa tiivistä yhteistyötä kahden taistelulle erittäin olennaisen aselajin kanssa eli jalkaväen ja tykistön kanssa. Koska panssarivaunuja ei alkuperäisen taktisen suunnitelman mukaan kyetä käyttämään yksin omina operatiivisina osastoinaan⁹, ovat ne luotu tukemaan jalkaväkeä taistelussa. Tämän vuoksi olen kiinnostunut tutkimuksessani tarkastelemaan näiden aselajien välistä yhteistyötä sekä etsimään mahdollisia eroja hyökkäys- ja puolustustaktiikan välillä myös aselajiyhteistyössä.

Olen itse tehnyt aiemmin tutkimustilanteeseeni sopivaa tutkimusta panssaritaktiikasta. Tässä tutkimuksessani hyödynnänkin erityisesti aiemmin tekemääni kandidaatintutkielmaa *Ranskalaista panssaritaktiikkaa sovellettuna Suomeen – suomalainen panssarihyökkäystaktiikka ohjesäännöissä ja sen kehitykseen vaikuttaneet tekijät vuosina 1919–1939* (2020). Kandidaatintutkielmaani käytän pohjana hyökkäystaktiikan osuudessa ja täydennän sitä uudella tutkimuksella puolustustaktiikasta sekä uudesta, laajemmasta tutkimuksesta kohdistuen aselajien väliseen yhteistyöhön.

Maailmansotien välisen ajan panssaritaktiikan kehityksen tutkiminen on tärkeää ja olennaista, sillä aselajin taktiikan ensi askeleet ovat olleet merkittäviä tekijöitä aselajin myöhemmän taktisten kehityksen kannalta. Taktiikan tutkimus myös näyttää ajanjaksolle

⁹ Panssarivaunuja ei ajateltu voivan käyttää itsenäisissä tehtävissä ilman tukevaa aselajia. Ibid.

tyypillisiä ajatussuuntia, joihin vaikuttivat muun muassa suurimmat oletetut uhkakuvat sekä niissä tapahtunut mahdollinen muutos ja kehitys.¹⁰ Taktiikan tutkiminen auttaa samalla ymmärtämään tehokkaan ja viimeistellyn aselajien yhteistoiminnan merkityksen taistelussa, mikä on itselle edullisen taistelutuloksen saavuttamiselle olennaista.¹¹

Tärkeimmät käsitteet

Merkittävimpinä käsitteinä tässä tutkimuksessa ovat taktiikka, yhteistyötaktiikka, hyökkäys, puolustus ja vastahyökkäys. *Taktiikka* on yleisesti oppia ja taitoa taistelun voittamisesta.¹² Taktista ajattelua on se, miten joukkoja, kalustoa ja maastoa käytetään taistelussa taistelun voittamiseksi.¹³

Taistelukoulun johtajana vuosina 1927–1931 toimineen jääkärimajuri Hannes Olkkosen teoksessa *Taktiikan perusteet* (1928) Olkkonen luonnehti aikakauden mukaisesti taktiikan olevan ”taistelutahtoa eli oppia taistelun voittamisesta”¹⁴. Olkkonen jakoi taktiikan *muodolliseen* ja *sovellettuun taktiikkaan*. Muodollinen taktiikka perustui eri aselajien ohjesääntöihin, joissa eritellään eri aselajien toimintaperiaatteet sodassa. Sovellettu taktiikka taas tarkoittaa kahden tai useamman aselajin yhteistoimintaa taistelussa.¹⁵ Näin ollen tutkimuksessani tarkastelen sekä muodollista että sovellettua taktiikkaa.

Maanpuolustuskorkeakoulun Yleinen opas vuodelta 2022 selittää taktiikan käsitteen seuraavasti:

*Taktiikka on oppi taistelujen käymisestä, taito käyttää joukkoja ja järjestelmiä taistelun käymiseksi ja taistelutehtävän täyttämiseksi. Taktiikan olennaisin sisältö on omien ja vastustajan joukkojen, järjestelmien ja toimintatapojen tunteminen, tilannetietoisuus, omiin voimavaroihin, tilanteeseen ja olosuhteisiin sopivien toimintamenetelmien valinta sekä joukkojen ja toimintojen optimaalinen suunnittelu, valmistelu ja johtaminen taistelutehtävän täyttämiseksi.*¹⁶

¹⁰ Tynkkynen 1996, 20; 25.

¹¹ Tynkkynen 1996, 40.

¹² Tynkkynen 1996, 11.

¹³ Ibid.

¹⁴ Olkkonen 1928, 10–11.

¹⁵ Olkkonen 1928, 29.

¹⁶ MPKK Yleinen opas 2022, 45.

Kun vertaillaan eri ohjesääntöjen ja lähdekirjallisuuden selitteitä taktiikan käsitteelle voidaan huomata, ettei käsite ole muuttunut juuri ollenkaan – enimmäkseen vain tarkentunut ja laajentunut. Olkkosen taktiikan määritelmä on kuitenkin syvempi ja kattavampi kuin Yleisen oppaan, mikä johtunee siitä, että opas esittelee taktiikan yhtenä sotataidon oppiaineista. Puolustusvoimain muita yleisessä jaossa olevissa ohjesäännöissä ja oppaissa ei taktiikan käsitettä selitetä mitenkään, mikä johtunee siitä, että ammattisotilaksi kouluttautuville käsitteen tuntemus on huomattavasti tärkeämpää ja hyödyllisempää kuin varusmiehelle. Itse määrittelen taktiikan käsitteen hyvin pitkälti samalla tavalla kuin Yleinen opas, mutta rajautuen oppiin taistelun käymisestä, taitoon joukkojen käyttämisestä sekä opittujen perustaistelumenetelmien soveltamiseen.

Yhteistyötaktiikalla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kahden tai useamman aselajin yhteistoimintaa taistelussa. Tässä tutkimuksessa yhteistyötaktiikkaa toteuttavat jalkaväki, panssarivaunut ja tykistö, jotka tukevat toistensa toimintaa päästäkseen yhteiseen taistelutavoitteeseen riippuen toteutettavasta taistelulajista. Tutkimuksessa tarkastelemani ohjesäännöt ja taktiikkaa käsittelevät oppaat eivät selitä aselajien välisen yhteistyön tai yhteistoiminnan käsitettä mitenkään. Aiheesta puhutaan teoksissa, mutta käsitteen selittäminen puuttuu kokonaan – luultavimmin kirjoittajat ovat ajatelleet, että käsite on itseään selittävä eikä sitä tarvitse erikseen lukijalle avata. Tämän vuoksi olen määritellyt käsitteen tutkimustani varten itse pohjautuen aineistojen sisältöihin.

Hyökkäämisellä tarkoitetaan viholliseen kohdistuvaa aktiivista ja offensiivista¹⁷ toimintaa ja sodankäyntiä puolustusvoimien eri aselajien voimin. Hyökkäyksen tavoitteena on hyökkäysalueella olevan vihollisen tuhoaminen ja käsketyin maastonkohdan valtaaminen¹⁸. Tässä tutkimuksessa käsite kattaa ennen hyökkäystä tehtävät toimet, kuten hyökkäysvalmistelut sekä aktiivisen, hyökkäävän taistelutoiminnan panssarivaunujen taistelutehtävän suorittamiseen saakka. Tutkimuksessa tarkastellaan ainoastaan taistelutaktiikkaa, jossa puolustaja on asettautuneena puolustusasemiin, joihin hyökkäys kohdistuu. Kohtaamistaistelua ei näin ollen tutkimuksessa tarkastella, koska se ei sisälly ensimmäisiin panssariaselajin ohjesääntöjen hyökkäystaistelumuotoihin. Taistelumuoto mainitaan vasta myöhemmissä ohjesäännöissä, joten se on aselajille myöhemmin osaksi taktiikkaa tullut taistelumuoto.

¹⁷ Offensiivisella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan toimintaa, joka on luonteeltaan hyökkävää ja aggressiivista.

¹⁸ Taistelijan opas 2013, 168.

Lisäksi, kohtaamistaistelun käsitteleminen ja tutkiminen olisi laajentanut tutkimusta liian laajaksi, joten näin luontevaksi jättää aiheen pois tutkimuksesta.

Puolustamisella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan joukkoon kohdistuvaa vihollisen aktiivisen ja aggressiivisen taistelutoiminnan eli hyökkäyksen pysäyttämistä, tappioiden tuottamista ja torjumista. Puolustuksen tavoitteena on pitää hallussaan olevan maastonkohdan tasa. Puolustukseen ja puolustautumiseen liittyy tässä tutkimuksessa vahvasti myös *vastahyökkäyksen* käsite, jonka tavoitteena on tuottaa hyökkääjälle tappioita niin, että puolustus onnistuu.¹⁹

Lähdeaineisto ja metodi

Lähdeaineistonani toimivat puolustuslaitoksen vahvistetut sekä luonnoksiksi jääneet ohjesäännöt, jotka kuvaavat aselajien taistelutoimintaa ja taktiikkaa. Ohjesäännöt ovat puolustuslaitoksen aselajeja, henkilöstöä ja palveluksissa olevien varusmiesten toimintaa ohjaavia sotilaskäskyinä annettuja normeja. Puolustuslaitos²⁰ on luonut ja vahvistanut aselajeille ohjesääntöjä, joista käy ilmi aselajin käyttötarkoitus sekä aikakauden mukaiset aselajin taktiset käyttöperiaatteet. Tässä tutkimuksessa ohjesäännöt käsittelevät aselajien taistelijoiden ja taistelukokoonpanojen toimintaa osaston hyökkäyksessä ja puolustuksessa sekä niiden toimintaperiaatteita.

Lähdeaineisto on valittu koskemaan panssari-, jalkaväki- ja tykistöaselajeja niin, että niissä olevat taktiset ohjeet ja määräykset on julkaistu ja vahvistettu käyttöön tutkimuksen aikarajausta koskevana aikana vuosina 1919–1939. Ohjesääntöjen ja artikkeleiden avulla olen luonut kuvan taktiikan kehitymisestä. Ohjesäännöissä on eritelty eri kokoisten taisteluosastojen taktista toimintaa sekä hyökkäys- että puolustustaisteluissa sekä erilaisia skenaarioita, miten vihollinen voisi taistelussa toimia. Näin esitetään erilaisia taistelumuotoja ja ryhmittäytymisiä, joita osataan ohjesäännön opettamina taisteluissa soveltaa. Kaikki tarkastelemani ohjesäännöt ovat edelleen vapaasti luettavissa, sillä niiden salassapito on poistettu.

¹⁹ Taistelijan opas 2013, 174.

²⁰ Puolustuslaitos oli vuosina 1922–1974 käytössä ollut nimitys Suomen asevoimista. Vuonna 1974 omaksuttiin edelleen käytössä oleva nimi puolustusvoimat edeltäjän tilalle. Palokangas 2018, 42.

Ohjesääntöjä tarkastellessa on huomioitava, että aineiston kirjoittajat ovat alansa ammattilaisia ja näin ollen kirjoittavat aselajista, jonka käytön ja toimintaperiaatteet ja -mahdollisuudet he tuntevat läpikotaisin. Tämän vuoksi monia taisteluliikkeitä ja niiden valikoimista ohjesääntöjen sisältöihin ei perustella. Ohjesäännöt ovat suunnattuja asepalveluksessa oleville, varusmiesjohtajille sekä ammattiupseereille ja -aliupseereille, joille käsitteet ja toimintaperiaatteet ovat ainakin perustasolla selkeitä. Tämän vuoksi aineiston läpikäyntiä ja ymmärtämistä edesauttaa se, jos on itse palvellut Suomen armeijassa, jolloin on saanut peruskoulutuksen ainakin ohjesäännöissä esitettyihin jalkaväen perustaistelumenetelmiin ja -liikkeisiin. Myös eri aselajien tuntemus helpottaa huomattavasti ymmärtämään, miten ja miksi kyseinen aselaji toimii niin kuin ohjesäännössä esitetään. Hankaluuksia tutkimuksessani aiheutti tykistötaktiikan ymmärtäminen, sillä jalkaväki- ja panssarimiehen koulutuksen saaneena en palvellessani ollut mitenkään tekemisissä tykistöaselajin kanssa, jolloin tietämykseni siitä tutkimuksen alussa oli hyvin kapea. Tutkimuksen tekemistä ja aineiston ymmärtämistä helpotti, että aselajin parissa työskentelevät ammattisotilaat kykenivät selvittämään ohjesääntöjen sisältöjä tutkimuskirjallisuuden ohella.

Päälähteinäni käytän panssariaselajin ohjesääntöjä *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* (1919), *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* (1923), *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö (H. V. H. O.) I ja II* (1927) sekä ohjesääntöluonnosta *Panssarijoukkojen toimintaohje: Panssarijoukot ja niiden toiminta* (1936). Näissä ohjesäännöissä esitellään panssarivaunuosastojen järjestysmuotoja, taisteluliikkeitä eri kokoisissa kokoonpanoissa ja taktiikkaa sekä yksityiskohtia liittyen taistelutoimintaan, kuten esimerkiksi tiedustelutoimintaan tai yhteistoimintaa muiden aselajien kanssa.

Jalkaväen ohjesäännöistä olen käyttänyt *Jalkaväen ohjesääntö II₁* (1932) ja *II₂* (1933), jotka käsittelevät nimensä mukaisesti jalkaväen aselajitaktiikkaa. Aikarajaukseni alkupuolella vallinneen virallisten ohjesääntöjen puutteen vuoksi olen tarkastellut myös ohjesääntökirjallisuuden puutetta korvaamaan luotuja suojeluskuntateoksia. Näitä ovat muun muassa olleet kenraalimajuri Paul von Gerichin kirjoittamat *Komppanian taistelukouluutus* -teoksen osa II (1921) ja *Taktiikan oppikirja I* (1922) sekä Niilo Sigellin (myöhemmin Hersalo) kirjoittama *Jalkaväen taistelutaito I* (1927). Jalkaväen

ohjesäännöistä olen tarkastellut erityisesti hyökkäysvaunujen ja jalkaväen yhteistoiminnasta kertovia lukuja. Jalkaväen ohjesäännöistä olen ottanut huomioon, miten jalkaväkeä on käsketty toimimaan hyökkäysvaunujen tukemana.

Tykistöohjesäännöistä olen tarkastellut *Suomalaista sotilaskäsikirjaa* ja sen osaa IV Tykistö (1918), *Kenttätykistön ampumaohjesääntöä* (1924), *Kenttätykistön aliupseerin taisteluopasta* (1935), T. Ekmanin kirjoittamaa teosta *Tykistön taktillinen toiminta* (1936) sekä *Kenttätykistön taisteluopasta* (1939). Tykistön ohjesäännöistä olen tarkastellut tykistön käyttöä hyökkäyksessä ja puolustuksessa sekä sen toimintaperiaatteita jalkaväkeä tukevana aselajina etenkin tulivalmisteluiden ja taistelun osalta.

Panssariaselajin ohjesäännöissä olen kiinnittänyt myös huomiota ohjesäännöissä mainittuihin jalkaväki- ja tykistötaktiikoihin, joita olen hyödyntänyt täydentämään tutkimuksessa tarkastelemani yhteistoimintataktiikkaa. Etenkin, mikäli aselajiohjesäännöissä ei mainittaisi suoraan yhteistoimintaa panssareiden kanssa, täydentävät panssariohjesäännöissä eriteltyt jalkaväen ja tykistön toiminta ilmennyttä puutetta.

Puolustuslaitoksen virallisina julkaisuina pidän lähdeaineistoa erittäin luotettavana. Voimassalokana ohjesäännöt ovat olleet salattuja ja asiakirjojen salaustaso on purettu sen jälkeen, kun ohjesääntö on vanhentunut ja uusi on astunut voimaan. Monissa ohjesäännöissä ei erikseen ole nimetty niiden kirjoittajia: yleensä niissä on vain maininta ohjesäännön laatineesta puolustuslaitoksen osastosta, joka näissä ohjesäännöissä on Yleisesikunta, joka vastasi lähes koko maailmansotien välisen ajan maan puolustussuunnittelusta²¹. Usein ohjesääntöjen kirjoittajat ovat kuitenkin tiedossa tai ainakin jäljiteltävissä. Ohjesääntöjä ja taktiikan kehittymistä tutkiessa tulee myös ottaa huomioon se, etteivät kehitys ja muutokset astu voimaan heti ohjesääntöjen ilmestyessä. Ohjesäännöt on myös tarkoituksella tehty niin sanotusti ilmaviksi, eikä niistä löydy tarkkoja suoritusmalleja. Tämä mahdollistaa johtajille liikkumavaraa sekä soveltamisen erilaisissa, yllättävissäkin olosuhteissa²².

²¹ Raunio 2002, 24.

²² Liimatta 2018, 33.

Edellä mainittujen lähteiden lisäksi olen käyttänyt Upseeriliiton julkaisemaa *Suomen Sotilasaikakauslehteä*, joka sisältää etenkin 1920-luvulta upseerien kirjoituksia panssariaselajista ja sen yhteistoiminnasta muiden aselajien kanssa. Sotilasaikakauslehteen kirjoittivat eri virkaikäiset puolustuslaitoksen upseerit, ja artikkeleissa kirjoitettiin vapaasti omista näkemyksistä ja kokemuksista eri aselajien toimintaan ja taktikkaan. Lisäksi artikkeleissa esiteltiin upseerien esittämiä korjaus- ja kehittämisehdotuksia. *Sotilasaikakauslehti* mahdollisti upseeristolle vapaan keskustelun taistelutekniikasta ja -taktiikasta, ja he usein artikkeleissaan kommentoivat toistensa artikkeleita. Lähdekriittisesti pidän artikkeleita luotettavina, sillä ne ilmentävät oman aikansa ajattelua ja ovat alansa ammattilaisten kirjoittamia. Artikkeleita kirjoittavat upseerit olivat sotateknillisesti ja -taktillisesti ajan hermolla ja tarkastelivat jatkuvasti kehitystä, mitä ulkomailla ammattiympäristöissä tapahtui. Etenkin oman aselajinsa asiantuntijoina pidän heidän kirjoituksiaan luotettavina ja jopa ammattimaisina.

Tutkimuksen metodina käytän kvalitatiivista eli laadullista sisällönanalyysia. Tutkimuksessa analysoin aikarajauksen sisällä ilmestyneitä puolustusvoimien virallisina julkaisuuina vahvistettuja ja julkaistuja sekä luonnoksiksi jääneitä ohjesääntöjä sekä ammattiupseerien kirjoituksia liittyen panssariaselajiin sekä sen toimintaan aselajien välisessä yhteistyössä. Lähdeaineistosta olen etsinyt sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti tekstien merkityksiä²³, mikä tämän tutkimuksen puitteissa tarkoittaa eri aselajien taktikkaa ja taistelutekniikkaa sekä sen teoreettista toteuttamista kenttäolosuhteissa tietyllä ajanjaksolla. Ohjesääntöjen ja artikkeleiden myötä olen luonut kuvan taktiikan kehittämisestä.

Olen verrannut analysoitujen lähteiden hyökkäys- ja puolustustaktillista sisältöä ensin keskenään samana vuosikymmenenä ilmestyneiden lähteiden kanssa. Näin olen saanut pienemmälle ajanjaksolle ominaisen taktillisen taistelun perusteet ja periaatteet selville²⁴. Tutkimuksen edetessä vertasin eri vuosikymmenten taktikkaa toisiinsa, mikä mahdollisti pidemmällä ajanjaksolla tapahtuneen taktiikan muutoksen ja kehityksen havaitsemisen. Aineiston analyysi ja vertaus toisiinsa paljastavat eri ajanjaksoilla tapahtuneet muutokset

²³ Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–107.

²⁴ Iskanius 1997, 16.

panssareiden ja jalkaväen yhteistyössä taistelukentällä, niiden etenemisestä ja tulitukemisesta sekä tykistön jalkaväkeä ja panssareita edistävästä toiminnasta.²⁵

Tutkimustilanne

Panssariaselajista löytyy erittäin kattavasti aiempaa tutkimusta. Suomen vuonna 1919 perustettujen panssarivaunujoukkojen vaiheista Pekka Kantakosken teos *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969* (1969) selventää erinomaisesti tuoreen aselajin vaikeuksia sekä taktisten suuntaviivojen hahmottamista. Kantakoski kertoo tarkasti muun muassa Hyökkäysvaunurykmentin perustamisesta, kalustohankinnoista, komentajien vaihdoksista ja heidän komentajuutensa aikana tapahtuneista tärkeimmistä tapahtumista. Teoksessa kerrotaan myös kattavasti ohjesääntötyöstä, joka liittyy olennaisesti tutkimustehtävääni. Kantakoski myös sivuaa panssaritaktiikkaa, muttei paneudu siihen pintapuolista esittelyä laajemmin ja näin jättää aukon, jonka tutkimustehtäväni täyttää. Tutkimuksessani olen käyttänyt myös Asko Itkonen teosta *Suomen panssarijoukot 1919–1939* (2019), joka täydentää Kantakosken kattavaa teosta²⁶. Itkonen on hyödyntänyt teoksessaan muun muassa Kantakosken teosta, mutta tarkasti käyttämiään lähteitä hän ei esittele. Tekstiviitteitä teoksessa ei ole, joten lähteen varmentaminen ja tarkempi tutkiminen on mahdotonta.

Koska Suomen panssarivaunutaktiikka ensimmäisen vuosikymmenen aikana pohjautui suoraan ranskalaiseen panssaritaktiikkaan²⁷, tarkastelen tutkimuksessani Suomen taktisia suuntaviivoja suhteutettuna ranskalaiseen taktiikkaan. Ranskasta hankittiin Suomeen ensimmäinen panssarikalusto, joiden ranskalaista taistelukäyttöä selvennetään Christer Jörgensenin ja Chris Mannin teoksessa *Tank Combat – The Theory and Practice of Tank Warfare 1916–2000* (2017). Teos tarjoilee selkeän näkemyksen siitä, miten panssareita käytettiin ensimmäisessä maailmasodassa ja mihin kehitys siitä eteni.

²⁵ Tynkkynen 1996, 17.

²⁶ Itkonen 2019, 49.

²⁷ Talus 2020, 25.

Jalkaväen osuus on tutkimukseni kannalta huomattava, sillä panssarivaunujen onnistunut käyttö vaatii seurakseen jalkaväen²⁸. Useissa tarkastelemisani ohjesäännöissä jalkaväen kiistatonta asemaa tärkeimpänä aselajina perustellaan sillä, että jalkaväki kykenee muita aselajeja laajempiin ja monipuolisempiin taistelumuotoihin, kuten ampuma- ja lähitaisteluun sekä hyökkäykseen ja puolustukseen maastosta riippumatta.²⁹ Useissa panssariohjesäännöissä myös painotetaan, että vain jalkaväki kykenee pitämään valtaamansa maastonkohdan hallussaan.³⁰ Jalkaväkitaktiikasta sekä jalkaväen ja panssareiden yhteistoimintaa ja taktiikkaa selventää Hannu Liimatan teos *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja – itsenäisen Suomen jalkaväkitaktiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (2018). Teoksessa on selkeästi eritelty jalkaväen hyökkäys- ja puolustustaktiikka, mikä on tutkimukseni kannalta erittäin hedelmällistä. Teos myös ilmentää jalkaväkitaktiikan kehittymisen ohella sitä, miten puolustuslaitoksen yhden tärkeimmän aselajin taktiikka ohjaa sitä avustavien ja tukevien aselajien taktiikkaa.

Aselajien yhteistoiminnallista viitekehystä auttavat rakentamaan tykistöaselajien kehityksestä ja taktiikasta kertovat teokset. Ohjesäännöissä huomautetaan useasti tykistön tarpeellisuudesta luoda tykistövalmistelun avulla vihollisessa reaktio sekä savuverho, jotka turvaavat ja ennalta valmistelevat panssareiden saapumista taistelukentälle³¹. Pasi Kesselin teos *Tykistö taistelee tulellaan – tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana* (2017) sekä Jääkärytykistörykmentin toimittama historiaa koostava juhlateos *Jääkärytykistö 100 vuotta – tykkivaljakosta panssarihaupitsiin 1916–2016* (2016) palvelevat juuri tätä tarkoitusta. Jalkaväen toteuttaman liikkeen ja tykistön tarjoileman tulen merkittävä voima ja yhteistoiminta ovat kantavana teemana tässä tutkimuksessa, ja ne ovat vaikuttaneet myös panssariaselajin taktiikkaan ja vaunujen käyttöön taistelussa.

Taktiikan teoreettisen puolen kanssa auttavat Juha Hollannin väitöskirja *Alivoimaisen taktiikka – suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu* (2019), Vesa Tynkkysen väitöskirja *Hyökkäyksestä puolustukseen – taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet*

²⁸ Talus 2020, 26.

²⁹ Taktiikan oppikirja I 1922, 15.

³⁰ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 3.

³¹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 15.

Suomessa (1996) sekä Jarkko Kempin *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924* (2006). Nämä teokset selventävät yleisen suomalaisen taktiikan kehitystä ja sen tutkimista. Taktiikasta kertovat teokset avaavat syitä, miksi aselajien taktiikka on muotoutunut tietyllä tavalla – tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi suomalainen metsämaasto, pimeys sekä talviolosuhteet, jotka vaikuttavat olennaisesti panssarivaunujen onnistuneeseen käyttöön. Taktiikan vaiheista, vaikutteista ja kehityksestä kertovat teokset ja tutkimukset ovat luoneet tutkimukselleni raamit, jota aselajitaktiikoiden kehitykseen vaikuttaneet tekijät täydentävät ja näin omalta osalta auttavat ymmärtämään tutkimuksessani tekemiäni löydöksiä. Taktiikan tutkimustarve on jatkuvaa, sillä taktiikka on jatkuvassa muutoksessa. Näin ollen ohjesäännöt heti valmistuttuaan alkavat vanhentua organisaatiomuutosten, sotatekniikan kehittymisen ja ulkomailla tapahtuva taktiikan muutoksen ja kehityksen vuoksi³².

Panssarivaunutaktiikkaa ja sen kehitystä on tutkittu enimmäkseen vasta talvi- ja jatkosodan jälkeen. Tuoreiden sotakokemusten valossa oli mahdollista tarkastella armeijan taktiikkaa ja verrata sitä sotamenestykseen. Taktiset heikkoudet ja virheet huomattiin sodassa, mikä avasi kentän luoda ja kehittää uutta, parempaa ja toimivampaa taktiikkaa. Oma kandidaatintutkielmani suomalaisen panssarihyökkäystaktiikan kehityksestä maailmansotien väliseltä ajalta avasi tutkimuskentän, jolle olen tällä hetkellä ainoana asettautuneena. Maanpuolustuskorkeakoulusta Ilja Varhan pro gradu *Suomen panssaritaktiikan kehitys 1945–1970* (2007) käsittelee tutkimaani aihetta taas toisen maailmansodan jälkeen. Laajan teoksen panssariaselajista ja sen taktisista vaiheista on tehnyt myös Petteri Jouko, jonka teos *Ylijohdon reservi: Suomalaisen panssaritaktiikan vuosisata* (2019) käsittelee myös aihealuetta tutkimusrajaukseni ulkopuolelta, missä onkin laajemmin aineistoa tarkasteltavaksi. Joukon teos tarkastelee suomalaisen panssaritaktiikan kehitystä vuodesta 1944 aina 1990-luvulle saakka.

Historiallinen konteksti

Panssarivaunut tekivät ensiesiintymisensä ensimmäisessä maailmansodassa vuonna 1915, jolloin Iso-Britannia yritti keksiä ratkaisuja pitkään jatkuneen asemasodan

³² Iskarius 1997, 9.

purkamiseksi ja sodan muuttamiseksi aktiiviseksi ja liikkuvaiseksi.³³ Panssarivaunuja käytettiin ensimmäisen kerran Sommassa vuonna 1916, mutta taktisesti panssarivaunujen käytössä onnistuttiin vasta Cambraïn taistelussa vuonna 1917. Ranskan panssaritaktiikan perustana oli aselajin käyttö jalkaväkeä tukevana osana, mikä on käytännössä suoraan lainattu Isolta-Britannialta. Iso-Britannia käytti ensimmäisen kerran vaunuja Sommen taistelussa jalkaväkeä tukevana aseena sekä jalkaväkiesteitä murtavana voimana.³⁴ Englantilaisien muutettua panssaritaktiikkaansa vaunujen parikäytöstä massakäytöksi Cambraïn taistelussa³⁵, Ranska otti Iso-Britanniasta mallia omien panssarivoimiensa kehittämiseen kenraali Jean Baptiste Eugène Estiennen johdolla, joka kävi Sommen taistelun jälkeen tutustumassa englantilaisiin vaunuihin³⁶.

Tietyissä englantilaisissa panssariupseeripiireissä uskottiin panssareiden käyttöön itsenäisissä operatiivisissa³⁷ tehtävissä. Jotkut upseereista jopa uskoivat panssareiden korvaavan ratsuväen kokonaan. Cambraïssa englantilaiset käyttivät vaunuja vihollislinjojen läpi murtautumiseen kokonaan ilman tykistövalmistelua³⁸, mikä noudatti hyvin operatiivista tyyliä: kolmen panssarivaunun vahvuinen joukkue murtautuu vihollislinjan läpi, jolloin perässä etenevä jalkaväen pääsee vihollisen puolustuslinjan sisälle.³⁹ Estiennen taktikka ranskalaisille panssarijoukoille taas sijoitti panssarit etenevän jalkaväen taakse, joka hyökkää tykistön tukemana.⁴⁰ Murtoa vahvistaakseen etenevät vaunujoukkueet aalloittain ja massana.⁴¹ Kyseistä taktiikkaa noudatettiin myös sodan jälkeen, jolloin aselaji rantautui Suomeen.⁴²

Suomeen perustettiin panssarivoimat vuonna 1919 ja uuden aselajin joukkoyksiköksi perustettiin Hyökkäysvaunurykmentti, joka sijoitettiin Helsinkiin Santahaminan saarelle. Komennuksen joukkoyksikön komentajaksi sai ratsuväkiupseeri majuri Harry Uno Alfthan.⁴³ Alfthanin tehtäväksi muodostui luoda perusta uudelle aselajille ja sen koulutukselle tyhjästä. Ratsuväkiupseerin uratausta nähtiin tehtävään nähden

³³ Jörgensen & Mann 2017, 10.

³⁴ Jörgensen & Mann 2017, 12–13.

³⁵ Jörgensen & Mann 2017, 10–13.

³⁶ Jörgensen & Mann 2017, 13.

³⁷ Åkerman, E.: ”Panssariaseen organisaatiosta ja taktikasta” (art.) *Tiede ja ase* 7/1949.

³⁸ Sihvo 1922, 67.

³⁹ Jörgensen & Mann 2017, 10–13.

⁴⁰ Sihvo 1922, 46; 50.

⁴¹ Sihvo 1922, 50; 128.

⁴² Talus 2020, 7.

⁴³ Kantakoski 1969, 8.

hyödyllisenä ja etuna, sillä puolustuslaitoksessa vallitsi yleinen käsitys siitä, että hyökkäysvaunut toteuttaisivat perinteistä ratsuväkitaktiikkaa modernisoituna⁴⁴. Ratsuväen tehokkuus perustui liikkeeseen, iskuvoimaan ja sen tuomaan mahdollisuuteen päättää taistelut lyhyesti ja raa’asti.⁴⁵ Hyökkäysvaunujen panssaroinnin ja sen tuoman suojauksen sekä kiinteän ja voimakkaamman tulivoiman nähtiin saavuttavan yhtä lailla ratsuväen tarkoitusperiaatteet, mutta pienemmillä miestappioilla.

Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen ensimmäistä panssariaselajin virallista ohjesääntöä, jonka pohjalle suomalainen panssaritaktiikka pohjautuu. Ohjesäännön sisällönanalyysin ja panssaritaktiikan perustusten avaamisen lomassa taustoitan Suomen puolustuslaitoksen sisäisiä tapahtumia, jotka omalta osaltaan vaikuttivat niin koko puolustusorganisaation kuin niiden joukko-osastojen ja aselajien taktiikkaan ja sen muotoutumiseen.

⁴⁴ Kemppi 2006, 186.

⁴⁵ Ibid.

1. ASELAJI ILMAN OMAA TAKTIIKKAA – PANSSARITAKIIKAN POHJUSTUS JA ENSIMMÄISET VUODET 1919–1922

Kun otetaan huomioon, miten verrattain nuori Suomen puolustuslaitos vuonna 1919 oli, on ymmärrettävää, että ulkomailta imettiin omaan toimintaan paljon vaikutteita. Nuoren Suomen tasavallan upseereita oli koulutettu niin Venäjällä tsaarinupseereiksi kuin Saksassa jääkäreiksi⁴⁶. Myös Ranskassa opiskeli paljon suomalaisia upseereita. Ulkomailla koulutusta saaneet upseerit luonnollisesti omaksuivat opiskelu- ja palvelusmaansa toimintatapoja, -periaatteita ja ajatussuuntia, joita sitten toivat mukanaan Suomeen.⁴⁷ Erityisen vahva vaikutus sekä yleisen että jalkaväkitaktiikan muotoutumisessa oli Saksassa koulutetuilla jääkäriupseereilla, jotka 1920-luvulla vakiinnuttivat asemaansa Suomen puolustuslaitoksen viroissa, ja sitä kautta vaikuttivat suomalaisen taktiikan muotoutumiseen⁴⁸.

Suomen armeijaa perustettaessa vuoden 1918 sisällissodan jälkeen otettiin mallia Saksasta jääkäriupseereiden vaikutuksesta. Suomeen perustettiin Saksan mallin mukaisesti kolme jalkaväkidivisioonaa sekä yksi vuoristoprikaati⁴⁹. Hyökkäysvaunurykmentti sijoittui suoraan armeijajohdon alaisiin joukkoihin, eli ei suoraan osaksi yhtäkään jalkaväkidivisioonaa.⁵⁰ Koska kotimaisia ohjesääntöjä ei ollut, käytettiin yleisen taktiikan perustana saksalaisia ohjesääntöjä⁵¹. Saksalaisissa ohjesäännöissä näkyi maan vahva suuntautuminen hyökkäykselliseen toimintaan niin hyökkäyksessä kuin puolustuksessakin.⁵² Ensimmäisiä suomenkielisiä ohjesääntöjä oli ohjesääntökokoelma *Suomalainen sotilaskäsikirja* (1917–1918), joka koottiin saksalaisten ohjesääntöjen pohjalta⁵³. Ulkomailta saadut vaikutteet ja lainattu kirjallisuus ei ollut aikakaudella täysin vierasta. Suomessa luettiin paljon ulkomaista sotilaskirjallisuutta etenkin Ruotsista ja Saksasta, joista omaksuttiin mahdollisimman paljon asioita, joita soveltaa Suomen olosuhteissa.⁵⁴

⁴⁶ Tynkkynen 1996, 27–28.

⁴⁷ Tynkkynen 1996, 29.

⁴⁸ Tynkkynen 1996, 28.

⁴⁹ Liimatta 2018, 60.

⁵⁰ Kemppi 2006, 78.

⁵¹ Liimatta 2018, 80.

⁵² Liimatta 2018, 122–123.

⁵³ Liimatta 2018, 101.

⁵⁴ Tynkkynen 1996, 30.

Koska Saksasta omaksuttiin Suomeen paljon tietotaitoa, olisi ollut luontevaa seurata Saksan mallia myös hyökkäysvaunujen suhteen. Mutta miksi Suomi omaksui panssaritaktiikan Ranskasta eikä Saksasta? Tähän on hyvin yksinkertainen vastaus: Saksalla ei ollut minkäänlaisia panssarivoimia⁵⁵. Saksa ei ennättänyt luomaan itselleen ensimmäisessä maailmansodassa panssarivoimia, joten sodan päättyessä Saksalla ei ollut mitään, mistä Suomi olisi voinut ottaa mallia panssarivaunujen suhteen.⁵⁶ Myös Versaillesin rauhansopimus kielsi Saksalta sotakaluston valmistamisen.⁵⁷ Näin ollen kääntyminen Ranskan puoleen oli luontevaa, olihan maa maailman sotateknillisessä johtoasemassa. Ranskalla oli runsaasti ajan nopeinta ja moderneinta panssarikalustoa, joten se päätettiin ostaa Ranskasta⁵⁸. Muita panssarivalmistajia ei tuohon aikaan ollut Ranskan ja Ison-Britannian ohella, mutta Ison-Britannian jo vanhentuneen kaluston takia päätettiin ostos tehdä Ranskasta.⁵⁹ Ranskasta tehdyn ostoksen myötä oli luontevaa, että kaluston mukana Suomeen matkasi ranskalainen komennuskunta kouluttamaan Hyökkäysvaunurykmentille vaunujen käyttöä ja taktikkaa.⁶⁰ Näin ollen suomalaisille panssarijoukoille vaunujen käyttöperiaatteet ja taktinen pohja omaksuttiin suoraan annettuna Ranskasta.

Koska kotimaisia aselajiohjesääntöjä ei ollut millään suomalaisella aselajilla, ei myöskään Hyökkäysvaunurykmentillä ollut perustamisensa alkuvuosina minkäänlaisia aselajin omia ohjesääntöjä. Tämän vuoksi joukko-osastossa palvelleet käänsivät vapaamuotoisesti alkuperäisiä ranskalaisia ohjesääntöjä. Ensimmäisen virallisen ohjesäännön käänsi ja kokosi reserviluutnantti Väinö Kinnunen, joka toimi majuri Alfthanin apulaisena Hyökkäysvaunurykmentissä⁶¹. Lokakuussa 1919 ilmestyi aselajin ensimmäinen ohjesääntö, parikymmensivuinen käänös alkuperäisestä ranskalaisesta ohjesäännöstä *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa*.⁶²

⁵⁵ Itkonen 2019, 25.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Kantakoski 1969, 34.

⁶¹ Hovilainen 1949, 8.

⁶² Alkuperäinen ranskalainen ohjesääntö ei ole tiedossa. Hovilainen 1949, 19.

1.1. Panssarit jalkaväen murtovoimana ja suora-ammunta-aseina

Hyökkäysvaunurykmentille hankittiin Ranskasta Renault F.T. Modèle 1917 -hyökkäysvaunuja yhteensä 32 kappaletta. Osa vaunuista aseistettiin tykeillä ja osa konekivääreillä.⁶³ Kahden eri pääaseen vuoksi *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* -ohjesäännössä puhutaan hyökkäysvaunuista taistelumuodostelmissa tykki- tai konekiväärivaunuina. Ohjesäännössä taisteluliikkeet kuvattiin joko joukkue- tai komppaniamuodossa. Joukkuetta pienemmissä taisteluyksiköissä ei koskaan toimittu, sillä ohjesääntö suoraan kielsi joukkueiden jakamisen.⁶⁴ Kieltoa joukkueen jakamiselle ohjesääntö ei perustele, mutta kielto mitä luultavimmin johtui yksittäisen hyökkäysvaunun kyvyttömyydestä suojata yksin omaa selustaansa. Vaikka Renault-vaunussa oli kääntyvä tykki- tai konekivääritorni, ei vaunun ampuja tai ajaja näe vaunun taakse tai sivustoille. Tällöin vaunu voi tulla vihollisen yllättämäksi eikä se kykenisi vaikuttamaan tulella viholliseen.

Hyökkäysvaunurykmentin ensimmäisinä vuosina rykmentin kokoonpano muodostui kahdesta patteristosta, rykmentin esikunnasta ja korjaamosta. Jokainen patteristo sisälsi kolme patteria, jossa kussakin kalustona oli viisi vaunua.⁶⁵ Ohjesäännön mukaan komppania koostui yhteensä kolmesta joukkueesta ja yhdestä reservijoukkueesta⁶⁶. Jokainen joukkue koostui viidestä panssarivaunusta, jotka jakautuivat seuraavasti kahteen ryhmään: ensimmäinen ja toinen ryhmä koostuivat kukin yhdestä tykkivaunusta ja yhdestä konekiväärivaunusta. Joukkueen viidentenä vaununa toimi tykkivaunu, joka oli alistettu joukkuepäällikön käyttöön. Ohjesäännön ja rykmentin kokoonpanot koostuivat verrattain samalla tavalla, mikä täsmää myöskin hankitun kaluston lukumäärän kanssa. Rykmentti koostui kahdesta patteristosta eli kahdesta komppanian vahvuisesta osasta. Tässä huomaakin erot ohjesäännön ja rykmentin taisteluosastojen nimitysten välillä: rykmentti noudatti tykistöperäisiä nimikkeitä ja ohjesäännössä käytettiin jalkaväkiperäisiä nimityksiä⁶⁷.

⁶³ Suomen Ranskalta hankkimat 32 kappaletta Renault F.T. Modèle 1917 -vaunuja oli aseistettu neljällätoista 37 mm:n Puteaux-tykillä ja kahdeksallatoista 8 mm:n Hotchkiss-konekiväärillä. Salminen & Keskinen 2016, 55.

⁶⁴ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 6.

⁶⁵ Kantakoski 1969, 10.

⁶⁶ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 4.

⁶⁷ Syyt nimierolle käyvät ilmi Asko Itkosen teoksessa Suomen panssarijoukot 1919–1939 (2019), jossa Itkonen perustelee tykistöperäisten nimitysten olevan Ranskalta omaksuttuja. Hyökkäysvaunut aluksi

Tykistön merkittävämpänä tehtävänä aselajin syntymisestä lähtien on ollut tukea jalkaväkeä tulellaan. Onnistunut hyökkäys on mahdollista kaikkien aselajien saumattomalla yhteistyöllä, johon yhtenä merkittävimpänä kulmakivenä kuuluu tykistön voimakas tykistötuli kohdistuen vihollisen eri puolustuseliimiin. Tykistötaktiikaksi miellettiin ensimmäisestä maailmansodasta lähtien tykistön ja jalkaväen saumaton yhteistoiminta⁶⁸ taistelukentällä, jossa tykistö mahdollisti jalkaväen etenemisen ja tuki sitä epäsuoralla tulella.⁶⁹ Teoksessa *Taktiikan oppikirja I* mainitaan, että *kenttätykistön on tulellaan raivattava tie maaliin*.⁷⁰ Kesselin teoksen nimessäkin esiintyvä *tykistö taistelee tulellaan* ilmentää tykistön osaa taistelussa.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa (1919) on 19 sivuinen ohut ohjesääntö, joka aloittaa kertomalla hyökkäysvaunujen ensisijaisen tehtävän: jalkaväen tukemisen ja avustamisen.⁷¹ Ohjesääntö jatkaa pienen yleisen esittelyn jälkeen esittelemällä hyökkäysvaunujen järjestysmuotoja eli kokoonpanoja ja kaluston jakautumista. Taktiseen osaan päästään vasta sivulla kuusi, kun ohjesäännössä käydään läpi taisteluliikkeitä joukkue- ja komppaniamuodoissa. Ryhmittäytymistä eri muotoihin eri tavoilla puolustautuvaa vihollista vastaan on havainnollistettu yhteensä kolmella piirroskuvalla, joissa esitetään vaunujen lähtöpaikat sekä niiden lopulliset taisteluasemat. Itse taistelutekniikkaa ja taktiikkaa käsitellään yhteensä noin neljän ja puolen sivun verran. Taktiikkaa ja taistelutekniikkaa on ohjesäännön pituuteen verrattuna vähän, sillä aselajin ensimmäisenä ohjesääntönä se antaa aselajin toiminnalle perustuksen. Vähäinen taistelutekninen ja -taktinen kuvaus ilmentää, ettei vaunujen nähty kykenevän mitenkään suuriin taisteluliikkeisiin. Aselaji oli selkeästi ottamassa vielä ensiaskeliaan. Ohjesäännön lopussa mainitaan, mitä tulee ottaa huomioon, kun vaunuja kuljetetaan rautateitse⁷². Ohjesääntö ei eritele millään tavalla hyökkäysvaunujen huoltoa, polttoaine- tai ampumatarviketäydennyksiä, mikä vahvistaa väitettäni siitä, ettei vielä ollut havahduttu vaunujen laajempiin käyttömahdollisuuksiin saati luotu koulutusta sille tasolle, että ohjesäännön ensisijainen lukijakunta kykenisi sekä toimimaan panssaritaistelussa että toimittamaan huoltoa ja täydennyksiä.

luokiteltiin kuuluvaksi tykistöön, mikä näkyi esimerkiksi rykmentin komentajan ollessa Suomenlinnan rannikkotykistörykmentin alainen sekä alistamalla rykmentin tykistön tarkastajalle. Itkonen 2019, 55.

⁶⁸ Kesseli 2016, 13.

⁶⁹ Kesseli 2016, 16.

⁷⁰ Taktiikan oppikirja I, 1919, 153.

⁷¹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 3.

⁷² Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 19.

Ohjesääntö esittää seikkaperäisesti panssarivaunujen käyttöä hyökkäystaistelussa. Ohjesäännön ilmaisu ”vaunut ovat ennen kaikkea hyökkäyskoneita”⁷³ ilmentää suoraan ohjesäännön sisältöä, ja sen painottamista hyökkäystaisteluun. Koko teos luonnehtii aselajin hyökkäystaistelua, ja vihollisen perääntymisreaktiot kuvataan aina jalkaväen pakenemisena, kuten ilmaisussa ”asemistaan perääntyvä vihollinen”⁷⁴. Tämä antaa kuvan, ettei vihollisella olisi ollut käytössään panssaroitua kalustoa vaan vastassa olisi ainoastaan vihollisen jalkaväkeä. Tämä ilmentää Juha Hollannin väitettä suomalaisen taktiikan alivoimaisuudesta, jonka mukaan oletetun vihollisen taktiikka ja määrällinen ylivoima ohjasivat suomalaisen taktiikan kehitystä alivoimaisen taktiikaksi⁷⁵. Vihollisen panssarivoimien puuttuminen ohjesäännöstä voisi johtua myös siitä, ettei vuoteen 1919 mennessä ollut paljon kokemusta taisteluista, joissa kahden valtion panssarivaunut kohtaisivat toisensa. Koska kokemuksia oli auttamattoman vähän, ei se varmaankaan riittänyt ohjesäännön sivuille asti.

Ohjesäännössä panssarihyökkäystaktiikka ja itse hyökkääminen jaetaan kaksiosaiseksi tapahtumaksi: ensin valmistellaan panssareiden saapuminen taistelukentälle hyökkäysvalmisteluin ja toiseksi toteutetaan hyökkäystoiminta tavoitteen saavuttamiseksi ja vihollisen lyömiseksi. Hyökkäysvalmisteluiden jälkeen tapahtuu itse hyökkääminen, jonka tavoitteena on tuhota vihollinen ja ottaa käsketty maastonkohta haltuun.⁷⁶

Hyökkäysvalmistelut

*Hyökkäys onnistuu vain, jos se suoritetaan ylivoimaisen tulen suojassa.*⁷⁷

Panssarivaunujen saapumista taistelukentälle voitiin alustaa *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* (1919) kahdella tapaa: tykistön tukemana tai yllätyksenä. Kuten oheisessa lainauksessa näkyy, tykistövalmistelua pidettiin yhtenä

⁷³ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 11.

⁷⁴ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 5.

⁷⁵ Hollanti 2019, 1.

⁷⁶ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 15–17.

⁷⁷ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 18.

onnistuneen hyökkäyksen kulmakivenä⁷⁸. Tykistöllä oli siis merkittävä rooli etenkin taistelun alussa ja sitä valmistellessa. Tykistön hyökkäysvalmistelut valmistelivat panssareiden saapumista taistelukentälle, ja sen tavoitteena oli aiheuttaa yllättyneet reaktio vihollisessa – joka toivon mukaan johtaisi jo alussa vihollisen perääntymiseen ja pakenemiseen. Tykistövalmistelussa tykistö tuli ohjesäännön mukaan keskitettiin ennen hyökkäyksen alkamista vihollisen tykistöä vastaan kaikella voimalla⁷⁹. Tämä aiheuttaisi vihollisessa hämmennystä ja sekaannusta puolustuslinjassa, mikä vaikuttaisi negatiivisella tavalla puolustajan kykyyn puolustautua. Tykistötulella järkytty vihollinen ei näin ollen olisi täysin toimintakykyinen, mikä loisi hyökkääjälle pienen etulyöntiaseman.

Ohjesäännön mukaan tykistövalmistelussa tykistö ampui vihollisen puolustusta luoden samalla savupilven, jonka takaa vaunut ilmaantuivat taistelukentälle yllättäen. Ilmaantuessaan savupilven läpi vaunut syöksyivät etulinjalle ja avasivat tulen vihollisen puolustukseen mahdollistaakseen jalkaväen etenemisen.⁸⁰ Vaunut saapuivat taistelukentälle jonomuodostelmassa, josta ne lähtivät suorittamaan ennalta suunniteltua tehtäväänsä – ohjesäännön esimerkin mukaisesti toteuttamaan pyyhkäisyammuntaa tai murtamaan vihollisen vastarintaa tunkeutumalla puolustuksen läpi avaten jalkaväelle tien vihollisen puolustuslinjoihin.⁸¹

Yllätyshyökkäyksen tavoitteena oli nimensä mukaisesti yllättää vihollinen. Vaunujen saapuminen taistelukentälle suojattiin savupommeilla, joiden levittämän sumun takaa ne syöksyivät yllättäen esiin. Ne asettuivat ohjesäännössä esitettyyn suunnitelmaan, levittäytyneeseen taistelujärjestykseen ja tulellaan valmistivat jalkaväen etenemisen sisälle vihollisen puolustusasemiin.⁸² Yllättäen esiin tulevilla vaunuilla luultavasti pyrittiin saamaan vaikutus, joka saisi pakokauhuisen vihollisen perääntymään tai kokonaan antautumaan. Yllättäen tehtävä hyökkäys ilman tykistön tukea tapahtuisi myös huomattavasti hiljaisemmin. Tykistön tulesta aiheutuva melu ennakoisi viholliselle pian

⁷⁸ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 18.

⁷⁹ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 19.

⁸⁰ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 15.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 16.

tapahtuvaa hyökkäystä, toisin kuin yllätyksenä tehtävä hyökkäys ei paljastuisi viholliselle heti.

Jalkaväen taistelua komppaniamuodossa havainnollistava kenraalimajuri Paul von Gerichin kirjoittama *Komppanian taistelukouluutus II* (1921) eritteli jalkaväkikomppanian toimintaa sekä hyökkäys- että puolustustaistelussa. Taistelun aloittaminen kuvattiin alkavan jalkaväen jakautumisella ryhmäjonoihin 70 askeleen välimatkoilla ennen taistelun alkua.⁸³ Tämä taistelumuoto teki yksittäisistä taistelijoista erillisiä maaleja, joihin vihollisen tykistö tuli ei kyennyt vaikuttamaan⁸⁴. Panssarivaunut olivat syvyyteen eli usealle tasalle ryhmittäytyneen jalkaväen keskusrintamaan sijoitettuina. Välimatka etummaiseen jalkaväkierintamaan oli noin 200 metriä.⁸⁵ Tällöin niiden toimintarintama pysyisi sopivan pituisena eikä venynyt tavattoman pitkäksi, jolloin vaunujen asettuminen ensimmäisen rintaman eteen hidastuisi ja aiheuttaisi tarpeettomia miestappioita. Mikäli vaunujen siirtyminen jalkaväen edelle tapahtuisi hitaasti, eivät ne kykenisi panssaroinnillaan suojaamaan jalkaväkeä kivääritulelta. Tämä saattaisi hidastaa hyökkäyksen etenemistä, mikä olisi puolustajalle edullista.

Molemmissa ohjesäännön esittelemissä hyökkäyksen valmistelutavoissa vaunujoukkueet ilmestyivät taistelukentälle jalkaväen takaa, asettuivat ennalta suunniteltuun taistelujärjestykseen ja sitten ajoivat jalkaväen edelle. Jalkaväki toimi tiiviissä yhteistoiminnassa hyökkäysvaunujen kanssa, jotka tulellaan mursivat vihollisen vastarinnan – näin pakottamalla vihollisen suojautumaan sekä samalla suojaten oman jalkaväen. Vaunujen suojaamina jalkaväki seurasi eteneviä, reittiä avaavia sekä jalkaväkiesteitä murtavia vaunuja, joiden avulla jalkaväki pääsi vihollispuolustuksen sisälle miehittämään alueen ja ottamaan sen lopullisesti haltuunsa. Molemmissa tavoissa myös vaunujen ilmaantuminen taistelukentälle suojattiin jonkinlaisella savulla: joko tykistötulen nostattamalla savulla tai savupommeilla. Vaunujen eteen nostettu näköeste vaikeuttaisi puolustajan toimia puolustautua, jolloin vaunut saisivat rauhassa ja suojassa liikkua lähemmäs vihollista. Lähelle pääpuolustuslinjaa päässyt vaunu kykenisi murtamaan hyökkääjän jalkaväelle tien sisälle puolustuslinjaan, jolloin puolustaja joutuisi keskittyä torjumaan hyökkääjän sisäänmurtoa.

⁸³ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 45.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa ei tarkemmin kertonut tykistön tulivalmistelun kohdetta kuin yleisesti tulen kohdistuneen vihollisen puolustukseen. *Komppanian taistelukouluutus II*:ssa tulivalmistelun kohde taas nimettiin. Hyökkäysvaunuohjesäännön pintapuolisempi kerronta johtui luultavasti siitä, ettei kirjoittaja nähnyt tarvetta tarkentaa tulivalmistelun kohdetta. Ajatuksena luultavasti oli, että hyökkäysvaunujoukot tiesivät suurin piirtein, minne tykistötuli kohdistui, jolloin ne pystyivät toimimaan taistelukentällä ilman, että joutuisivat oman tykistötulen alle. Tarkempi kerronta olisi ollut epäoleennaista ja mennyt liian tarkaksi, mikä olisi tuonut ohjesääntöön turhia lisä sivuja. Lisäksi oletus varmasti oli, että tykistötuli kohdistuisi luonnollisesti puolustautuvaan viholliseen sekä sen hetkiseen vaarallisimpaan osaan eli tykistöön. Savupommeja ohjesäännössä ei käsitelty tarkemmin, mutta koska yllätyshyökkäys ilmaistiin tapahtuvan ilman tykistön tukea, voisi savupommit tulkita olleen jalkaväen käyttämiä savukranaatteja.

Hyökkääminen

Vuoden 1919 ohjesäännössä hyökkäysvaunujoukkojen ensisijaisena tehtävänä oli tukea jalkaväkeä sekä murtaa vihollisen vastarinta ja torjua mahdolliset vastahyökkäykset. Näin ollen jalkaväki oli hyökkäyksen päätekijä, jota vaunut tukivat. Tämä toiminta-ajatus kulki koko ohjesäännön läpi kantavana peruseriaatteena. Ryhmittäminen ja eteneminen tapahtuivat harjoitelluissa muodoissa, yleensä joukkuekoossa joko jonossa tai valmiissa taistelujärjestyksessä. Ellei joukkueenjohtajalta tai komppanian päälliköltä tullut toista käskyä eikä viholliskosketusta ollut, vaunut ajoivat jalkaväen eturintaman takana.

Taistelukosketuksen tai jalkaväeltä merkin saatuaan ohjesääntö käski vaunut ajamaan mahdollisimman nopeasti jalkaväen edelle, jolloin ne aloittivat välittömän vaikuttamisen ja vihollisen vastarinnan murtamisen.⁸⁶ Jalkaväen eteen sijoitettuna vaunut suojasivat jalkaväkitaistelijoita suora-ammuntatulelta, kuten konekivääriltä.

Komppanian taistelukouluutus II mukaan jalkaväki suojasi myös omalta osaltaan hyökkäysvaunuja ja takasi niiden toimintaa tarkkailemalla jatkuvasti vaunuosastoa. Koska hyökkäysvaunut olivat ohjesäännön mukaan viholliselle yksi suurimmista

⁸⁶ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

taistelukentän uhista, yrittäisi se hyvin todennäköisesti tuhota ne. Tällöin jalkaväki pystyisi nopeasti vaikuttamaan tulella viholliseen, mikäli vihollinen yrittäisi lähestyä sivultapäin vaunuosastoa⁸⁷. Ohjesäännössä alleviivataan sitä, kuinka jalkaväen tulee kaikin voimin helpottaa edelleen sijoittuneiden hyökkäysvaunujen etenemistä aina vihollisen puolustusasemiin murtautumiseen asti.⁸⁸ Samalla jalkaväki pysyi suojassa seuraamalla vihollisesteitä murtavia hyökkäysvaunuja puolustusasemiin, jolloin ne pystyvät ottamaan alueen haltuun ja miehittämään sen. Jalkaväen ohjesäännön huomio vaunujen suojaamisesta on näin ollen samassa linjassa hyökkäysvaunuohjesäännön kanssa, mikä tuo ilmi yhtenäisiä taktisia suuntaviivoja yli aselajien. Myös se, että hyökkäysvaunut noteerattiin sillä tasolla, että niiden kanssa toimimisesta nähtiin olennaiseksi kirjoittaa jalkaväelle suunnattuun ohjesääntöön, kertoo aselajin nauttivan jonkinlaista tunnustusta sen käytön mahdollisuuksista jalkaväkeä tukevana osana.

Koska liike ja eteneminen sekä maaleihin osuvat laukaukset olivat hyökkäysvaunujen vahvuus, oli niillä tehokas ”moraalinen vaikutus” viholliseen. Nopeasti eteneviin panssarivaunuihin ei ollut tavallisilla jalkaväkiaseilla voimakasta vaikutusta, sillä panssaroitua kuorta eivät luodit tai kranaatinsirpaleet läpäisseet. ”Moraalista vaikutusta” vahvistaakseen vaunut tuli ajaa mahdollisimman lähelle vihollisen puolustuslinjaa, jolloin jo ensimmäiset laukaukset osuivat maaliin⁸⁹. Vaunut eivät kuitenkaan saaneet ohjesäännön mukaan jäädä jalkaväen eteen pitkäksi aikaa, ellei vastassa ollut voimakas vihollinen – tällöin vaunujen tuli suojata omaa jalkaväkeä. Muussa tapauksessa niiden käskettiin tukea muuta etenevää jalkaväkeä. Keskittämällä koko taistelevan osaston tulen yhteen paikkaan – vahvimpaan viholliseen tai vihollisen tykistöön – saivat vaunut helpommin kohteensa tuhotuksi.⁹⁰

Mikäli jalkaväki osasto kohtaisi voimakasta vihollisen vastarintaa, tarvitsisi se vaunujen tarjoamaa murtoapua. Tällöin ohjesääntö käski jalkaväkijohdajan ilmoittaa vaunuosastoille vihollisen suunta ja sijainti merkinantovälinein.⁹¹ Liian sitkeä vihollisen vastarinta pysäyttäisi etenemisen ja voisi kääntyä omia joukkoja kohtaan tappiolliseksi. Jalkaväkijohdajat olivat näin ollen aktiivisessa yhteydessä vaunuosastoihin, jotta saisivat

⁸⁷ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

⁸⁸ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 16.

⁸⁹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 5.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

kaipaamaansa apua mahdollisimman pikaisesti⁹². Saumaton yhteistyö jalkaväen ja vaunuosastojen kanssa näyttäytyy tässäkin erittäin tärkeänä, ja sitä kehoitettiin ohjesäännössä harjoittelemaan ja jatkuvasti kehittämään koulutuksen aikana. Aiemmasta tutkimuksesta käy ilmi, että yhteistoimintaa harjoiteltiin vasta lähempänä talvisotaa, mutta tarkemmin sen yksityiskohdista ei mainita⁹³.

Tykistön tehtävät eivät suinkaan päättyneet vain vaunujen taistelulentäille saapumisen valmisteluun. Kun vihollisen tykistö on saatu ohjesäännön mukaan neutralisoitua tai kokonaan tuhottua, tuli tykistön suunnata tulivoimansa vihollisen jalkaväkeen.⁹⁴ Epäsuoran tulen suuntaaminen vihollisen jalkaväkeen mahdollista isi oman jalkaväen etenemisen ja lamauttasi vihollisasemissa olevat jalkaväelle haitalliset aseet, kuten konekiväärin. Mitä lähemmäs oma jalkaväki pääsee vihollista, sitä voimakkaampaa oma tykistötuli on, sillä se on kohdistettuna koko vihollisrintaman leveydelle.⁹⁵ Kun oma jalkaväki on edennyt oman tykistötulen vaikutusalueelle, siirtyy tykistö ampumaan savupommeja, joiden suojasta jalkaväen on mahdollista toteuttaa onnistunut rynnäkkö vihollislinjoihin.⁹⁶ Vihollinen on näin ollen jatkuvasti tykistötulen alaisena, joka suojaa hyökkääjän toimintaa ja sitoo vihollisen voimia puolustautua.

Kun hyökkäyksen murtavat osat olivat saaneet murrettua jalkaväelle pääsyn vihollisen puolustuslinjoihin, tuli niiden ohjesäännön mukaan palata ennalta määrättyille paikoilleen tukemaan muita eteneviä osia tai siirtyä odottamaan uuteen määrättyyn asemaansa. Pysähtynyt hyökkäysvaunu oli vihollisen tykistölle helppo maalitaulu, joten heti, kun jalkaväki oli valmiina etenemään ja torjumaan vihollisen vastahyökkäyksen, tuli vaunujen poistua.⁹⁷ Muulloin hyökkäysvaunu saattoi joutua vihollisen raskaiden aseiden vaikutuksen kohteeksi, mikä johtaisi vaunun tuhoutumiseen. Tuhoutunut vaunu ei kykene toimimaan osana joukkuetta, jolloin lopun joukkueen toiminta taistelussa vaikeutuu.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa taktiset ryhmittymät esiteltiin sekä joukkue- että kompaniamuodossa. Ohjesäännössä esitellyt taktilliset liikkeet olivat kuitenkin joukkuekokoisia, joten ohjesäännön esittelemä taktiikka oli

⁹² Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

⁹³ Kantakoski 1969, 42.

⁹⁴ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 18.

⁹⁵ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 58.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 16;18–19.

yleisesti joukkuetaktiikkaa. Vaunut näin ollen toimivat keskenään joukkueina, mutta kykenivät tarpeen mukaan suorittamaan jopa komppaniatasoisia liikkeitä. Komppaniakokoa ehdotetaan käytettäväksi vain silloin, jos vastassa oli odotettua vahvempi vihollisen varustus, jota yksi joukkue ei kykenisi murtamaan⁹⁸. Näin ollen käy ilmi, että joukkueet taistelevat muuten toisistaan riippumattomina, mutta tarvittaessa kykenevät vahventamalla komppaniaksi murtamaan vahvempaa vastarintaa.

1.2. Ei puolustustaktiikkaa – mahdollisuus silti soveltaa?

Jalkaväki puolustautuu – panssarit eivät liiku

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa ei sisällä minkäänlaista erillistä puolustustaktillista osiota. Ohjesäännössä ei suoraan eritellä minkäänlaista puolustustaktiikkaa, mikä ilmentää aikakauden ajattelua panssareiden käytöstä ainoastaan hyökkäyksessä. Ohjesääntö kuitenkin luonnehtii tehtäviä toimenpiteitä, mikäli vihollinen toteuttaisi vastahyökkäyksen reaktiona suomalaisten hyökkäykselle. Kuitenkin nämä esitetyt vastatoimenpiteet voidaan tulkita puolustautumisena: ohjesääntö esittää puolustautumisreaktiona vihollisen vastahyökkäykselle omaa vastahyökkäystä. Näin ollen 1910-luvulla hyökkäystaktiikka nähtiin sovellettavaksi myös puolustustaistelussa, mutta näyttää painotustaan hyökkäykselliseen toimintaan.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa ilmoittaa vastahyökkäyksen olevan yksi ”kiireemmän kautta päätetty hyökkäysliike”, johon kevyt vaunu kykeni ottamaan yksikkönä osaa.⁹⁹ Tämä viittaa suoraan siihen, että yksittäinen vaunu kykenisi toteuttamaan puolustustaistelun asettamia tehtäviä yksinään. Tämä eroaa ohjesäännössä aiemmin ilmi käyvästä vankkumattomasta näkemyksestä, etteivät vaunut kykenisi itsenäisiin operatiivisiin tehtäviin, saati toimimaan joukkuetta pienemmissä taistelumuodoissa¹⁰⁰. Mikäli hyökkäysvaunua käytettiin yksittäin, toteutettiin sillä mitä luultavimmin vihollisen jalkaväkiaseiden neutralisointia kiinteänä tykki- tai konekivääripesäkkeenä tai panssaritorjunta-aseena toisia panssarivaunuja vastaan –

⁹⁸ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 10.

⁹⁹ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 12.

¹⁰⁰ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 6.

mikäli niitä vihollisella olisi. Tämä vahvistaa ilmi tullutta ranskalaista ajattelua hyökkäysvaunujen käytöstä jalkaväkeä tukevinä suora-ammunta-aseina.

Komppanian taistelukouluutus II (1921) esittää, että vastahyökkäys tulisi toteuttaa heti, kun tulivoima on käytetty ja vihollinen on lyöty takaisin.¹⁰¹ Vihollinen tuli siis torjua, eikä päästää etenemään omaan syvyyteen. Panssarivaunut toimivat puolustustaistelussa kiinteinä tykki- ja konekivääripesäkkeinä, joiden tehtävänä oli vaikuttaa viholliseen ja yrittää saada sen eteneminen omiin puolustuslinjoihin pysähtymään. Panssarit ovat sijoitettuina kiinteille paikoilleen, jolloin puolustuksessa ne eivät liiku. Niiden ampumaristituli pyrkii tarjoamaan mahdollisuuden vihollisen torjumiselle ja vastahyökkäyksen toteuttamiselle. Vastahyökkäys voidaan toteuttaa vasta sitten, kun koko oma tulivoima on käytetty ja vihollinen on onnistuttu lyömään takaisin.¹⁰² Vastahyökkäys tulee ajoittaa tarkasti ja toteuttaa juuri oikeaan aikaan silloin, kun vihollinen ei ole vielä ehtinyt asettautumaan puolustukseen¹⁰³. Oman vastahyökkäyksen tulisi olla voimakas ja edetä leveässä rintamassa¹⁰⁴. Vaihtoehtoisesti voidaan toteuttaa myös rynnäkkö, mikäli jokin osa taisteluryhmän alueesta joutuu vihollisen käsiin. Tällöin rynnäköllä vallataan alue takaisin.¹⁰⁵

Ohjesäännössä kehoitettiin tekemään tulenavaus, kun vihollinen oli tulen saavutettavissa eli vähintään 200 metrin päässä¹⁰⁶. Mikäli vihollinen eteni lukuisin joukoin, ampuivat osaston konekiväärivaunut ristikkäistä tulta tykkivaunujen edestä¹⁰⁷. Konekivääri tulitti useampia laukauksia verrattuna tykkivaunuihin, jolloin ase oli uhkaavampi vihollisen jalkaväelle. Ristituli kattoi laajan osan taistelukentästä, mikä teki vihollisen jalkaväen etenemisestä mahdotonta ja aiheutti mittavia miestappioita. Jaksottainen tulitus sai vihollisen maahan, jolloin se ei pystynyt etenemään eikä vaikuttamaan takaisin.¹⁰⁸

¹⁰¹ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 135–136.

¹⁰² *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 136.

¹⁰³ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 137.

¹⁰⁴ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 140.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 5.

¹⁰⁷ Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa 1919, 6.

¹⁰⁸ *Ibid.*

Puolustustaistelussa tykistön tärkeimpänä tehtävänä oli suojata omia puolustusasemia ja vaikuttaa viholliseen epäsuoralla tulella hidastaen vihollisen hyökkäyksen etenemistä.¹⁰⁹ *Komppanian taistelukouluutus II* mukaan tykistö tulee sijoittaa sellaiselle paikalle, mistä sillä on hyvät tähytysmahdollisuudet sekä mahdollisuus hallita omista asemista katsottuna neljän kilometrin päähän vihollisen todennäköistä hyökkäyssuuntaa.¹¹⁰

Tykistön ensimmäisenä tehtävänä ohjesäännön mukaan on ampua hyökkääjän oletettuja lähestymisteitä.¹¹¹ Vihollisen havaitessaan kenttätykistö ja raskas tykistö tekevät tiivistä yhteistyötä kohdistuen tulensa häiritsevimpiin kohteisiin. Raskas tykistö kohdistaa tulensa vihollisen tykistöön ja kenttätykistö vihollisen jalkaväkeen.¹¹² Ammunta suoritetaan *tuliyllätyksenä*¹¹³ eli tuli avataan mahdollisimman voimakkaasti ja yllättäen. Tavoitteena on voimakkaalla tulella saada vihollinen lyötyä takaisin, jolloin puolustajan on mahdollista toteuttaa vastahyökkäys.¹¹⁴ Kun vihollinen on ohjesäännön mukaan lyöty takaisin, tulee raskaan tykistön kohdistaa tulensa vihollisen väliasemiin.¹¹⁵ Väliasemissa vihollinen voi yrittää muodostaa uusia yhtymiä, joiden muodostamista raskas tykistö pyrkii häiritsemään.

Keskitetyn tulen tavoitteena oli saada vihollinen suojautumaan ja sen hyökkäys pysähtymään. Kun tämä tavoite oli saavutettu, ohjesääntö kertoi vaunujen jatkavan alueen tähyttämistä ja vaikuttamista, mikäli ne havaitsivat liikettä kentällä.¹¹⁶ Tähyttäminen ja liikkeen pysäyttäminen näin ollen mahdollistivat oman jalkaväen etenemisen eli oman vastahyökkäyksen tukemisen. Tällöin vaunujen tuli olla sijoitettuina soveltuviin tähytyspaikkoihin, mistä niiltä oli selkeä näkyvyys ja mistä ne voisivat toimia kiinteinä konekivääri- ja tykkipesäkkeinä ja tukea oman jalkaväen etenemistä.¹¹⁷

Tämä saattaa selittää ohjesäännön puutetta erilliselle puolustustaktiikalle, sillä panssareiden käytön paimotettiin olevan mahdollista ainoastaan hyökkäyksissä. Koska ohjesääntö oli lähes suora käänös ranskalaisesta alkuperäisestä, voi myös olla, ettei tässä

¹⁰⁹ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 119.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 129–130.

¹¹² *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 130.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 135–136.

¹¹⁵ *Komppanian taistelukouluutus II* 1921, 136.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

vaiheessa ollut otettu huomioon oletetun vihollisen kalustoa ja voimasuhteita, sillä harvalla valtiolla kyseiseen aikaan oli omia panssarivoimia. Puolustuslaitos tunnusti Neuvosto-Venäjän olleen Suomen suurin sotilaallinen uhka, mutta koska sillä ei ollut tässä vaiheessa vielä omia panssarivoimia, ei tätä seikkaa luonnollisesti otettu huomioon¹¹⁸. Ohjesäännössä ei ole mitenkään erikseen mainittu, että se pohjaisi ranskalaiseen taktiikkaan tai muutenkaan perusteltu puolustustaktiikan puuttumista. Myös tulee ottaa huomioon, ettei ohjesääntöä räätälöity vastaamaan Suomen olosuhteita ja uhkakuvia, kun aselajille vasta valettiin perustuksia.

Ohjesäännössä ei ole millään tavalla suoraan eritelty mahdollisuutta käyttää hyökkäysvaunuja puolustuksellisessa taistelussa, mutta sisällön tarkempi tarkastelu paljastaa, että puolustuksellinen käyttö olisi kuitenkin mahdollista jonkinlaisen vastahyökkäyksen muodossa. Puolustautuvan vihollisen aggressiivista hyökkääjään takaisin päin kohdistuvaa taistelutoimintaa ohjesääntö luonnehtii vihollisen vastahyökkäykseksi, minkä jälkeen eritellään hyökkääjän torjuvia vastatoimenpiteitä. Ohjesäännössä esitellyt vastatoimenpiteet soveltavat suoraan ohjesäännön aiemmin erittelemää hyökkäystaktiikkaa, joten panssareiden puolustustaktiikan voi tulkita olevan jonkinlainen vastahyökkäys.

¹¹⁸ Itkonen 2019, 265–266.

2. PANSSARIKIRJALLISUUDEN KULTA-AIKA – TAKTIikka UUDISTUU JA KEHITTYY VUOSINA 1923–1935

Lokakuussa 1921 rykmentissä tapahtui komentajan vaihdos, jolloin komentajaksi everstiluutnantiksi ylentyneen Alfthanin tilalle määrättiin jääkärieversti Aarne Sihvo.¹¹⁹ Sihvo oli Saksassa koulutettu jääkäriksi ja hän yleni Suomen sisällissodassa everstin arvoon. Koska 1920-luvulla Suomeen ei vielä ollut perustettu sotakorkeakoulua, Sihvo lähti muiden upseereiden tavoin ulkomaille opiskelemaan.¹²⁰ Lokakuussa 1920 Sihvo siirtyi Ranskaan Saint-Cyrin sotakouluun, jossa hän tutustui ensimmäistä kertaa hyökkäysvaunuihin sekä niiden käyttöön jalkaväkeä tukevana osana.¹²¹ Ranskan opintomatkalta palattuaan Sihvo siirtyikin Hyökkäysvaunurykmentin komentajaksi Hämeenlinnaan, jonne rykmentti oli muuttanut Helsingistä aiemmin syyskuussa.¹²²

Vuonna 1920 Suomeen perustettiin kadettikoulu, joka opetti ammattiupseeriksi kouluttautuville etenkin taktiikkaa. Kadettikoulun alkuvuosina opetusta antoivat jääkärit ja myöhemmin kadettikoulusta valmistuneet upseerit.¹²³ Myöhemmin perustettu Sotakorkeakoulu ja sen yleisesikuntaupseerikurssi opettivat taktiikkaa rykmenttiä suuremmissa kokoonpanoissa¹²⁴. Upseerit kävivät kotimaisista sotakouluista huolimatta edelleen ulkomailla opiskelemassa, kuten muun muassa edellä mainittu Sihvo. Suomalaisen taktiikan opetuksen ja lisääntyneen kotimaisen sotilaskirjallisuuden myötä Suomen puolustuslaitos sai ensimmäiset kotimaiset ohjesääntönsä vuonna 1925, kun *Jalkaväen harjoitusohjesääntö* julkaistiin ja jaettiin joukko-osastoihin.¹²⁵ Ohjesääntötyön takkuamisen vuoksi ensimmäiset ohjesäännöt ilmestyivät verrattain myöhään

Työ komentajana Hyökkäysvaunurykmentissä mahdollisti Sihvolle – joka oli ajan Suomessa ainoa uusinta koulutusta saanut upseeri – Ranskassa opittujen tietojen, taitojen ja metodien toteuttamisen ja soveltamisen Suomen oloihin.¹²⁶ Sihvon kynästä kehkeytyi vuonna 1923 kirjallinen teos, *Taisteluvaunut – historiikka* hyökkäysvaunukurssien

¹¹⁹ Kantakoski 1969, 18.

¹²⁰ Saarikoski 1998, 136.

¹²¹ Ibid.

¹²² Kantakoski 1969, 16–17.

¹²³ Liimatta 2018, 81.

¹²⁴ Liimatta 2018, 84.

¹²⁵ Liimatta 2018, 106.

¹²⁶ Saarikoski 1998, 138–139; Kantakoski 1969, 18.

opetusmateriaalin puutteeseen. Teos nimensä mukaisesti kuvasi taisteluvaunujen historiaa, teknistä kehitystä sekä niiden käyttöä ensisijaisesti Ranskan näkökulmasta. Sihvo kirjoitti paljon aselajikirjallisuutta, jota hyödynnettiin rykmentin koulutuksessa. Hän oli erittäin motivoitunut aselajin suhteen ja yritti aktiivisesti uudistaa ja kehittää sitä. Hän esitti sekä kokoonpanoon että sodanaikaiseen käyttöön muutoksia, mutta niitä ei hyväksytty.¹²⁷ Mistään aiemmasta tutkimuksesta ei käy ilmi, miksei rykmentin ehdotettua uutta määrävahvuutta hyväksytty. Kapteeni Raine Pölösen yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö *Yhteisen komiteatyöskentelyn ensiaskeleet – sotilaiden ja poliitikkojen suunnittelutyö puolustusrevisionissa 1923–1926* (2019) valottaa Weltzerin komitean toimintaa, jolle Sihvo ehdotuksensa lähetti. Komitea samoihin aikoihin Sihvon ehdotuksen kanssa laati käskettynä ehdotusta puolustuslaitoksen lopulliseksi kokoonpanoksi ja rauhanajan määrävahvuudeksi¹²⁸, joten olisi ymmärrettävää, mikäli komitean pöydällä oleva työ johti Sihvon ehdotuksen hylkäämiseen. Mikäli koko puolustuslaitoksen organisaatioon oli jo valmiiksi tulossa muutoksia, ei Sihvon ehdotuksen hyväksyminen olisi ollut järkevää.

Samana vuonna Sihvon historiikin kanssa ilmestyi taktiikkaa käsitellyt teos *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* (1923). Teos on edeltäjänsä verrattuna tyhjentävä opas vaunujen taktilliseen käyttöön. Teos ei kuitenkaan ollut puolustuslaitoksen virallinen ohjesääntö, vaan Sihvon nimellä julkaistua sotilasammattikirjallisuutta. Teoksessa on oma lukunsa taisteluvaunutaktiikalle luvussa *IV Taisteluvaunujen käytön yleiset edellytykset ja säännöt*, joka jakautuu alalukuihin *A. Taisteluvaunut hyökkäyksessä* ja *B. Taisteluvaunut puolustuksessa*. Sihvon teos onkin ensimmäinen panssariohjesääntö, jossa eritellään erikseen sekä hyökkäys- että puolustustaktiikka. Laajentunut ja tarkentunut sisältö mitä luultavimmin johtui Sihvon palavasta mielenkiinnosta aselajia kohtaan.

Sihvo myös aloitti kirjoittamaan vuonna 1923 taktiikkaa käsitteleviä ohjesääntöjä *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö (H. V. H. O.) I ja II*. Ohjesäännöt ilmestyivät kuitenkin vasta vuonna 1927, jolloin hän oli jo siirtynyt uusiin tehtäviin¹²⁹. Ohjesääntöjen

¹²⁷ Kantakoski 1969, 18.

¹²⁸ Pölönen 2019, 25.

¹²⁹ Sihvo siirtyi ensin Italiaan yleisesikunta-akatemiaan, mistä hän sai komennuksen Suomen sotakorkeakoulun johtajaksi ja myöhemmin Sotaväen päälliköksi. Kantakoski 1969, 19; Liimatta 2018, 161.

myöhäinen julkaisuaika saattoi johtua kiireistä, mitä Sihvon uudet työtehtävät toivat mukanaan. Ohjesäännön molemmat osat I ja II olivat Yleisesikunnan osaston ilmoittamina vahvistettu ehdotuksina käyttöön otettaviksi, minkä vuoksi ne olivat aselajin virallisia ohjesääntöjä. Vahvistukset olivat sotaväen päällikön – eli Sihvon itsensä – allekirjoittamia.¹³⁰ Ohjesäännön ensimmäinen osa sisälsi hyökkäysvaunukoulutusta sekä liikkumis- ja taistelumuodostelmia, kun taas toisessa osassa käsiteltiin taktiikkaa.

Vuonna 1923 Hyökkäysvaunurykmentin komentajaksi vaihtui jääkärimajuri Edvard Kumlin¹³¹. Sihvon siirryttyä muihin tehtäviin alkoivat uuden komentajan kaudella panssariaseen vaikeuksien ajat. Ulkomailla ei uskottu uuteen sotaan eikä pidetty todennäköisenä, että panssarivaunuilla olisi seuraavissa sodissa minkäänlaista roolia. Näin ollen panssareita saati panssaritaktiikkaa ei kehitetty edes ulkomailla. Hiipunut kiinnostus levisi ulkomailta Suomeen, jossa oli epäilty panssareiden tarpeellisuutta ja käyttökelpoisuutta suomalaisissa olosuhteissa.¹³² Tykistön tarkastajana toiminut kenraalimajuri Vilho Nenonen esitti rykmentin lakkauttamista väliaikaisesti. Lakkauttamista perusteltiin muun muassa puuttuvalla sodan ajan materiaalilla. Nenonen totesi rykmentin vähäisen kaluston riittämättömäksi sodan ajan tarpeeseen, jolloin myös asevelvollisten kouluttamisen aselajiin olisi tarpeetonta.¹³³

Kulmin kuitenkin kamppaili aselajin olemassaolon puolesta ankarasti, mutta vuonna 1925 rykmentti supistettiin silti Hyökkäysvaunupataljoonaksi¹³⁴. Samalla aselajin tykistöperäiset nimet vaihdettiin jalkaväkiperäisiksi nimiksi, jolloin pattereista tuli joukkueita ja patteristoista komppanioita. Myös kolmen komppanian kokoonpano pienennettiin kahteen. Vuonna 1927 aselajia supistettiin uudelleen, jolloin pataljoona pieneni Hyökkäysvaunukomppaniaksi¹³⁵. Samana vuonna ilmestyivät Sihvon *H.V.H.O. I ja II*. Sihvon hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännöt jäivät aselajin viimeisiksi vahvistetuiksi ohjesäännöiksi ennen talvisodan syttymistä. Syynä

¹³⁰ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntöjen ensimmäisillä sivuilla on Yleisesikunnan osasto 4:n ilmoitus ohjesäännön käyttöön otettavuudesta, jonka ovat allekirjoittaneet sotaväen päällikkö Sihvo sekä Osasto 4:n päällikkö, yleiskuntamajuri A. Kaila.

¹³¹ Kumlin suomensi myöhemmin sukunimensä Kairelaksi. Kantakoski 1969, 28.

¹³² Kantakoski 1969, 22.

¹³³ Hyökkäysvaunurykmentti oli alistettu tykistön tarkastajalle vuodesta 1920 alkaen. Kantakoski 1969, 23; 25; Itkonen 2018, 140.

¹³⁴ Yleisesikunta antoi virallisen päätöksensä rykmentin supistamisesta pataljoonakokoon lokakuussa 1924. Seuraavana vuonna nimi vaihdettiin virallisesti Hyökkäysvaunupataljoonaksi. Pienentynyt joukko-osasto oli yhtä patteristoa pienempi. Kantakoski 1969, 23.

¹³⁵ Ibid.

ohjesääntökirjallisuuden kuihtumiselle mitä luultavimmin oli aselajin komentajien kokonaisvaltainen keskittyminen aselajin olemassaolon puolustamiselle¹³⁶.

1930-luvun alkupuolella havahduttiin Neuvostoliiton vahvaan mekanisoitumiseen ja vahvistuvaan panssariaseeseen¹³⁷, minkä johdosta huomattiin, ettei puolustuslaitos olisi kykeneväinen torjumaan panssarivaunuhyökkäystä. Talvi- ja vaunukokeilujen myötä perustettiin panssarintorjunta-aselaji, jota alettiin painottamaan ja kehittämään omien panssarivoimien kustannuksella. Vuonna 1932 vahvistettiin *Jalkaväen ohjesääntö I*, joka oli ensimmäinen jalkaväen aselajiohjesääntö. Ohjesäännössä vahvistettiin kokoonpanomuutokset sekä käsiteltiin taktiikkaa¹³⁸. Sodan uhan vahvistuessa esikunta vaati joukko-osastoilta harjoittelua komppania- ja rykmenttikoossa aiemman joukkuetaktisen harjoittelun sijaan¹³⁹.

2.1. Yhteistoimintataktiikka laajenee ja tarkentuu hyökkäyksessä

Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena -teoksessa alleviivataan, että hyökkäysvaunuja tulisi käyttää ainoastaan hyökkäyksissä, jotka olisivat huolellisesti suunniteltu ja valmisteltu. Vaunujen käyttöä tuli siis harkita tarkoin, jotta niiden käyttö olisi onnistunutta ja vaunutappioilta vältyttäisiin. Teoksen aluvussa *A. Taisteluvaunut hyökkäyksessä* käsiteltiin panssarivaunujen taktista käyttöä hyökkäyksessä yleisellä tasolla. Sivuja aluvussa on yhteensä noin kuusi eli taisteluvaunujen yleistä käyttöä käsitellään teoksessa varsin tiiviisti. Toisaalta tässä vaiheessa aselajin käyttöperiaatteet ovat ohjesäännön suunnatulle kohderyhmälle varsin tuttuja, jolloin aiheen sen laajempi käsittely lienee turhaa. Luku V *Taisteluvaunut jalkaväkitaistelussa* käsittelee myös hyökkäystaktiikkaa 25 sivun verran. Luku sisälsi toimenpiteitä ennen taistelua sekä taistelun aikana, kuten hyökkäyskäskyjä, kuljetusta, odotus- ja lähtöasemia ja huomioita liittyen jalkaväen ja taisteluvaunujen läheiseen yhteistoimintaan taistelussa. Yhteistoimintaa teoksessa käsiteltiin yllättävän paljon, yhteensä 22 sivun verran. Verrattuna vuoden 1919 ohjesääntöön yhteistoimintaa käsitellään paljon, sillä

¹³⁶ Kantakoski 1969, 18; 22–23.

¹³⁷ Liimatta 2018, 133.

¹³⁸ Liimatta 2018, 198.

¹³⁹ Liimatta 2018, 125.

ensimmäisessä ohjesäännössä siitä ei paljoa kirjoiteta. Yhteistoiminnasta kirjoitetaan *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* omassa alaluvussaan yhteensä kahden virkkeen verran, joten vuoden 1923 teoksessa aiheeseen on huomattavasti syvällisemmin ja ajatuksella paneuduttu,

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännön ensimmäinen osa käsitteli muodollista harjoitusta. Ohjesääntö sisälsi pataljoonakokoisen kokoonpanon esittelyn, komennot sekä kouluttamista. Koulutusosuus kattoi 48 sivuisesta ohjesäännöstä yhteensä 23 sivua. Koulutus jakautui alokas- ja hyökkäysvaunukoulutukseen, joista jälkimmäinen jakautui vielä ajoharjoituksiin sekä kenttä- ja ampumakoulutuksiin. Kenttäkoulutukset esiteltiin joukkueen, komppanian ja pataljoonan vahvuisina siitä huolimatta, että teos kirjoitettiin rykmentin vahvuiselle joukolle. Tämä ilmentää sitä, ettei hyökkäysvaunuja luultavasti nähty soveltuvaksi käytettävän pataljoonakokoisissa suuremmissa kokoonpanoissa. Teoksen julkaisemisesta ei mennytkään montaa vuotta, kun Hyökkäysvaunurykmenttiä supistettiin, ja se muutettiin Hyökkäysvaunupataljoonaksi.¹⁴⁰

Ohjesäännön toinen osa taas käsittelee taistelua, hyökkäysvaunujen käyttöä ja taktiikkaa. Ohjesääntö on 75 sivua pitkä, ja sen käsittelyluvut jakautuvat hyökkäysvaunujen käytön periaatteisiin, johtajien toimintaan, kuljetuksiin ja marsseihin, huollollisiin toimenpiteisiin sekä itse taisteluun. Taistelua ohjesäännössä käsiteltiin suurin osa sisällöstä, yhteensä 35 sivua. Taistelu jaettiin kolmeen taistelulajiin: hyökkäykseen, viivytykseen ja puolustukseen. Aiempiin ohjesääntöihin ja aselajikirjallisuuteen verrattuna viivytystaistelu tuli panssariaselajille uutena taistelulajina. Tämä tuo ilmi Sihvon näkemystä siitä, että panssarit ovat kykeneväisiä erilaisiin taistelulajeihin ja ne kykenevät toteuttamaan hyvin monimuotoisesti erilaisia taistelutehtäviä. Viivytystaistelun tarkoituksena oli väistää ratkaisun saamista taistelussa, sillä kyseiseen taistelumuotoon turvautuessa ei joukoilla ollut tarpeeksi resursseja toteuttaa hyökkäystä tai puolustusta¹⁴¹. Tynkkynen kuitenkin selventää, ettei 1920-luvulla ollut valmiita eurooppalaisia ajatusmalleja viivytyksestä, joten suomalaisiin olosuhteisiin se piti luoda itse.¹⁴² Tämä perustelee viivytystaktiikan puuttumista aiemmista ohjesäännöistä sen aseman ja sisällön ollessa epäselvää jopa jalkaväelle, ei sillä varmastikaan ollut antaa

¹⁴⁰ Kantakoski 1969, 23.

¹⁴¹ Liimatta 2018, 131.

¹⁴² Tynkkynen 1996, 42.

panssareille mitään tarttumapintaa. Koska panssaritaktiikka sovitettiin suoraan jalkaväkitalttiikkaan, on viivytystaistelun tähänastinen puuttuminen täysin ymmärrettävää.

On myös huomattavaa, että *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* -teoksessa käytetään kokoonpanoissa tykistöperäisiä nimityksiä, kuten patteristo ja patteri. Kuitenkin vuonna 1927 ilmestyneissä *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännöissä* nimitykset oli vaihdettu jalkaväkipohjaisiin nimityksiin. Tähän muutokseen oli vaikuttanut vuonna 1925 tapahtuneen organisaatiomuutoksen ohessa tapahtuneeseen nimien päivitykseen, jolloin tykistöperäiset nimet vaihdettiin jalkaväessä käytettyihin nimityksiin ¹⁴³.

Hyökkäysvalmistelut

Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena -teoksen hyökkäystaktillinen osuus alkaa muutamalla kappaleella, jotka käsittelevät taisteluvaunujen kuljettamista taistelualueelle ja marssitekniisiä asioita. Vaunut tuotiin teoksen mukaan hinaamalla tai kuorma-autoilla mahdollisimman kauas eteen, jotta niiden ilmaantuminen taistelukentälle tapahtuisi mahdollisimman nopeasti ja yllättäen.¹⁴⁴ Hinaus tai kuorma-autoilla kuljettaminen säästäisi nopeasti kuluvia ja väsyviä panssareita, joten niitä haluttiin säästellä taistelua varten. Myös vaunujen moottoreiden kova ääni saattaisi paljastaa niiden lähestymisen liian aikaisin.

Edeltävän vuoden 1919 ohjesäännön mukaisesti, *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena* esittelee hyökkäyksen valmistelun joko tykistön valmistelemana tai vaihtoehtoisesti ilman. Ilman tykistövalmistelua toteutettava hyökkäys taas sijoittaisi vaunut suoraan jalkaväen edelle heti hyökkäyksen alkaessa avaten sille tien vihollispuolustukseen ja pääsemään jalkaväkiesteistä läpi ilman suurempia viivytyksiä¹⁴⁵. Tämä eroaa suoraan edeltävästä ohjesäännöstä, jossa hyökkäysvalmistelun tavasta huolimatta vaunut olivat sijoitettuina jalkaväen taakse. Vasta taistelukosketuksen saatuaan ne siirtyivät jalkaväen

¹⁴³ Kantakoski 1969, 23.

¹⁴⁴ Sihvo 1923, 18.

¹⁴⁵ Sihvo 1923, 21.

edelle. Tälle muutokselle ei esitetä perustelua niin lähdeaineistossa kuin aiemmassa tutkimuksessa. Ajatus luultavasti oli, että tykistön tuen puuttuessa puolustukseen saattaisi olla sidottuna enemmän vihollista, jolloin haluttiin säästää aikaa. Kun vaunut olivat valmiiksi sijoitettuina jalkaväen edelle, ei kuluisi turhaa aikaa niiden siirtymiseen ja mahdollisilta miestappioilta säästyttäisiin.

Muutoksena vuoden 1919 ohjesääntöön *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena* huomautti tiedustelun tärkeydestä liittyen hyökkäysvalmisteluihin. Jalkaväki suoritti alueen tiedustelun ennen hyökkäyksen alkua, jolloin jalkaväkiosaston päällikkö kykeni antamaan käskyn vaunuille niiden tehtävistä taistelutantereelle ilmaantuessaan. Mikäli jalkaväen tiedusteluosasto havaitsi vihollisella olevan vahvoja tukikohtia, massiivista puolustusaseistusta jalkaväkeä vastaan tai konekivääripesäkkeitä¹⁴⁶, kykeni päällikkö ennakoimaan ja näin ollen komentamaan vaunut hyökkäyksen alettua päällikön ilmoittamiin sijainteihin, joista vaunut kykenivät tiedustellun vihollispuolustuksen lamauttamaan.

*Hyökkäysvaunujen käyttö taistelevan joukko-osaston apuna tarjoo mitä monipuolisimpia mahdollisuuksia.*¹⁴⁷

Oheisessa lainauksessa näkyy *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II*:ssa kantavana teemana oleva jalkaväen rohkaiseminen yhteistoimintaan hyökkäysvaunujen kanssa. Lainaus tuo ilmi Sihvon vankkumatonta uskoa aselajiin sekä sen menestyksekkääseen käyttöön jalkaväen tukena. Ohjesäännössä hyökkäysvalmisteluiden kuvaus oli tehty huomattavasti tarkemmin kuin edeltävässä taktiikkaa käsittelevässä teoksessa. Myös tiedustelun osuutta oli laajennettu verrattuna edeltäviin oppaisiin. Kuten edeltävissäkin ohjesäännöissä, oli hyökkäysvalmistelut esitely mahdolliseksi tehdä joko tykistön avustamana tai ilman. Ohjesääntö suositteli parhaaksi mahdolliseksi taistelun aloitusajankohdaksi joko taistelupäivän illan tai sitä seuraavan aamun.¹⁴⁸ Tällöin joko keinotekoinen tai luonnollinen sumu mahdollisti panssareiden piiloutumisen sumuverhoon eikä vihollisen tykistö näin kyennyt suoraan suuntaamaan vaunuihin.

¹⁴⁶ Sihvo 1923, 26–27.

¹⁴⁷ Hyökkäysharjoitusohjesääntö II 1927, 11.

¹⁴⁸ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 10.

Ilman tykistövalmistelua panssareiden ilmaantuminen taistelukentälle tapahtui ohjesäännössä aiempien mallien mukaisesti yllätyksenä.¹⁴⁹ Tällöin vaunujen ilmaantumisajankohta tulisi olla huolellisesti suunniteltu ja valmisteltu, etteivät ne paljastuisi viholliselle liian aikaisin, jolloin vihollistykistö kykenisi kohdistamaan tulensa niihin. Yllätyshyökkäys tulisi suorittaa järkytettyä vihollista vastaan¹⁵⁰ eli viholliseen oli aiemmin kohdistunut häiritsevää tulitoimintaa tai sellaisena hetkenä, kun vihollinen ei ole ehtinyt suorittaa puolustustoimenpiteitään loppuun, kuten linnoitustöitä, asemien varustelua ja aseisiin asettautumista.¹⁵¹ Hyökkäysvalmistelut näin ollen pysyvät toimintatavoiltaan hyvin samanlaisena kaikissa julkaistuissa teoksissa. Aarne Sihvon käsialaa olleet teokset ja ohjesäännöt ovat vuoden 1919 ohjesääntöön verraten yksityiskohtaisempia ja niissä painotetaan aiempaa enemmän tiedustelun tärkeyttä.

Myös jalkaväkeä ohjeistettiin toimimaan yhteistoiminnassa panssarivaunujen kanssa. Tämä ilmenee jalkaväen ohjesääntöihin tulleista maininnoista aselajien välisestä yhteistoiminnasta, joka vahvistaa taktiikan kehitymisestä kohti yhtymätyylisiä taktiikkaa. *Jalkaväen ohjesääntö II₁* (1932) sisältää oman lukunsa panssaroidulle kalustolle ja sen kanssa toimimiselle. Se jakautuu kahteen alalukuun: *A. Hyökkäysvaunut* ja *B. Panssariautot*. Hyökkäysvaunuista kertovan alaluvun hyökkäystaktiikkaa koskevan osuuden pituus on kolme sivua. Hyökkäysvaunuja kerrotaan ohjesäännössä käytettävän erikoistehtäviä varten, kuten vihollisen vastuksen ja esteiden nopeaan murtamiseen *erikoisen tärkeissä kohdissa, painopisteen tehon kohottamistarkoituksessa jne*¹⁵². Jalkaväkitaistelijoille suunnattu selvitys panssariaselajin kanssa taistelemisesta ja toimimisesta on kattava ja ytimekäs, ja sisältää kaiken olennaisen tiedon panssareiden kanssa toimimisesta jalkaväkitaistelijan näkökulmasta.

Jalkaväkeä avustamaan määrätty vaunuosasto kuljetetaan ohjesäännön mukaan aluksi kokoontumispaikalle, jossa hyökkäysvaunuosaston johtaja sai jalkaväkiosaston johtajalta tiedon hyökkäyssuunnitelmasta, joukkojen ryhmyksestä ja kokoonpanosta, suunnitellusta tykistötoiminnasta sekä tiedot vihollisesta ja hyökkäysmaastosta¹⁵³. Etenkin tykistön kanssa tehdyn tulisuunnitelman jakaminen vaunuosastolle vahvistaa jo

¹⁴⁹ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 11.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 123.

¹⁵³ Ibid.

aiemmin esille tullutta painotusta siitä, miten kaikkien yhdessä taistelevien aselajien tulisi olla tietoisia toistensa toimintavoista sekä taistelusuunnitelmista. Myöhemmin odotuspaikalta, jonne vaunut sijoitettiin juuri ennen hyökkäyshetkeä, vaunuosaston johtaja saa viimeisimmät tiedot tulevasta taistelusta, kuten vaunujen sijoituksen taistelukentällä sekä viimeisimmät tiedot vihollisesta sekä sen asemista ja mahdollisista raskaista aseista, tykistöstä ja hyökkäysvaunuista¹⁵⁴. Näin ollen jalkaväki oli päävastuussa hyökkäysvaunuosastolle tilannetietojen ja hyökkäyssuunnitelmien tiedottamisesta, jotta vaunuosasto kykeni onnistuneesti avustamaan jalkaväkiosastoa, jolle se oli alistettuna.

Hyökkääminen

Heti *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena* -teoksessa hyökkäyksestä kertovan kappaleen alussa kerrotaan, kuinka taistelukosketuksen saataessa tulisi alistaa hyökkäysvaunuja jalkaväkiosastojen käytettäväksi, jotta vihollisen vahvasti miehittämien kohteiden löytäminen olisi huomattavasti helpompaa.¹⁵⁵ Ajatuksena tässä on se, että vihollisen vahvasti miehittämät kohteet olivat myöskin aseistettu muita kohtia raskaammin jalkaväkeä vastaan, joten ne pystyivät tehokkaammin neutralisoimaan jalkaväelle haitalliset pesäkkeet ja näin suojaamaan omaa jalkaväkeä mittavilta miestappioilta.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II alussa kerrotaan, että hyökkäysvaunuja tulisi käyttää siellä, missä haetaan ratkaisua.¹⁵⁶ Ohjesääntö siis suoraan ilmoittaa, että panssarivaunujen käyttö tuli tarkkaan harkita sen mukaan, kuinka merkittävä taistelu oli kyseessä. Sellaisissa taisteluissa, missä jalkaväki kykenisi ilman hyökkäysvaunujen tukea lyömään vihollisen, ei vaunuja kannattanut käyttää niiden nopean kulumisen ja vihollistykistölle helpoksi maalitauluksi joutumisen vuoksi.¹⁵⁷

Ohjesäännössä kerrotaan vaunujen parhaan mahdollisen onnistuneen käytön onnistuvan massa- ja joukkokäytöllä. Taistelurintaman tuli olla leveä ja ryhmittää syvyyteen.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 123.

¹⁵⁵ Sihvo 1923, 19.

¹⁵⁶ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 9.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

Tällöin vihollisen olisi hankalaa keskittää puolustustaan vain yhteen määrättyyn kohtaan, kun panssarit etenisivät useassa peräkkäisessä tasossa lukuisin määrin. Ohjesääntö esittelee toimivimmat taistelevat kokoonpanot joko joukkue- tai komppaniamuodossa. Komppanian hyökkäysrintaman leveys tulisi olla noin 500 metriä¹⁵⁹, jolloin kaksi panssarivaunujoukkuetta olisi rinnakkain. Tällöin välimatka vaunujen välillä olisi noin 50 metriä. Myös pataljoonamuoto ilmoitettiin ohimennen mahdolliseksi. Oli taistelevan osaston koko mikä tahansa, se ei kuitenkaan saanut taistella itsenäisenä, vaan aina yhdessä jalkaväen kanssa.¹⁶⁰ Ohjesäännön läpi kulkevana teemana on selkeästi huomattavissa painotus jalkaväen kanssa toteutettavaan tiiviiseen yhteistyöhön, joka sisältää yhteistyöaselajien taistelumenetelmien tuntemuksen. Yhteistoiminnan painotus näkyi näin ollen niin hyökkäysvaunujoukkojen kuin jalkaväen ohjesäännöissä.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II huomauttaa tästä seuraavasti: [hyökkäysvaunu]joukkueenjohtajan on tunnettava eri jalkaväkiosastojen hyökkäyskäskyt ja tehtävät¹⁶¹. Tällöin jalkaväkikommentajan antaessa taistelukäskyä jalkaväkiosastolle, olivat hyökkäysvaunujoukkueet tietoisia hyökkäystehtävästä ja -tavoitteesta, jolloin ne osasivat avustaa jalkaväkeä oikealla tavalla menestyksekkäästi. Huomattavaa on, ettei komentaja antanut erillistä käskyä panssarivaunujoukoille, vaan käsky annettiin jalkaväkiosastolle, jolle panssarit olivat alistettuina. Tämä alleviivasi vaunujen osallisuutta jalkaväkeä avustavana voimana, joka noudatti jalkaväen taisteluteknisiä muotoja ja liikkeitä.

Mikäli panssarihyökkäys toteutettiin ilman tykistövalmisteluja, tehtiin hyökkäys ohjesäännön mukaan panssareiden tukemana joko ennen tai samanaikaisesti oman vastatykistötoiminnan kanssa.¹⁶² Panssarivaunujen käyttö taistelussa on ohjesäännön mukaan edullisinta silloin, kun jalkaväki ei pysty omin avuin enää etenemään tai hyökkäys on pysähtymässä.¹⁶³ Tällöin panssarit mahdollistavat jalkaväelle tuntevan voimanlisäyksen tuomalla mukaan oman murtovoimansa ja näin mahdollistavan hyökkäyksen jatkumisen. Panssarivaunujen taktisesti paras käyttö esitellään olevan silloin, kun jalkaväki on päässyt murtautumaan vihollispuolustuksen etulinjasta sisään ja

¹⁵⁹ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 13.

¹⁶⁰ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 11–12.

¹⁶¹ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 12.

¹⁶² Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 45.

¹⁶³ Ibid.

vastassa on vihollisen päävastarinta-asetat¹⁶⁴. Päävastarinta-asettien vastustuskeskusten automaattiasemat tuottivat jalkaväelle suurimpia tappiota, joten panssarit keskittämällä tulensa näihin pesäkkeisiin saivat aseet neutralisoitua ja mahdollistavan jalkaväen toiminnan asemassa.

Taistelun alkaessa vaunut lähtivät seuraamaan jalkaväkeä ja hyökkäysketjun tavoitettuaan ne ryhtyivät murtamaan vihollislinjaa¹⁶⁵. Vaunut siis lähtivät etenemään jalkaväen etulinjan jälkeen ja saavutettuaan etummaisesta ketjun, ajavat vaunut jalkaväen edelle. Ohjesäännöissäkin todetaan, että ”*taisteluvaunut eivät koskaan ammu oman jalkaväen yli*”¹⁶⁶. Asetuttuaan jalkaväen edelle vaunut kykenevät tukemaan jalkaväkeä valtaamaan asetetut hyökkäysmaalit¹⁶⁷. Kuten hyökkäysvalmisteluja tarkastellessa tuli ilmi, vaunut asettuivat jalkaväen edelle ennen taistelua ainoastaan silloin, kun hyökkäys tehtäisiin ilman tykistön tukea. Näin ollen ohjesäännössä ilmaistaan sanattomasti, että hyökkäys tapahtuisi oletuksena aina tykistön tukemana.

Panssarivaunut tarjosivat tuli- ja murtovoiman lisäksi jalkaväelle hyvän suojan, sillä panssarivaunujen murtautuessa hyökkäyksen painopisteen tukikohtiin, aiheuttivat ne vihollisessa taistelumoraalia alentavan vaikutuksen. Myös vaunujen ollessa vihollislinjojen sisällä, ei vihollistykistö kyennyt vaikuttamaan niihin aiheuttamatta omia miestappioita¹⁶⁸. Tämä oli panssareille otollinen tilanne, jolloin ne kykenivät toimimaan vihollistulelta rauhassa. Panssareiden murtaessa ja raivatessa jalkaväelle tietä, eivät jalkaväkitaistelijat saaneet seurata panssareiden välittömässä läheisyydessä¹⁶⁹. Panssarit vetivät vihollisasettien sisällä puoleensa huomattavaa konekivääriltä, jolloin läheisyydessä olevat jalkaväkitaistelijat olisivat voineet joutua tulen alaisiksi tai saada osumia panssaroinnista kimpoavista luodeista. Jalkaväkimiehelle suunnatussa ohjesäännössä *Ohjeita lähitaistelua varten* (1928) kehoitetaan sisäänmurron omistuttua ilmoittaa hyökkäysvaunuille mahdollisista vihollispesäkehavainnoista¹⁷⁰. Tällöin vaunut kykenevät tuhoamaan vihollispesäkkeet ennen niiden alkaessa vaikuttaa hyökkääjän joukkoihin.

¹⁶⁴ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 46.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Sihvo 1923, 22.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 48.

¹⁷⁰ Ohjeita lähitaistelua varten 1928, 21.

Merkittävä suojeluskuntateos oli myöskin Niilo Sigellin¹⁷¹ kirjoittama kolmiosainen teossarja *Jalkaväen taistelutaito*. Teossarjan ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1927 ja se jopa jaettiin puolustuslaitoksessa joukko-osastoihin¹⁷². Tätä teossarjaa Liimatta pitää väitöskirjassaan yhtenä jalkaväkitaktiikan merkittävimmistä kehittäjistä.¹⁷³ *Jalkaväen taistelutaito* ei sisällysluettelossaan mitenkään maininnut hyökkäysvaunuja tai niiden käyttöä jalkaväkeä tukevana osana. Teosta kuitenkin lähemmin tarkastellessa tulee ilmi, että hyökkäysvaunujen kanssa taistelemisesta oli Sigellillä paljonkin asiaa. Teoksen luvun *IV. Hyökkäystaistelu* alaluvussa *B. Hyökkäys varustettua kenttäasemaa vastaan* aihetta käsiteltiin noin kolmen sivun verran, kunnes hyökkäysvaunut mainittiin: *hyökkäysvaunujen avustaessa omaa jalkaväkeä*. Aihetta käsitellään noin sivun verran sellaisesta näkökulmasta, että käsittely yhteistoiminnasta oli yleisen selkeä niin rivitaistelijalle kuin johtajallekin. Aihetta käsiteltiin yllättävän paljon ottaen huomioon, ettei aiheella ollut omaa alaotsikkoa, mikä nostaisi aiheen selkeämmin tekstistä esille. Teos huomauttaa jalkaväkijohtajan hyökkäysvaunuihin liittyvän tiedon tärkeydestä, jotta johtaja kykeni antamaan vaunuille sellaisia käskyjä, jotka vaunut pystyivät teknisesti toteuttamaan¹⁷⁴.

Teos oli myös ensimmäinen laatuaan, joka huomautti vaunujen liikkumisnopeudesta ja sen aiheuttamista huomioista. Sigellin mukaan hyökkäysvaunujen huomattavasti suuremman liikkumisnopeuden vuoksi hyökkäysalueen laajuus vaikutti vaunujen toimintaan: riippuen hyökkäysalueesta, pystyivät hyökkäysvaunut lähtemään jalkaväen kanssa samanaikaisesti hyökkäykseen tai jalkaväkihyökkäys alkoi ensin, jolloin vaunut odottivat taisteluun lähtöä siihen asti, kunnes jalkaväki oli päässyt sopivan etäisyyden päähän vihollisesta.¹⁷⁵ *H.V.H.O:*ä ja Sigellin teosta verrattaessa voi huomata, että molemmissa ohjeistettiin toimimaan samalla tavalla puolustuslinjan sisälle päästessä, mikä ilmensi omalta osaltaan yhtenäisiä hyökkäystaktisia suuntaviivoja. Sigellin teos ei ottanut mitenkään kantaa puolustustaistelun yhteistoimintaan, mikä vahvistaa painotusta hyökkäystaistelutoimintaan puolustuksen sijaan.

¹⁷¹ Sigell suomensi myöhemmin nimensä Hersaloksi. Liimatta 2018, 47.

¹⁷² Liimatta 2018, 116.

¹⁷³ Liimatta 2018, 115.

¹⁷⁴ Sigell 1927, 103.

¹⁷⁵ Ibid.

*Jalkaväen ohjesääntö II*₁:ssa painotetaan, että hyökkäyshetkellä panssareiden tuli nopeasti lähteä liikkeelle, jolloin jalkaväen etummainen linja seurasi niitä oman tykistötulen sallimissa rajoissa. Hyökkäysvaunut etenivät taistelukentällä rivimuodostelmassa, jolloin sadan metrin rintamaosalle oli sijoitettuna kaksi vaunua.¹⁷⁶ Hyökkäyksen edetessä vaunut helpottivat jalkaväen etenemistä tuhoten jalkaväkiesteitä ja lamauttaen vihollisepäkkeitä. Ohjesääntö kehottaa jalkaväkitaistelijoita toimimaan nopeasti ja rohkeasti aina vaunujen saavuttaessa paikallista menestystä, jotta vaunujen saavuttamat maastonkohdat saataisiin jalkaväen voimalla otettua kokonaan haltuun. Hyökkäysvaunuille tulee ohjesäännön mukaan asettaa pienempiä hyökkäystavoitteita, jolloin jalkaväen olisi helpompaa seurata perässä.¹⁷⁷ Sisäänmurron tapahduttua jalkaväen tuli seurata hyökkäysvaunuja mahdollisimman lähellä, jolloin ne pystyivät vaikuttamaan kaikkeen vihollislinjan sisäpuolella tapahtuvaan mahdolliseen panssarintorjuntatoimintaan¹⁷⁸. Ohjesääntö selvensi panssarivaunujen kanssa toimimista jalkaväkitaistelijan näkökulmasta. Tarkasti panssarivaunuista ei ohjesäännöstä kerrota, vaan ainoastaan kaikki tärkeimmät tiedot, mitä jalkaväkitaistelijan ja -johtajan tuli yhteistoiminnasta ja vaunujen käyttömahdollisuuksista ja -periaatteista tietää. Sigellin teokseen verrattuna sisältö hyökkäysvaunujen kanssa toimimisesta on hyvin samanlainen. Liimatta on huomannut yhteneväisyydet itsekkin ja teoksessaan pohti, johtuiko yhteneväisyydet siitä, että jalkaväen ohjesäännön kirjoittaja käytti samoja alkuperäislähteitä Sigellin kanssa vai käyttikö hän Sigellin teosta lähteenään¹⁷⁹.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II kuitenkin huomauttaa, että onnistunut sisäänmurto tuli muuttaa läpimurroksi.¹⁸⁰ Läpimurron tarkoituksena oli murtaa vihollisen puolustus ja tehdä siitä kokonaan puolustuskyvytön. Tämä ei tullut aiemmin ilmi missään ohjesäännössä tai aselajikirjallisuudessa. Sisäänmurron seurauksena vihollinen pyrki kääntämään tilanteen omaksi edukseen, lyömään hyökkääjän takaisin ja toteuttamaan vastahyökkäyksen. Tehokas läpimurto tekisi vihollisen yrityksen tyhjäksi, löisi vihollisen alueella sekä mahdollistaisi oman jalkaväen alueen haltuunoton. Tehokasta läpimurtoa oli avustamassa myös syvyyteen ryhmitetyt muut portaat¹⁸¹, jotka avustivat tukikohtien

¹⁷⁶ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 124.

¹⁷⁷ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 124–125.

¹⁷⁸ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 125.

¹⁷⁹ Liimatta 2018, 119.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

haltuunotossa ja vihollisen lyömisessä alueella. Läpimurron mainitseminen ohjesäännössä ilmentää panssaritaktiikan laajentumista ja tuo lukijalleen yhä vahvemmin ilmi se, että vaunut kykenevät moninaisiin taistelutoimiin eivätkä niiden toimet taisteluissa rajoitu enää vain olemaan jalkaväen suora-ammunta-ase.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II:ssa on huomattavasti laajemmin ja yksityiskohtaisemmin eritelty ja kerrottu panssarivaunujen hyökkäys- ja taisteluperiaatteita kuin neljä vuotta aiemmin julkaistussa *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* -teoksessa. *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntöön* verrattuna vuoden 1923 taktinen opas on vain pintaraapaisu, joka antoi suuntaviivat panssareiden taktilliselle toiminnalle jalkaväkeä avustavana aselajina. *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena* ei esimerkiksi sisältänyt yhtäkään taktista piirrosta, jossa näkyisi hyökkäysvaunujen toiminta maastossa. *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännössä* näitä piirroksia on neljä, ja ohjesäännössä on erikseen eritelty erilaisia vaihtoehtoja, miten toimia erilaisten ja eri kokoisten vihollisemien valtauksessa ja haltuunotossa.

Vuonna 1933 julkaistussa ohjesäännön jatko-osassa *Jalkaväen ohjesääntö II*:ssa on oma lyhyt alalukunsa yksittäisen taistelijan toiminnasta hyökkäysvaunujen kanssa. Alaluku painottaa vahvasti kiväärimiehen toimintaa vihollisen panssarivaunua vastaan, mutta viimeisessä kappaleessa on kerrottu yhteistoiminnasta hyökkäystä tukevan panssarivaunun kanssa. Kappaleessa kerrotaan, että kiväärimiehen tulisi seurata panssarivaunua mahdollisimman läheltä kuin vain jalkaväkiaseet ja tykistö tuli sallivat¹⁸². Taistelijan tulisi saavuttaa panssarivaunu viimeistään sen murtautuessa vihollisemaan, jolloin hän kykenisi käyttämään hyväkseen panssarivaunun tekemään murtokohtaa sekä sen aiheuttamaa lamaannuttavaa vaikutusta vihollisessa.¹⁸³ Tämä kappale erosi aiempien ohjesääntöjen sisällöstä merkittävästi, sillä se on ensimmäinen, joka paneutui yksittäisen taistelijan toimintaan taistelussa hyökkäysvaunujen kanssa, kun taas muut ohjesäännöt olivat esittäneet taistelutoimintaa enimmäkseen joukkueiden ja komppanioiden tarkkuudella.

¹⁸² Jalkaväen ohjesääntö II₂ 1933, 34.

¹⁸³ Ibid.

Tykistön tuki hyökkäyksessä

Hyökkäysvaunuharjoitussääntö II mukaan tykistön tehtävät jakautuvat tykistövalmistelutehtäviin sekä taistelua tukeviin tehtäviin. Tykistövalmisteluiden ja suojasumun luomisen ohella tykistön tehtävänä on avustaa panssarivaunuja ennen taistelun alkua sekä sen alussa. Tykistön tulee panssareiden toiminnan edesauttamiseksi neutralisoida vihollispatterit, tuhota ampumahaudat vaunujen liikkumisen helpottamiseksi, tuhota mahdolliset eteen työnnetyt jalkaväkitykit sekä peittää ammunalla panssareiden näkyminen sekä kuuluminen viholliselle.¹⁸⁴ Ammunnan aiheuttama kova meteli peitti alleen panssareiden moottoreiden äänet ja telaketjujen kolinat, jolloin ne eivät paljastuneet viholliselle liian aikaisin ja joutuneet tykistötulen kohteeksi.¹⁸⁵

Taistelun kuluessa tykistö kohdisti tulensa myöhemmin ilmestyneisiin vihollispattereihin sekä yksittäisiin tykkeihin. Näiden lisäksi ammunnan kohteina olivat ohjesäännön mukaan jalkaväkitykit, panssarintorjunta-aseet sekä vihollisen panssarivaunut.¹⁸⁶ Kova ammunta mahdollisti myös vihollistähystäjäiden sokaisemisen, jolloin vihollisen mahdollinen toimintakykyinen tykistö ei kyennyt ampumaan vastaan. Useampi patteri sijoitettuina eri etäisyyksille maalista ja tuli keskitettynä samaan maaliin toteutti tehokkaan ristituliampunnan¹⁸⁷, joka saavutti isomman vaikutuksen. Ohjesääntö perustelee, että vihollisen ”hermot alkavat pettää ja usko omiin voimiin ja mahdollisuuksiin horjuu”¹⁸⁸. Samalla tykistötuli loi taistelukentälle näkyvyyttä häiritsevän savupilven. Tämän savupilven takaa panssarivaunujen oli mahdollista ilmaantua yllättäen taistelukentälle. Voimakas tykistötuli mahdollisti myös jalkaväen saapumisen taistelukentälle sekä tehokkaan etenemisen kohti vihollisen puolustuslinjoja panssarivaunujen saattamana ja tukemana.

Kun vihollistykistöstä oli päästy voitolle eli puolustajan tykistö neutralisoitu tulivalmistelun seurauksena, kohdisti seuraavaksi tykistö tulensa vihollisen jalkaväkeen. Tämä toteuttaa yleistä tykistön toimintaperiaatetta. Viholliskohteina tykistö vaikuttaa

¹⁸⁴ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II, 43.

¹⁸⁵ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 45.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 157–158.

¹⁸⁸ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 158.

konekivääri- ja tykkiasemiin sekä myös jalkaväen taisteluasemiin.¹⁸⁹ Tällöin sekä kevyt että raskas kenttätykistö toimivat yhteistyössä ampuen voimakkaita tulikeskityksiä tärkeimpiin viholliskohteisiin suurimmalla mahdollisella nopeudella ennen oman jalkaväen suorittamaa rynnäkköä.¹⁹⁰ Tulta ammuttiin noin 400 metriä oman jalkaväen eteen¹⁹¹, mikä suojasi välittömästi joukkojen etenemistä. Voimakas tykistötuli sai vihollisen suojautumaan, jolloin se ei kyennyt vaikuttamaan jalkaväkiäsein puolustusasemiin eteneviin jalkaväkisotilaisiin. Oman jalkaväen suoran tukemisen ohella tykistö suoritti ehkäisytulita, jonka tavoitteena oli ehkäistä vihollislaitteiden kuntoon laittoa.¹⁹² *Kenttätykistön ampumaohjesääntö* (1924) ei erikseen erittele, mihin hyökkäys tykistön osalta päättyy. Jalkaväen ja panssarivaunujen ohjesäännöissä hyökkäys päättyy läpimurtoon ja takaa-ajoon, mutta tässä ohjesäännössä aihe jätetään vain puolustuksen murtoon.

1920-luvun alussa ilmestyneessä *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännöissä* näkyy Suomen puolustuslaitoksessa tapahtunut taktinen kehitys. Ulkomaisilta esikuvilta lainatut taktiikan perusteet toimivat Suomessa hyvänä pohjana, ja kotimaisissa sotakouluissa tapahtuneen taktiikan opetuksen myötä Suomessa lähdettiin kehittämään parempia ratkaisuja soveltuen suomalaisiin olosuhteisiin. Suomessa omanlaisensa haasteet toivat talvi, lumi ja metsämaasto, jotka olivat huomattavasti erilaisia verrattuna keskieurooppalaisiin esikuviin, kuten Ranskaan ja Saksaan. Räätelöity taktiikka suomalaisiin olosuhteisiin näkyy ohjesäännön loppupuolella, jossa on oma lukunsa suomalaisille erikoispiirteille: *hyökkäysvaunujen käyttö talvella*. Ohjesääntö oli ensimmäinen, joka käsittelee erikseen talvea ja sen tuomia erikoistoimenpiteitä vaunujen käytössä. Vaikka Suomessa yleisestikin vallitsi käsitys, ettei hyökkäysvaunuja kyetty käyttämään suomalaisissa olosuhteissa varsinkaan talvella, todistettiin näkemys myöhemmin vääräksi ajokokeilla¹⁹³.

¹⁸⁹ Kesseli 2016, 36.

¹⁹⁰ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 172–173.

¹⁹¹ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 173.

¹⁹² Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 171.

¹⁹³ Kantakoski 1969, 50–52.

2.2. Puolustuksellinen käyttö tunnustetaan – aselaji saa puolustustaktiikan

Monissa ohjesäännöissä ja sotilaskirjallisuudessa tulee ilmi painotus hyökkäykselliseen toimintaan ja ohjesäännöissä jopa kartetaan mahdollisuutta joutua puolustajan asemaan. Puolustuksen tulisi olla aktiivista onnistuakseen ja puolustajan tulisi olla jatkuvassa valmiudessa ryhmittyä hyökkäykseen.¹⁹⁴ Vuonna 1928 jääkäriupseeri Hannes Olkkonen julkaisi teoksensa *Taktiikan perusteet* (1928), joka korvasi von Gerichin *Taktiikan oppikirjan*¹⁹⁵. Olkkosen *Taktiikan perusteissa* mainitaan useampaan otteeseen, että taistelun voittaisi vain aktiivinen osapuoli ja hyökkääjä olisi aina todennäköisempi taistelun voittaja. Siksi sopivan hetken tullessa tulisi olla heti valmiudessa kääntää puolustautuminen vastahyökkäykseksi.¹⁹⁶ Tämä vahvistaa itsenäisyyden alkuvuosina omaksuttua saksalaista, hyökkäyspainotteista taktiikkaa, jossa painotus on hyökkäyksessä – niin hyökätessä kuin puolustaessakin. Saksasta omaksuttu malli korvasi vuosikymmenen loppupuolella vallinneen Yleisesikunnan päällikön Oscar Enckellin ranskalainen linnoituslaitteisiin perustuneen puolustusajattelun, mikä ilmentää jääkäreiden voimistunutta asemaa organisaation korkeimmissa viroissa.¹⁹⁷

Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa -ohjesäännössä taisteluvaunujen puolustuksesta kertova alaluku B. *Taisteluvaunut puolustuksessa* on aiheena jätetty selkeästi muun taktisen toiminnan varjoon. Alaluku B on laajuudeltaan vajaa kaksi sivua pitkä ja sen alussa suoraan ilmoitetaan, että taisteluvaunut ovat suunniteltu ainoastaan offensiiviseen eli hyökkävään taistelutoimintaan. Vaikka sivuja alaluvussa onkin vähän, puolustuksen erillinen osuus teoksessa kuitenkin tuo ilmi panssariaselajin omaa puolustustaktiikkaa, mikä vielä vuoden 1919 ohjesäännöstä kokonaan puuttui. Teos kuitenkin suoraan myönsi, että vaunuja voitaisiin käyttää puolustuksessakin, ”*vieläpä menestyksellisestikin*”¹⁹⁸. Näytti siis siltä, että panssarit sydämen asiakseen ottanut Sihvo halusi murtaa tämänkin yleisen vääristyneen näkemyksen siitä, että panssarit olisivat vain hyökkäysaseita.

¹⁹⁴ Komppanian taistelukouluutus II 1921, 117–118.

¹⁹⁵ Liimatta 2018, 116.

¹⁹⁶ Olkkonen 1928, 14; 16.

¹⁹⁷ Liimatta 2018, 122–123.

¹⁹⁸ Sihvo 1923, 23.

Teoksessa kerrotaan, että panssarivaunujen puolustuksellinen käyttö rajautui aktiivisiin puolustustoimiin, jotka olivat vastahyökkäys ja rynnäkö.¹⁹⁹ Alussa sanotaan suoraan, ettei panssareita saisi käyttää minkäänlaiseen passiiviseen puolustukseen, kuten miehitetyn aseman sivustojen suojaksi.²⁰⁰ Tämä johtuu luultavasti siitä, että sivustaan kohdistuvaa hyökkäystä torjuvan vaunun oli vaikea irrottautua syvyyteen sijoitettuun mahdolliseen vara-asemaan taistelutilanteen niin vaatiessa. Mikäli vihollinen onnistuisi lamaannuttamaan sivustaa suojaavan panssarivaunun, olisi sen mahdollista helposti edetä oman puolustusasemamme sisälle sivusta ja näin ollen yllättämään omat joukkomme syvyydestä takaapäin. Oheinen sitaatti tuo ilmi, että puolustus on hyökkäyksen kanssa varsin samanlainen taistelulaji – ainakin panssareiden osalta. Teoksessa esiteltävä hyökkäystaktiikkaa voisi lainauksen mukaan ymmärtää pystyvän soveltamaan myös puolustuksessa.

Nämä toimet, jotka ovat aktiivisen puolustuksen osana, esittävät itse asiassa kaikkia hyökkäyksellisen toiminnan luonteenomaisuuksia, joten siis näidenkin suhteen on voimassa se, mitä on sanottu hyökkäystaistelusta sekä hyökkäysvaunujen käytön yleisistä periaatteista ja säännöistä.²⁰¹

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesäännössä on erillinen osuus, jossa syvennyttään taisteluun ja sen erilaisiin muotoihin. Puolustustaistelu on sijoitettuna lukuun kolme, ja sen pituus on 2,5 sivua. Pari vuotta aiemmin ilmestyneeseen teokseen verrattuna on puolustustaktiikan osuus ohjesäännössä lisääntynyt. Luvun ensimmäiset kolme kappaletta ovat suoraan kopioitu Aarne Sihvon aiemmasta tuotoksesta, *Taisteluvaunut jalkaväen aseena – taktiikkaa* -teoksesta, joten jotain uuttakin on tähän ohjesääntöön tuotu. Ohjesäännön kohdasta 143. lähtien sisältö muuttuu verrattuna edellä mainittuun teokseen.

Ohjesäännössä hyökkäysvaunujen sijoitukseksi ilmoitetaan puolustuslohkon komentajan käytettävissä ollut reservi, mitä käytetään mahdollisessa vastahyökkäyksessä²⁰². Reservissä vaunut olivat jaettuina syvyysryhmiin pääpuolustuslinjan takana, mistä niiden oli helppoa lähteä toteuttamaan vastahyökkäystä. Vihollisen perääntyessä voitiin lähettää toinen hyökkäysvaunuryhmä hyökkäykseen heti, kun ensimmäinen ryhmä oli paljastanut

¹⁹⁹ Sihvo 1923, 23.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 52.

²⁰² Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 53.

vihollisen sijainnin²⁰³. Vastahyökkäyksessä ohjesäännön taktiikkaa sovelletaan hyökkäystaktiikan tavoin, jolloin vaunut toimivat jalkaväkeä tukevana osana. Hyökkäysvaunujen puolustuksellinen käyttö mielletään ohjesäännössä kuitenkin haastavaksi etenkin taistelun alussa, sillä alussa saattoi olla mahdollisia ainoastaan pienet, paikalliset vastahyökkäykset²⁰⁴. Tällöin vaunut saattaisivat helposti jäädä vihollistulen alaisiksi.

Jalkaväen ohjesääntö II₁ (1932) ei hyökkäysvaunuja koskevassa aluvuossa määritellyt puolustustaistelutoimintaa yhdessä panssareiden kanssa yhtä virkettä pidempään: ”*puolustustaistelussa on hyökkäysvaunut pidettävä reservissä ja käytettävä vastaiskuissa ja -hyökkäyksissä*”²⁰⁵. Ohjesäännön seitsemännessä luvussa eritellään yleisesti jalkaväen puolustustaktiikkaa ja avataan tarkemmin vastaisku- ja vastahyökkäystoiminta. Näitä taistelumuotoja kutsutaan ohjesäännössä *hyökkääväksi puolustukseksi*, ja sen aloittamista suositeltiin aloitettavaksi silloin, kun vihollinen oli sitonut suuria osia voimistaan puolustajaa vastaan²⁰⁶. Hyökkäysvaunujen asemaa vastaiskuissa ja -hyökkäyksissä ei näin ollen ohjesäännössä tarkenneta, mutta jalkaväelle tuodaan kuitenkin niiden käyttömahdollisuudet ilmi.

Vastaiskut kohdistuvat viholliseen ja sen sivustoihin, mikäli vihollinen oli onnistunut murtautumaan omiin päävastarinta-asemiin. Vastaiskut tulee ohjesäännön mukaan suorittaa nopeasti ja yllättäen.²⁰⁷ Vastaiskun tarkoituksena on yllättävästi työntää vihollinen takaisin omista asemista. Vastaiskut toteuttaa erillinen reservi, jota asemiin ryhmittynyt puolustaja tukee liikkumatta puolustusasemistaan. Mikäli vihollinen on järjestäytynyt ja niin voimakas, ettei vastaisku kykenisi työntämään sitä takaisin, toteutetaan vastahyökkäys, jota varten puolustaja joutuu kokoamaan kaikki käytettävissään olevat voimat²⁰⁸ vihollisen pois työntämiseksi ja oman maastonkohdan pitämiseksi.

Tykistö pyrkii auttamaan omia joukkoja torjumaan vihollisen hyökkäyksen. Sen toiminta puolustuksessa jakautuu vastavalmisteluun ja torjuntaan. Tykistö pystyy toteuttamaan

²⁰³ Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II 1927, 53.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 125.

²⁰⁶ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 98.

²⁰⁷ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 97.

²⁰⁸ Ibid.

vastavalmistelun vihollisen hyökkäykselle, mutta se vaatii ennakoitua tiedustelutietoa vihollisen hyökkäämisestä. Vastavalmistelu jakautuu yleiseen ja varsinaiseen vastavalmisteluun. Yleisessä vastavalmistelussa tarkoituksena on kuluttaa ja häiritä vihollista sen lähestymisvaiheessa sekä vaikeuttaa sen ryhmittäytymistä taisteluun²⁰⁹. Tällöin kohteena ovat viholliselle tärkeät kohdat, joissa voidaan odottaa vihollisen ryhmittyvän hyökkäystä varten²¹⁰, kuten vihollisen etenemistiet, kapeikot ja tiesolmut²¹¹. Varsinaisessa vastavalmistelussa tavoitteena on lamauttaa hyökkäysvalmiiksi ryhmittäytynyt vihollinen ja saada hyökkäys tukahtumaan heti alkuun.²¹² Varsinainen tykistövalmistelu kohdistuu vihollisen tuliasemissa olevaan tykistöön ja raskaisiin aseisiin, tunnettuihin komento- ja tähytyspaikkoihin, viestikeskuksiin sekä ennen kaikkea havaittuun viholliseen²¹³.

Jalkaväki pystyy tarpeen tullen pyytämään tykistöä toteuttamaan sulkutulen. Sulkutulella ammutaan oman jalkaväen eteen tiheä ja syvä tuliverho vihollisen hyökätessä.²¹⁴ Sulkutuli keskeyttää vihollisen etenemisen ja tarjoaa omalle jalkaväelle mahdollisuuden etsiä paremmat puolustus- ja suoja-asetat tai valmistautua toteuttamaan äkillisen ja yllättävän vastahyökkäyksen tuliyllätyksen hämmentämää ja haavoittamaa vihollista vastaan. Tykistötuli suunnataan vihollisen tykistöön, ampumahautojen yhtymäkohtiin, komentopaikoille, kulkuteille ja kokoontumisalueille.²¹⁵ Epäsuoralla tulella pystytään kattamaan sellaiset alueet, joihin pesäkkeisiin asetetuilla hyökkäysvaunuilla ei saataisi olla vaikutusta.

Vasta 1920-luvulla ilmestyneessä aselajikirjallisuudessa ja ohjesäännöissä tunnustettiin panssarivaunujen käyttö puolustustaistelussa, mikä näkyy teosten sisällysluetteloissa, jossa näkyy suoraan puolustustaktiikkaa käsittelevät luvut. Kun vuonna 1919 julkaistussa ohjesäännössä puolustukselliseen käyttöön viitataan kuvainnollisesti vain sivulauseessa, on uudemmissa julkaisuissa suoraan nostettu puolustus toiseksi taistelulajiksi hyökkäyksen rinnalle. Vaikka *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* periaatteessa mainitsee puolustuksellisen käytön olevan mahdollista, esittää

²⁰⁹ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 113.

²¹⁰ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 178.

²¹¹ Jalkaväen ohjesääntö II₁ 1932, 113–114.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 176–177.

²¹⁵ Kenttätykistön ampumaohjesääntö 1924, 177–178.

se ainoaksi puolustustoimenpiteeksi panssareille jonkinlaista vastahyökkäystä. Sihvon kirjoittama teos nostaa toiseksi puolustustoimenpiteeksi rynnäkön ja sen tukemisen, joka kaksinkertaisti panssarivaunujen puolustukselliset käyttömahdollisuudet.

3. UUSIA OHJESÄÄNTÖJÄ EI VAHVISTETA – TAKTIikka VUODESTA 1936 TALVISODAN SYTTYMISEEN

1930-luvun alussa puolustuslaitoksen ylemmän johdon kiinnostus panssareihin virkosi ulkomailta tapahtuneen panssarikehityksen vuoksi.²¹⁶ Ensimmäisen maailmansodan panssarivaltioiden Ranska ja Iso-Britannia eivät olleet maailmansotien välisenä aikana kehittäneet panssarivaunuja pidemmälle. Maailmansotien välisenä aikana kuitenkin Saksa ja Neuvostoliitto keskittyivät oman panssariaseensa kehittämiseen ja luomiseen, jonka johdosta toisen maailmansodan alkuun mennessä ne olivat maailman vahvimmat panssarivoimat.²¹⁷ Neuvostoliiton nopeasti tapahtunut mekaniisoituminen ja vahvistunut armeija sai Suomen armeijan ylemmän johdon havahtumaan tulevaisuuden mahdollisesta uhasta – uskottiin, että mikäli Suomi ajautuisi sotaan, hyökkäävänä osapuolena toimisi Neuvostoliitto.²¹⁸ Neuvostoliiton hyökkäyksen uskottiin kohdistuvan Karjalan kannakselle, joten sinne suunnattiin vuonna 1934 kaksi vaunukokeilujaksoa. Jaksoilla kartoitettiin hyökkäysvaunujen mahdollisuuksia Kannaksen tasaisessa maastossa etenkin talviolosuhteissa, sillä sodan uskottiin syttyvän talvella. Erityishuomiota näin ollen kiinnitettiin lumen merkitykseen. Laajamittaisissa kokeiluissa ilmeni yleinen käsitys panssarivaunujen sopimattomuudesta suomalaisiin olosuhteisiin vääräksi. Vaunujen todettiin kulkevan sujuvasti kaikissa mahdollisissa maastoissa. Tulosten pohjalta aloitettiin panssarivaunujen torjuntatoimenpiteet: vuonna 1935 aloitettiin panssarintorjunnan koulutustilaisuudet sekä panssarintorjunta-aseiden hankinta.²¹⁹ Panssarintorjunta-aseilajille saatiin perustukset.

Panostus panssarintorjuntaan johti panssariaseiden kehittämisen laiminlyöntiin. Huomion siirtämistä perusteltiin idän uhalla sekä taloudellisilla syillä.²²⁰ Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelmat vuosina 1928–1937 mahdollistivat maan panssarivoimien kasvun maailman suurimmiksi.²²¹ Neuvostoliiton panssariaseeseen verrattuna ei Suomen pienillä panssarivoimilla olisi punapanssareille vastusta. Panssariaseen laiminlyönnin ja

²¹⁶ Talus 2020, 19.

²¹⁷ Jörgensen & Mann 2017, 24.

²¹⁸ Tuunainen 2019, 152.

²¹⁹ Tuunainen 2019, 128; 174; Kantakoski 1969, 50–51.

²²⁰ Hovilainen 1949, 73.

²²¹ Vuonna 1930 Neuvostoliitolla ei ollut käytännössä yhtään panssarivaunua, mutta vuoteen 1932 mennessä Neuvostoliitto oli onnistunut valmistamaan armeijalleen enemmän moderneja panssarivaunuja kuin Ranska. Jörgensen & Mann 2017, 24.

panssarintorjuntaan huomion keskittymisen takia Renault-kalusto vanheni ja taktiikan kehitys pysähtyi.²²² Sodan uhatessa oli erikoista, ettei panssarivoimiin ja sen kehittämiseen kiinnitetty huomiota – etenkin, kun huomattiin Neuvostoliiton massiiviset panssarivoimat ja tunnustettiin panssarivaunujen käyttömahdollisuudet kannaksella, jonne mahdollisen hyökkäyksen odotettiin kohdistuvan. Panssariaseen laiminlyönnillä oli tulevan sodan kannalta huomattavat seuraukset, joita puolustuslaitoksen panostus panssarintorjuntaan ei kyennyt torjumaan.

Vuonna 1936 luotiin taktinen ohjesääntöluonnos *Panssarivaunujoukot ja niiden toiminta*, joka kuitenkin jäi vahvistamatta. Pekka Kantakoski esittää teoksessaan *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969* (1969) ohjesääntöluonnoksen tekijän tuntemattomana. Luonnoksen kannessa on kuitenkin nimi E. Laurila, joka voisi viitata fyysikko Erkki Laurilaan, joka palveli Erillisessä Hyökkäysvaunukomppaniassa ja myöhemmin 1. Panssarikomppaniassa panssarivaunun johtajana²²³. Tutkimuskirjallisuudesta ei käy ilmi syytä ohjesääntöluonnoksen julkaisemattomuudelle, mutta syy lienee puolustuslaitoksen huomion kiinnittymisessä panssarintorjuntaan. Myös Hyökkäysvaunukomppania pidettiin kiireisenä, sillä joukko-osasto käskettiin aloittamaan kiertuetoiminnan. Kiertuetoiminnan tarkoituksena oli kiertää muissa joukko-osastoissa ja tehostaa panssarintorjuntaa tutustuttamalla joukot panssarivaunuihin.²²⁴ Vilkaalla kiertuetoiminnalla saattoi olla myös vaikutuksensa luonnoksen julkaisemattomuudelle.

3.1. Joukkuetaktikka laajenee komppaniataktiikkaan

Panssarijoukot ja niiden toiminta (1936) on panssariaselajin ohjesääntöluonnos, joka eroaa huomattavasti edeltävistä ohjesäännöistä, vaikkei sitä koskaan vahvistettukaan. Ohjesääntöluonnosta säilytetään Kansallisarkistossa, ja se kuuluu osaksi Päämajan koulutusosastona arkistoa. Fyysisessä muodossaan luonnos on kirjoituskoneella kirjoitettu irrallisista papereista koostuva paperipino, jolle oli kuitenkin sidontaa varten

²²² Kovassa käytössä olleet Renault-vaunut olivat käytössä kuluneita, eivätkä ne vastanneet enää ajan panssari- ja taisteluteknillisiä vaatimuksia. Kalusto korvattiin vuodesta 1936 talvisotaan mennessä englantilaisilla Vickers-Armstrong-hyökkäysvaunuilla. Hovilainen 1949, 81; Kantakoski 1969, 47; Muikku & Purhonen 2003, 9.

²²³ Paju, Petri: ”Fyysikko suomalaispanssareiden kriitikkona ja kehittäjänä” (art.) Tekniikan Waiheita 3–4/2015.

²²⁴ Kantakoski 1969, 49.

luotu kannet. Luonnos ei siis ulkoisesti ole millään tavalla samannäköinen kuin muut ohjesäännöt eikä se sisällä sisällysluetteloa. Luonnos on kuitenkin sivunumeroitu.

Ohjesääntöluonnos poikkesi myös sekä sisällöllisesti että pituudeltaan aiemmista aselajin ohjesäännöistä. Ohjesääntöluonnos oli 93-sivuisena aiempia ohjesääntöjä huomattavasti laajempi kokonaisuus, josta hyökkäystaktiikkaa käsiteltiin yhteensä 29 sivua. Verrattuna aiempiin ohjesääntöihin, on luonnoksessa hyökkäystaktiikka huomattavasti pienemmässä osassa. On myös huomion arvoista, ettei hyökkäystaktiikkaa käsittelevä luku ole luonnoksessa ensimmäisenä esiteltynä taistelulajina, mikä ilmentää puolustuslaitoksen suuntautumista puolustukselliseen painotukseen sodankäynnissä. Poikkeuksena myös aiempiin ohjesääntöihin, ohjesääntöluonnos ei sisällä yhtään piirroskuvaa. Tämä johtunee siitä, että kyseessä on pelkkä luonnos eikä kirjoittaja ole nähnyt tarpeelliseksi kuvittaa luonnostelemansa taktiikkaa. Yhdelle sivulle kirjoittaja on kuitenkin jättänyt aukon ja selittää leipätekstissä kaaviokuvasta, jonka kuuluisi olla aukon paikalla. Kaaviokuvaa ei nähtävästi koskaan luonnokseen lisätty.

Ohjesääntöluonnoksessa ensisijaisesti esitetään panssarivaunujoukkojen toiminta taistelussa komppaniakoossa. Tässä näkyy vajaan kymmenen vuoden aikana tapahtunut muutos taktisessa ajattelussa, kun *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö II*:ssa vielä esitettiin taktiset liikkeet joukkuekoossa. Luonnos lisäksi mainitsee mahdollisuuden erillisten panssarivaunukomppanioiden yhdistämistä pataljooniksi, mikä ilmensi jo aiemmin esille tullutta preferenssiä vaunujen massakäytöstä painopisteessä. Pataljoona muodostettaisiin kolmesta panssarivaunukomppaniasta. Huolimatta uudesta, isomman mittakaavan panssarihyökkäystaktiikasta, esittelee luonnos panssarivaunujoukkueen toimintaa hyökkäyksessä yhteensä 3,5 sivun verran, mikä oli kuitenkin huomattavasti vähäisemmässä osassa verrattuna aiempiin ohjesääntöihin. Tämä tarkoitti vaunujoukkueiden erillistä toimintaa hyökkäyksessä, mikä päästi lukijan tarkastelemaan panssarivaunutaktiikkaa mikrotasolla – jopa yksittäisen vaunun tarkkuudella, mitä harvemmin ohjesäännöissä edes eriteltiin.

Panssarivaunukomppania koostuu luonnoksen mukaan kolmesta panssarivaunujoukkueesta, joissa jokaisen taisteluvahvuudessa on viisi panssarivaunua. Erikseen tuli varata panssarivaunureservi. Joukkueen kalustovahvuuteen ei näin ollen tullut ajan saatossa muutoksia. Pataljoonakoossa luonnos suosii kokonaisen

panssarikomppanian erottamista reserviksi. Koska pataljoona porrastetaan syvyyteen, voi viimeisenä komppaniana oleva toimia reservinä. Näin ollen kaksi ensimmäistä panssarikomppaniaa ovat etulinjassa. Hyökkäykseen ryhtyminen tapahtuisi niin, että kaksi etulinjan komppaniaa toimivat rinnakkain itsessään syvyyteen porrastettuina (liite X). Kapeilla kaistoilla oli mahdollista myös ryhmittää pataljoona komppanioittain peräkkäin.²²⁵

On mielenkiintoista huomata, että vaikka vuonna 1936 suomalaiset panssarijoukot olivat pienimmillään, esittää luonnos panssarivoimat vahvempina kuin ne oikeasti olivat. Vaikka luonnos olisikin ollut pelkkää toiveajattelua ihanteellisista panssarivoimista suomalaisiin olosuhteisiin, ei sellaisiin puolustuslaitoksella Hyökkäysvaunupataljoonan määrärahoilla edes olisi ollut resursseja. Myös on huomionarvoista, että ohjesääntöluonnoksen taktiikka olisi vaatinut käyttöönsä uudemman kaluston kuin Renaultit – etenkin, kun otetaan huomioon todennäköisimmän uhan niin lukumäärältään kuin tekniikaltaan voimistuneet panssarivoimat.

Hyökkäysvalmistelut

Ohjesääntöluonnoksessa *Panssarijoukot ja niiden toiminta* panssarivaunujen tukemassa hyökkäyksessä panssareiden ilmaantuminen taisteluun tapahtuu edeltävien ohjesääntöjen mallin mukaisesti, joko tykistön tukemana tai ilman. Hyökkäysvalmisteluista kertovan alaluvun alussa mainitaan aiemmin jo esille tullut hyökkääjän etulyöntiasema, joka mahdollisti hyökkääjälle vapaat kädet taistelun paikan ja ajankohdan suhteen. Vaikka vaihtoehtoja oli monia, tuli hyökkäys ja panssareiden mukaan tuleminen taisteluun aina tarkasti suunnitella ja valmistella. Etenkin huomautettiin, että mikäli suunnitteilla oli toteuttaa hyökkäys, jossa panssarit olisivat alistettuina jalkaväkiosastolle, ei tällaista hyökkäystä saanut koskaan suorittaa ilman minkäänlaisia valmisteluja.²²⁶

Luonnos painottaa aiempiin ohjesääntöihin verrattuna myös paljon enemmän tiedustelun merkitystä. Etenkin vihollisen mahdollisista panssarivoimista tulisi saada mahdollisimman paljon tiedustelutietoa, jotta panssareiden käyttö sekä

²²⁵ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²²⁶ Ibid.

panssarintorjunnan tuki saataisiin suunniteltua tarpeeksi tehokkaaksi²²⁷. Kuten käy ilmi, ohjesäännössäkkin on otettu uusi aselaji huomioon.

Panssarivaunuhyökkäys ilman tykistön tukea mielletään luonnoksessa erikoisuudeksi ja enemmänkin motomekanisoitujen²²⁸ joukkojen taistelulajiksi. Ohjesääntöluonnos on ensimmäinen laatuaan, joka ei suositellut kyseistä hyökkäysmallia. Aiemmissa ohjesäännöissä ilman tykistön tukea toteutettava hyökkäys esiteltiin yhtenä vaihtoehtona, kun taas ohjesääntöluonnos suoraan kertoi sen olevan nykyisellä kalustolla ja kokoonpanolla huono vaihtoehto.²²⁹ Tässä tulee ottaa huomioon aiemmin tapahtunut joukko-osaston supistaminen, jonka yhteydessä yksi patteristo poistettiin kokonaan. Ilman suoraa tykistövalmistelua tapahtuva hyökkäys kuitenkin esitetään toteutettavaksi aiempien ohjesääntöjen mallin mukaisesti.

Myöhemmin ohjesääntöluonnos suoraan ilmoittaa, että ”*panssarivaunuhyökkäys -- vaatii aina avukseen tykistön tuen onnistuakseen*”.²³⁰ Tykistövalmistelun tukema hyökkäys taas perustuu ennen panssareiden ilmaantumista tapahtuvaan tulivalmisteluun. Tykistö kohdisti tulensa muun muassa vihollisen tykistöön ja panssarivaunuihin.²³¹ Samalla voimakkaalla epäsuoralla tulella on myös vaikutus eturintaman viholliseen sekä sen raskaisiin aseisiin. Tykistön tulen suojissa jalkaväki etenee sirpalerajalle asti, jonka jälkeen vaunut vasta lähtivät hyökkäysasemistaan²³². Tällöin panssarit osallistuvat vasta varsin myöhäisessä vaiheessa taisteluun verraten ilman tykistön tulivalmistelua tehtävään hyökkäykseen.

Hyökkääminen

Koska yhteistoiminta jalkaväen ja sen raskaitten aseitten kanssa on kaiken menestyksellisen toiminnan ehtona, täytyy panssari-

²²⁷ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²²⁸ Motomekanisoiduilla joukoilla tässä luonnoksessa tarkoitetaan suurempaa, eri aselajeista koostuvaa osastoa. Sen mekaaninen osa koostuu panssarivaunuosastosta, mikä mahdollistaa joukolle nopean liikkeen. Panssareiden lisäksi motomekanisoituihin joukkoihin kuuluu muita hyödyllisiä aselajeja jalkaväen lisäksi, kuten pioneereja, panssarintorjunta sekä tykistöä, jotka ovat kaikki myöskin motorisoituja. Motomekanisoidut joukot ovat verrattavissa itsenäisiin operaatioihin kykeneviin sotatoimiyhtymiin.

²²⁹ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

²³² Ibid.

*vaunuyksiköitten – olla hyvin perillä jalkaväen toiminnasta. –
Tärkeintä on olla yleensä perillä jalkaväkitaktiikasta.*²³³

Ohjesäännön mukaan hyökkäyksessä jalkaväkeä tukevien panssareiden päätehtävinä on murtaa jalkaväkiesteet puolustajan asemien edestä ja tuhota pahimmat jalkaväen etenemistä vaikeuttavat vihollispesäkkeet. Juuri ennen hyökkäyksen alkamista panssarivaunut siirtyvät tykistövalmistelun aikana hyökkäysasemiinsa, josta ne lähtivät suorittamaan tehtävänsä.²³⁴ Tykistötulen turvin jalkaväki etenee sirpalerajaan asti panssariosasto takanaan odottamassa. Mikäli jalkaväki kykenee vielä etenemään, niin eteneminen sirpalerajasta eteenpäin on sallittua. Edetessään jalkaväki osoittaa lähimmälle panssarivaunujoukkueelle vaarallisimmat maalit, jotka pahiten estävät jalkaväen etenemisen.²³⁵

Mikäli hyökkäys pysähtyy, tulee panssareiden jalkaväkijohtajalta merkin saatuaan ajaa jalkaväen edelle ja murtaa hyökkäyksen pysäyttäneet esteet. Esteet murrettuaan ajavat vaunut vihollispuolustuksen sisälle avustaen jalkaväen pääsyn lähitaisteluun.²³⁶ Luonnos kuitenkin huomauttaa, ettei ilman jalkaväen välitöntä seuraa tule vaunujen missään nimessä ajaa liian syväälle vihollisen puolustusasemiin. Jalkaväkiesteen murrettuaan vaunujen tulee jäädä etummaisten asemien tasalle odottamaan, että oma jalkaväki sai otettua kyseisen maastonkohdan haltuun²³⁷. Tätä avustaakseen kohdistavat panssarit tulensa lähimpiin vihollispesäkkeisiin.²³⁸ Ilman jalkaväen välitöntä tukea syvemmälle vihollispuolustukseen eteneminen altistaisi panssarit vihollisen panssarintorjunta-aseille, joita neutralisoimassa ei olisi siihen tarvittavaa hyökkääjän jalkaväkeä.

Ohjesääntöluonnos on ensimmäinen, joka käskää panssarivaunujoukkojen sekä jalkaväen suorittaa hyökkäyksensä jaettuna tavoitteisiinsa. Tätä perustellaan hyökkäysmuotojen järjestyksen säilymisellä sekä tehokkuudella: asteittaiset tavoitteet tekevät hyökkäyksestä tehokkaan, mikä mahdollistaa hyökkäyksen kehittymisen sisäänmurrosta läpimurroksi asti²³⁹. Välitavoitteen saavuttaessaan jatkavat etulinjan vaunut etenemistään saamiensa

²³³ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Ibid.

käskyjen mukaisesti. Koska vaunukomppania on ryhmitettyä syvyyteen, avustavat jälkimmäisessä aallossa etenevät vaunut taaempien portaiden jalkaväkeä maaston puhdistuksessa jäljellejääneistä pesäkkeistä. Taaemman portaan vaunut toteuttavat samanaikaisesti sivustan varmistamista vihollisen vastahyökkäysten varalta.²⁴⁰

Huomattavana erona aiempiin ohjesääntöihin esittää ohjesääntöluonnos kaksi mahdollista tapaa hyökkäyksen päättämiseksi. Joko hyökkäys etenee läpimurroksi, jota seuraa takaa-ajo tai hyökkäys tyrehtyy. Takaa-ajoa jatketaan läpimurron saavutettua, mutta vain, mikäli etulinjan komppaniat ovat säilyttäneet taistelukykynsä ja mahdollisuutensa tehokkaaseen taistelutoimintaan²⁴¹. Taistelun tyrehtyessä ja maaston sallieissa päätetään saavutetun maastonkohdan ja tasan pitäminen. Tällöin alueelle järjestetään mahdollisimman nopeasti panssarintorjunta. Panssarintorjunnan järjestettyä alueelle vedetään hyökkäystä tukeneet panssarivaunut takaisin.²⁴² Vaunujen pois vetäminen etulinjasta taistelun tyrehtyessä helpottaa niiden huoltoa. Tämän lisäksi, mikäli vihollisen mahdollisesti toteuttaisi vastahyökkäyksen, saattaisi se johtaa jo taistelussa väsyneiden vaunujen helppoon menetykseen.

Merkittävimpänä panssaritaktisena kehityksenä on kirrkaasti muutos joukkuetaktiikasta komppaniataktiikkaan. Taktiikka ilmentää jo aiemmissä ohjesääntöissä ollutta painotusta panssarivaunujen joukko- ja massakäytöstä, mitä ohjesääntöluonnos on lähestynyt siitä huolimatta, ettei kyseiseen taktiikkaan ole välttämättä edes resursseja.

On myös olennaista huomioda jalkaväkitaktiikan näkökulma. Ohjesääntöluonnos esittelee kattavasti ja aiempia ohjesääntöjä huomattavasti laajemmin yhteistyötoimintaa yhdessä jalkaväen kanssa. Jalkaväen ohjesääntöt ja niiden osat I ja II päivitettiin vuonna 1939, mutta sisältöä tarkastellessa käy ilmi, että se on täysin samanlainen kuin edeltäjänsä vuosikymmenen alusta. Syy ohjesääntöjen päivittämiselle on lähestyvässä sodan uhatta. Vuonna 1939 julkaistiin yli 200 ohjesääntöä, joiden tarkoituksena oli jakaa ajankohtaista tietoa ylimääräisiin kertausharjoituksiin kutsutuille joukoille²⁴³. Tästä huolimatta yhtäkään panssariaselajin ohjesääntöä ei uusittu.

²⁴⁰ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto, KA.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Leino 2019, 10.

Tykistötaktiikka ja yhteistoiminta tarkentuu

Tykistön käytön periaatteet (1938) aloittaa ilmoittamalla, että taistelun merkittävimpiä tekijöitä ovat tuli ja liike. Liikkeen tarkoituksena on mahdollistaa jalkaväen tulitaistelu ja isku²⁴⁴: tykistön tulivaikutus mahdollistaa jalkaväelle oman tulen suojassa tapahtuvan etenemisen kohti vihollista ilman, että vihollinen kykenee vaikuttamaan hyökkääjän etenemiseen. Tuli siis hallitsee liikettä. Hyökkäystaistelussa sekä liike että tuli ovat merkittävässä osassa, jolloin jalkaväki edustaa liikettä ja tykistö tulta.

Ohjesäännössä *Tykistön käytön periaatteet* tykistön ensisijaisena tehtävänä taistelutilanteessa on lamauttaa vihollisen tykistö ja jalkaväki²⁴⁵. Tämäkään ohjesääntö ei erittele yhteistoimintaa panssarivaunuosastolla vahvennetun jalkaväen kanssa, mutta tykistötaktiikka on kuitenkin helposti sovellettavissa toimimaan tällaisessa taistelussa. Tällöin aiempien ohjesääntöjen mukaisesti tykistö kohdistaa tulensa vihollistykistön ja -jalkaväen ohella myös jalkaväen ja panssareiden etenemistä hidastaviin vihollispanssareihin.

Ohjesäännön mukaan tykistö voitiin jakaa tuki- ja yhteisryhmiin. Tällöin jokaiselle etulinjan jalkaväkirykmentille oli alistettuna oma tukiryhmänsä, jonka tehtävänä oli kyseisen jalkaväkiosaston välitön tukeminen. Tukiryhmä koostui yhdestä tai useammasta kevyestä patteristosta, jotka muodostuivat kolmesta patterista²⁴⁶. Yhteisryhmiä tykistökomentaja voi käyttää vihollistykistön lamauttamiseen sekä painopisteessä toimivan tukiryhmän vahvistamiseen.²⁴⁷ T. Ekmanin ohjesäännössä *Tykistön taktillinen toiminta* (1939) esitetään hyökkäyksessä tykistön päätehtäviksi hyökkäysvalmisteluiden suojaaminen ja tukeminen, jalkaväen hyökkäyksen valmistaminen, varsinaisen tykistövalmistelun suorittaminen sekä jalkaväen saattaminen tulella. Ekmanin ohjesääntö on tykistön taktisen toiminnan kannalta kattavampi ja yksityiskohtaisempi kuin pintapuolinen *Tykistön käytön periaatteet*. Ekmanin ohjesääntö painottaa tykistön käyttöä keskitetysti, mutta myöntää sen olleen haasteellista divisioonien laajojen hyökkäyskaistojen vuoksi, jolloin keskitetyn tykistötulen johtaminen etenkin saaton

²⁴⁴ Tykistön käytön periaatteet 1938, 3.

²⁴⁵ Tykistön käytön periaatteet 1938, 81.

²⁴⁶ Tykistön käytön periaatteet 1938, 7; 64.

²⁴⁷ Tykistön käytön periaatteet 1938, 81–82.

aikana oli erittäin haasteellista²⁴⁸. Tämä perustelee aiemman ohjesäännön jakoa tuki- ja yhteisryhmiin.

Tykistövalmistelussa tykistö lamaannuttaa vihollistykistön, raskaat aseet sekä elävän voiman eli suojautumattoman jalkaväen. Valmisteluammunta toteutetaan perättäisinä, edestakaisina tuli-iskuina, jonka aikana hyökkäysjalkaväki etenee sirpalerajalle asti.²⁴⁹ Sen pituuteen vaikuttavat ammuttavien maalien lukumäärä sekä käytettävä ammusmäärä, mutta valmistelu pyritään toteuttamaan mahdollisimman lyhyenä sen yllättävän tarkoituksen vuoksi.²⁵⁰ Maalien ampumajärjestystä määrittelee kyseisen tulielimen vaarallisuus: se kohde tuhotaan ensiksi, joka on omalle jalkaväelle sillä hetkellä vaarallis.²⁵¹

Hyökkäysvalmisteluiden jälkeen tykistö toteuttaa jalkaväelle saaton. Jalkaväki saatetaan tulla vihollisen pääpuolustuslinjalle, jonka aikana tykistö torjuu mahdollisia vastahyökkäyksiä. Tuli kohdistetaan myös taaempiin maaleihin, kuten vihollisen johtosiin, tykistöön ja reserveihin.²⁵² Hyökkäyshetkellä tykistötuli siirtyy vihollisemien taaempiin osiin ja murtokohdan sivustoihin.²⁵³ Tämä mahdollistaa jalkaväen turvallisen etenemisen sirpalerajan yli. Panssarivaunujen takana kulkeva jalkaväki saa näin ollen varmistetun suojan oman tykistön sirpalevaikutukselta. Kun tykistön kantomatka ei enää riitä, ja se ei pysy jalkaväen etenemisen perässä, siirtyy se portaittain eteenpäin²⁵⁴, jolloin uudet asemat kantavat tulta pidemmälle. Tykistöohjesääntöjä tarkastellessa voi huomata, miten ajan saatossa taktiikka on pysynyt pohjimmiltaan samana. Vain yksityiskohtat ovat tarkentuneet, mutta tykistön perustaistelumenetelmä on samanlainen. Tässä näkyy tykistön toiminnan perusteiden toimivuus, sillä aselajin toiminta on sovittavissa joustavasti toimimaan yhdessä muidenkin aselajien kanssa.

²⁴⁸ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 230.

²⁴⁹ Tykistön käytön periaatteet 1938, 82.

²⁵⁰ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 241.

²⁵¹ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 247.

²⁵² Tykistön taktillinen toiminta 1939, 277.

²⁵³ Tykistön käytön periaatteet 1938, 82.

²⁵⁴ Tykistön käytön periaatteet 1938, 83.

3.2. Puolustustaktiikka ajaa hyökkäyksen edelle

Ohjesääntöluonnoksessa *Panssarijoukot ja niiden toiminta* taktinen osuus alkoi aiemmista ohjesäännöistä poiketen puolustustaktiikasta. Ohjesäännön kirjoittaja huomauttaa luonnoksen alussa, miten panssarivaunujen merkitys ei enää rajoittunut vain pelkkään hyökkäystoimintaan, jota varten ne alun perin luotiin, vaan aselajin taktinen käyttö ulottui nykyisin yli kaikkien taistelulajien. 1920-luvun loppupuolella kahden perinteisen taistelulajin, hyökkäyksen ja puolustuksen, rinnalle nousi viivytystaistelu, kun Suomessa saatiin kehitettyä soveltuvat toimintatavat ja periaatteet viivytykselle²⁵⁵. Taistelulajin vakiintuminen Suomessa näkyy myös ohjesääntöluonnoksessa, jossa viivytystaistelu oli nostettu yhdeksi omaksi käsittelyluvukseen.

Aiemmissä ohjesäännöissä puolustustaktillinen osuus oli ollut huomattavasti lyhyempi, keskiarvolta noin kaksi sivua koko ohjesäännöstä. Jakauma hyökkäys- ja puolustustaktiikassa on ollut noin 78 %–22 %. *Panssarijoukot ja niiden toiminta* taas on aiempaan verrattuna huomattavasti laajempi ja yksityiskohtaisempi puolustustaktiikan osalta. *Panssariosasto puolustustaistelussa* -luku oli yhteensä 20 sivua pitkä, joka oli kymmenkertainen mihinkään aiempaan ohjesääntöön verrattuna. Laurilan ohjesääntöluonnoksessa taktiikan jakauma olikin enää 60 % – 40 %, mikä ilmensi puolustustaistelun merkityksen kasvua sekä suhtautumista siihen, että todennäköisin taistelulaji mitä panssarit joutuvat sodassa toteuttamaan, tuli olemaan puolustustaistelu. Huomattavaa oli myöskin se, että luonnos esitti puolustustaktiikan ennen hyökkäystaktiikkaa. Ohjesäännöissä tärkein taistelulaji oli esiteltynä ensimmäisenä, joten oli mielenkiintoista huomata, miten näkemys oli muuttunut taistelulajien tärkeysjärjestyksestä alle kymmenessä vuodessa.

*Panssarivaunujen menestyksellisen käytön ehtona puolustuksessa on suuri maaston ja kaikkien puolustuselimien tuntemus.*²⁵⁶

Yllä olevassa lainauksessa tulee hyvin ilmi aselajitaktiikan syvällisempi suhtautuminen puolustukseen. Aiemmin puolustustaktiikasta kirjoitettiin hyvin pintapuolisesti, mutta yleinen taktiikan painopistesuunnan kääntyminen hyökkäyksestä puolustukseen näkyy

²⁵⁵ Tynkkynen 1996, 144.

²⁵⁶ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

lainauksessa. Myös panssarintorjunnan saavuttama vahva jalansija näkyi puolustustaktiikan kehityksessä ja siihen paneutuneisuudesta, sillä ohjesääntöluonnoksessa oli oma alalukunsa yhteistoiminnalle panssarintorjunta-aselajin kanssa.

Panssarit puolustuksessa

Ohjesääntöluonnoksen puolustustaktiikan osuus alkaa alaluvulla *Panssariosaston alistaminen jv-osastolle*. Panssarivaunuosasto toimii puolustustaistelussa joko komppanian tai joukkueen vahvuisena. Se alistetaan jalkaväkiosastolle, joka on yleensä divisioonan tai rykmentin vahvuinen. Jalkaväkiosastolle alistettu panssarivaunuosasto voidaan sijoittaa joko etulinjaan tai reserviin. Divisioonana voi pitää komppaniakokoista panssariosastoa reservissään, mutta sijoittaminen etulinjaan jalkaväkirykmentin alaisuuteen on luonnoksen mukaan suositeltavaa, mikäli hyökkääjä oli huomattavan aktiivinen.²⁵⁷

Luonnoksessa on selkeästi eroteltuna etulinjaan sijoitettujen panssarivaunujoukkueiden tehtävät: panssarintorjunta, jalkaväen vastaiskujen tukeminen, itsenäiset vastaiskut, vihollispesäkkeiden tuhoaminen, etumaaston puhdistus²⁵⁸, tilapäiset huolto- ja yhteystehtävät sekä yöllisten hyökkäysten torjunta. Nämä etulinjan tehtävät toteutetaan yhteistoiminnassa etulinjan jalkaväkipataljoonien kanssa.²⁵⁹ Etulinjaan sijoitettujen vaunujoukkueiden sijoituspaikaksi valitaan kohta, mikä on noin 2–5 kilometriä pääpuolustuslinjan takana.²⁶⁰ Tällöin sijoituspaikalle on helposti järjesteltävissä ja toteutettavissa nopeasti väsyvälle aselajille soveltuva huolto, kuten polttoainetäydennykset ja korjausjoukkue.

Ohjesääntöluonnos on ensimmäinen laatuaan, joka esittää panssarivaunujen puolustustaistelutoimet näin moninaisina ja laajoina. Aiemmissä ohjesäännöissä puolustustaktillinen osuus on rajautunut vain vastaiskuihin sekä vihollispesäkkeiden

²⁵⁷ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. Kansallisarkisto (KA).

²⁵⁸ Etumaaston puhdistuksella ohjesääntöluonnoksessa viitataan tilanteeseen, missä puolustettavan alueen etumaastoon on sijoittuneena ja suojautuneena vihollisia, jotka vaunujen tulee tuhota.

²⁵⁹ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²⁶⁰ Ibid.

tuhoamiseen, mihin verrattuna vuoden 1936 ohjesääntöluonnoksessa vaunujen tehtävät ovat moninkertaistuneet.

Tärkeimmäksi tehtäväksi tällaiselle paikalleen sijoitetulle joukkueelle tulee olemaan joko vastaiskut tai panssaritorjunta. Panssaritorjuntaa tullaan toteuttamaan joko liikkuvina tai valmiista asemista. Kiinteät panssaritorjunta-asemat tulee valita joko maankohoumien takaa tai notkoista niin, että niiden maali alue on alle 600–700 metrin etäisyydellä. Tällöin niillä on sopiva näkyvyys ja etäisyys tulittaa vaarallisimpia paikkoja, kuten panssariesteiden aukkoja.²⁶¹ Valitut maastonkohdat mahdollistavat vaunuille edulliset suojat, jolloin rintamatulen vaikutukselle ovat vain vaunujen tornit alttiita. Osa asemista valitaan kuitenkin myös niin, että vaunut kykenevät tulittamaan hyökkäävää jalkaväkeä²⁶², mikäli omiin joukkoihin kohdistuneiden tappioiden vuoksi puolustustuli heikkenisi. Saatuaan tiedon vaaditusta panssaritorjunta-avusta, tulee vaunujen ajaa mahdollisimman nopeasti asemiinsa ja kohdistaa tulensa hyökkääviin panssarivaunuihin²⁶³. Mahdollisten vihollistykistön aiheuttamien vaunutappioiden vuoksi ei kuitenkaan tullut kaikkia vaunuja sitoa asemiin, vaan muutama vaunu tulisi pitää reservissä mahdollisia reservitehtäviä varten.

Vaikka panssarit vastaavatkin puolustustaistelussa enimmäkseen panssaritorjunnasta kyseisen aselajin tukena, tulee niiden silti säilyttää kyky toteuttaa vastaiskuja²⁶⁴. Tämän mahdollistaisi tarpeeksi suuri vaunureservi. Vastaiskut vaunujoukkueet toteuttaisivat joko itsenäisinä tai jalkaväkeä tukevana²⁶⁵. Näin ollen panssareiden puolustustaistelua varten käsketyt sijoituspaikat tulee valita niin, että niistä on helppo lähteä nopeasti toteuttamaan vastaiskua. Mikäli vihollinen onnistuu toteuttamaan sisäänmurren, lähevät vaunujoukkueet heti käskyn saatuaan toteuttamaan vastaiskua.²⁶⁶

Yhteistoiminnassa jalkaväen kanssa vastaiskukäskyn saatuaan ryhmittäytyvät vaunut ennalta käsketyt suunnitelman mukaisesti jalkaväkireservin kanssa muodostelmaan, josta osasto lähtee suorittamaan tehtävänsä. Vastaiskussa vaunujen ensisijaisena

²⁶¹ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Ibid.

kohteena ovat raskaat jalkaväkiaseet sekä vihollispanssarit.²⁶⁷ Näiden aseiden neutralisointi mahdollistaa jalkaväelle suojatun tehtävän toteuttamisen ja tappioiden minimoinnin. Suoritettuaan tehtävänsä vaunut palaavat takaisin lähtöpaikoihinsa valmiina tukemaan panssaritorjunnassa tai suorittamaan uuden vastaiskun²⁶⁸. Ohjesääntöluonnos huomauttaa hyvän maastontuntemuksen sekä maastonkäytön taidoista puolustustaistelussa. Kun tunnettiin puolustettava maasto ja osattiin käyttää maastoa omaksi edukseen, kykeni puolustajan panssarijoukkueet saamaan helpostikin yllötteen vihollisesta, vaikka se olisikin panssarivoimiltaan omaa voimakkaampi.

Aktiivisten taistelu tehtävien ohella panssarivaunut kykenevät ohjesääntöluonnoksen mukaan toteuttamaan puolustuslohkolla huolto- ja yhteystehtäviä. Tällaiset kohteet ovat muun muassa erilliset ja eteentyönnetty tukikohdat puolustuslinjassa. Näihin vaunut voivat suorittaa haavoittuneiden kuljetusta sekä elintarvike- ja ampumatarvikehuoltoa.²⁶⁹ Myös vihollisten yöllisten hyökkäysten torjunta kuuluu panssarijoukkueiden tehtäviin. Tällöin vaunuille etukäteen käsketyt kiinteät asemat toimivat yöllisten hyökkäysten puolustusasemina, joista vaunut torjuivat vihollisen valonheittäjien avulla²⁷⁰. Erityistä huomiota tulee kiinnittää vihollisen oletettuihin etenemisreitteihin. Mikäli on mahdollista, voivat vaunut ampua vihollista kohti sivustatulta.²⁷¹ Sivustatuli vaikeuttaisi vihollisen suorasauntauusta kohti panssaria ja valonheittäjää.

Puolustustaistelussa tykistö ryhmittäytyy puolustukseen mahdollisimman joustavasti, jotta se kykenisi käyttämään ampumamatkaansa, liikkuvaisuuttaan ja tulensiirtoaan mahdollisimman kattavasti hyödykseen.²⁷² Koska hyökkääjällä on hyökkäystaistelun tuoma etulyöntiasema, ja se pystyy vapaasti valitsemaan hyökkäyssuuntansa, kykenee puolustajan tykistö torjumaan miltä suunnalta tahansa tulevan hyökkäyksen. Tuliasemat tulee näin ollen sijoittaa noin 2–3 kilometrin päähän pääpuolustusasemista²⁷³, ja muuta ma

²⁶⁷ Panssarijoukot ja niiden toiminta 1936. Panssarijoukkojen toimintaohje. Päämajan koulutusosaston arkisto. KA.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Elintarvike- ja ampumatarvikehuollon käsitteet ohjesääntöluonnos lyhentää e- ja a-huolloiksi. Käsitteitä luonnos ei avaa, mutta ne voisi tulkita tarkoittavan juuri elintarvike- ja ampumatarvikehuoltoa eli täydennyksiä. Nämä käsitteet mainitaan myös muissa ohjesäännöissä, mutta ei panssarivaunujen yhteydessä. Ibid.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Tykistön käytön periaatteet 1938, 83.

²⁷³ Tykistön käytön periaatteet 1938, 84.

patteri tulee sijoittaa pääpuolustuslinjan eteen. Tällainen hajautettu sijoittelu harhauttaa vihollistiedustelua sekä mahdollistaa etummaisten pattereiden tulivaikuksen viholliseen silloin, kun se on ryhmittäytymässä marssiirivistöstä leveämpään ryhmyykseen.²⁷⁴ Näihin maaleihin pääpuolustuslinjan taakse sijoitetuilla tuliasemilla ei ollut tarpeeksi pitkää kantomatkaa. Tykistön tulee myös olla kykeneväinen siirtymään hajotettuun tulenkäyttöön taistelun kehityksen mukaan²⁷⁵.

Tykistön tehtävänä on tukea jalkaväkeä torjumaan vihollisen hyökkäys puolustamalla pääpuolustusasemia, estämällä vihollisen sisäänmurto sekä tukemalla vastaiskuja ja vastahyökkäyksiä. Näin ollen tykistön ryhmyyksen ja asemien tuli sopeutua jalkaväen ryhmyyksen puolustusasemiin²⁷⁶, jotta tykistö kykenee edesauttamaan jalkaväen puolustusta sekä varmistamaan, ettei tuli sijoittunut vahingossa omien puolustusasemien ylle. Puolustuksen alussa tulisi olla vahva yhteistyöstö, jotta tulen kohdistaminen vihollisen painopisteen suuntaan saataisiin tehtyä tarpeeksi voimakkaasti.²⁷⁷

Tykistö toteuttaa puolustuksessa seuraavia ammuja: häiritsemisammunaa, vastatykistötoimintaa, vastavalmistelua, hävittämisammunaa, tuhoamisammunaa sekä vastaiskuja tukevaa ammuntaa. Häiritsemisammunnalla pyritään häiritsemään vihollisen lähestymistä, vaikeuttamalla ja hidastamalla sitä. Vastatykistötoiminta toteutetaan vihollisen ryhmittäytyessä, ja sen tavoitteena on jatkuvasti heikentää vihollisen tykistövalmistelua.²⁷⁸ Tällöin vihollinen on tykistölle helppo maali, sillä ryhmittäytyminen marssijärjestyksestä leveään rintamaan tapahtuu hitaasti. Vastavalmistelu kohdistuu hyökkäysryhmyykseen siirtyvään viholliseen, ja se koostuu yleisestä ja varsinaisesta vastavalmistelusta. Yleinen vastavalmistelu tapahtuu häiritsemisammunnan muodossa, ja sitä toteuttaa vain osa tykistöstä.²⁷⁹ Varsinaiseen vastavalmisteluun osallistuu koko tykistö, ja sen maalit jaetaan kahteen ryhmään: hyökkäystykistöön ja hyökkäykseen ryhmittyneeseen jalkaväkeen²⁸⁰. Hävittämisammunnalla pyritään lamauttamaan vihollisen kalustoa²⁸¹, kuten

²⁷⁴ Tykistön käytön periaatteet 1938, 85.

²⁷⁵ Tykistön käytön periaatteet 1938, 84.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ Ibid.

²⁷⁸ Tykistön käytön periaatteet 1938, 85.

²⁷⁹ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 307.

²⁸⁰ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 308.

²⁸¹ Tykistön käytön periaatteet 1938, 72.

hyökkäysryhmitystä suojaavat raskaat tuliaseet. Tämä kohdistuu myöskin vihollisen panssarivaunuihin, jotka tukevat hyökkäävän jalkaväen hyökkäystä. Tuhoamisammunta kohdistuu taas vihollisen suojautumattomaan jalkaväkeen, ja sen tavoitteena on vihollisjalkaväen lamauttaminen ja taistelukyvyttömäksi saattaminen. Vastaiskujen tukemisella tykistö edesauttaa jalkaväen ja sitä tukevien panssarivaunujen vastaiskutoimintaa lamauttamalla viholliskohteita.²⁸²

Vihollisen saavuttaessa sen odotetun hyökkäystasan, keskittää tykistö mahdollisimman voimakkaan tulen tähän kohtaan²⁸³. Tätä kutsutaan torjuntavaiheeksi. Odotettu hyökkäystasa on ennalta arvioitu maastonkohta, josta hyökkäyksen oletetaan kohdistuvan puolustajan pääpuolustuslinjaan. Keskittämällä tulen pääpuolustuslinjan eteen saadaan lopullisesti pysäytettyä vihollisen eteneminen omaan puolustukseen ja hyökkäys saadaan torjuttua. Torjuntavaiheessa jalkaväki pystyi pyytämään tulisulkuja, jotka kohdistetaan sellaisiin kohteisiin, joihin jalkaväki ei itsenäisesti kykene vaikuttamaan²⁸⁴.

Puolustustaistelua tarkastellessa voi huomata, miten merkittävään osaan panssarintorjunta on luonnoksessa nostettu. Panssarintorjunta on nostettu merkittäväksi kulmakiveksi puolustuksessa, mikä tuo konkreettisesti ilmi keskittymistä panssarintorjuntaan panssarivaunujen käytön kehittämisen sijaan. Aiempiin ohjesääntöihin verrattuna panssarivaunujen huollollisia ja tuenomaisia tehtäviä on nostettu taistelun rinnalle, kuten aiemmin mainitut elintarvike- ja ampumatarvikehuolto sekä haavoittuneiden kuljetus. Luonnoksesta huomaa, miten panssareiden tehtävät puolustuksessa ovat laajentuneet ja jopa osittain painottuneet pois taistelutoiminnasta, mikä ilmentää panssareiden jäämistä panssarintorjunnan jalkoihin.

²⁸² Tykistön käytön periaatteet 1938, 72.

²⁸³ Tykistön käytön periaatteet 1938, 86.

²⁸⁴ Tykistön taktillinen toiminta 1939, 311–312.

LOPPULAUSE

Kun Suomeen perustettiin panssarivoimat vuonna 1919, saatiin aselajille taktiset perusteet ja käyttöperiaatteet Ranskasta. Ranskalaisen mallin mukaisesti perustettiin Hyökkäysvaunurykmentti ja sen kokoonpanoksi muodostettiin kaksi patteristoa, jotka jakautuivat molemmat kolmeen patteriin. Ensimmäinen ohjesääntö *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa* oli vapaamuotoinen käänös ja se käsitteli panssaritaktiikkaa joukkuekoossa. Ohimennen mainittiin myös komppaniakokoisen taisteluliikkeen toteuttaminen mahdolliseksi, mutta vain tilanteissa, jotka vaativat huomattavaa voiman lisäystä. Tällöin erillään toisistaan taistelevat joukkueet muodostivat komppanian. Taktiikka oli kuitenkin yleisesti joukkuetaktiikkaa. Ranskalaisen taktiikan mukaan panssarivaunut toimivat jalkaväen suora-ammunta-aseina samalla avaten jalkaväelle tien jalkaväkiesteiden läpi aina vihollisen pääpuolustuslinjan sisälle asti.

Ensimmäisessä panssariohjesäännössä perehdyttiin hyvin seikkaperäisesti vain panssarivaunujen omaan keskinäiseen toimintaan ja liikkeisiin taistelukentällä jalkaväen kanssa. Itsenäisyyden alkuvuosina jalkaväellä ei ollut omia vahvistettuja ohjesääntöjä, joten ohjesääntöjen puutetta korvasivat suojeluskuntateokset. Huolimatta siitä, että aselajilla ei ollut puolustuslaitoksen vahvistamia ohjesääntöjä, oli suojeluskuntateoksissa huomioitu taistelu yhdessä hyökkäysvaunujen kanssa. Näissä teoksissa ei panssaritaktikkaan perehdytty sen kummemmin, vaan tarkoituksena oli saada jalkaväki taistelijoille jonkinlaiset yleiset perustiedot panssarivaunujen kanssa toimimisesta.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa paneutui ainoastaan taistelulajeista hyökkäykseen eikä se käsitellyt puolustustaistelua mitenkään. Ohjesääntö kuitenkin antoi ymmärtää, että esitelty panssaritaktiikka olisi sovellettavissa myös puolustuksessa vastahyökkäyksen muodossa. Jalkaväkirjallisuudessa oli enemmän puhetta puolustuksesta ja vastahyökkäyksistä. Teosten sisällöt olivat kirjoitettu hyvin väljiksi, joten panssarit olisivat mahdollisesti sovitettavissa puolustustaktikkaan. Aselajien välisestä yhteistoiminnasta puhuttiin taktiikan lomassa, mutta siihen ei selkeästi paneuduttu, mikä johtui luultavasti painotuksesta saada panssaritaktiikan perusteet haltuun. Taktiikka jaettiin panssariohjesäännössä kahteen osaan: hyökkäysvalmisteluihin

ja hyökkäykseen. Etenkin hyökkäysvalmisteluissa tulee ilmi yhteistoiminta tykistön kanssa, sillä tykistön esiteltiin toteuttavan voimakkaan tulivalmistelun, minkä tukemana jalkaväki ja panssarit pystyivät ilmaantumaan taistelukentälle yllättäen. Itse hyökkäystaktisessa osiossa tykistö putosi pois, mutta jalkaväkikirjallisuudessa kävi ilmi, että tykistö jatkaa taistelun tukemista hyökkäysvalmisteluiden jälkeen.

Vuonna 1923 ilmestyi uutta panssarikirjallisuutta, kun Aarne Sihvon teos *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* julkaistiin. Teos käsitteli nimensä mukaisesti taktiikkaa ja oli huomattavasti kattavampi teos kuin vanha *Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa*. Uudessa teoksessa hyökkäys jakautui vanhan mallin mukaisesti hyökkäysvalmisteluihin ja hyökkäykseen. Uusi teos kuitenkin kiinnitti aiempaa enemmän huomiota tiedustelun merkitykseen hyökkäysvalmisteluissa. Teos tarkensi myöskin hyökkäystaktiikkaa, muttei tuonut siihen paljoa uutta. Merkittävänä kehityksenä ensimmäiseen ohjesääntöön verrattuna oli se, että teos toi omaksi aiheekseen panssarivaunujen käytön puolustustaistelussa. Osuus oli huomattavasti suppeampi kuin hyökkäystaktinen osuus, mutta se silti ilmoitti panssarivaunujen kykenevän toimimaan puolustustaistelussa menestyksellisesti. Panssareita kykeni käyttämään vastahyökkäyksissä ja rynnäköissä, mutta niitä ei missään nimessä saanut käyttää passiiviseen puolustukseen, kuten aseman sivustojen suojuksi.

Vuonna 1927 panssariaselaji sai uudet viralliset ohjesääntönsä, kun Sihvon käsialaa olleet *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö I* ja *II* vahvistettiin käyttöön otettaviksi. *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena – taktiikkaa* verrattuna uudet ohjesäännöt olivat paljon kattavampia aiempaan pintaraapaisuun verrattuna. Hyökkäysvalmistelut toteutettiin aiempien ohjesääntöjen ja teosten mukaisesti. Hyökkäystaistelussa *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö* tarkentui aiempiin verrattuna ja antoi yksityiskohtaisia tarkennuksia esimerkiksi vaunujen välisistä välimatkoista. Ohjesääntö oli myös ensimmäinen, joka huomautti sisäänmurren jatkamista läpimurroksi asti. Aiempiin teoksiin verrattuna *Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö* painotti aselajien välistä yhteistoimintaa ja alleviivasi, että yhdessä taistelevien aselajien tuli tuntea toistensa perustaistelumenetelmät, jolloin ne kykenisivät mahdollisimman saumattomaan yhteistoimintaan taistelussa. Ohjesääntö oli myös ensimmäinen, joka erikseen käsitteli talviolosuhteita. Tämä ilmentää taktiikan suuntautumista kohti kokonaan suomalaisiin

olosuhteisiin räätälöityä taktiikkaa. Puolustustaktiikkaan ohjesääntö ei tuonut paljon uutta – se vain tarkensi aiemmassa teoksessa olleita tietoja.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö I ja II jäivät aselajin viimeisiksi vahvistetuiksi ohjesäännöiksi ennen talvisodan syttymistä. Neuvostoliiton uhan vahvistuessa puolustuslaitos keskittyi neuvostopanssareiden torjumiseen perustaan panssaritorjunta-aselajin. Huomion keskittyessä uuteen aselajiin, jäivät panssarivaunut huomiotta. Halu ja kiinnostus taktiikan kehittämiseksi kuitenkin eli, sillä Erkki Laurila loi vuonna 1936 ohjesäännön *Panssarijoukot ja niiden toiminta*, joka jäi kuitenkin vahvistamatta. Luonnos veti panssaritaktiikan kokonaan uusille urille, sillä se painotti aiemman hyökkäyksen sijasta puolustustaistelua. Myös joukkuetaktiikasta siirryttiin isompiin kuvioihin, kun Laurila esitteli uutta taktiikkaa kokonaan komppaniakokoisena. Myös pataljoonakoon mainittiin olevan mahdollinen.

Hyökkäysvalmistelut luonnos esitti toteutettavan ainoastaan tykistön tukemana, sillä ilman tykistön tulivalmistelua tapahtuva hyökkäys miellettiin motomekanisoitujen joukkojen taistelulajiksi. Aiemmista ohjesäännöistä eroten luonnos esitti jalkaväen etenevän tykistön tulen suojissa sirpalerajalle asti, minkä jälkeen panssarit seuraisivat perässä. Panssarivaunut liittyisivät taisteluun näin ollen vasta varsin myöhäisessä vaiheessa. Hyökkäystaktiikkaa luonnos vain tarkensi, mutta huomautti kahdesta tavasta päättää taistelu: joko hyökkäys etenee läpimurrosta takaa-ajoksi tai hyökkäys tyrehtyy.

Puolustustaktiikassa tapahtui huomattavin muutos. Pelkästään puolustustaktiikan nostaminen hyökkäyksen edelle ilmentää tapahtunutta muutosta ajattelutavassa. Luultavasti myös sodan uhka toi kirjoittajaa maan pinnalle, sillä todennäköisin taistelulaji, johon vaunut joutuisivat tulisi olemaan puolustustaistelu. Puolustustaktiikka myös nostaa puolustustehtävät muihin ohjesääntöihin verrattuna laajempina ja moninaisempina sekä ottaa erikseen huomioon yhteistoiminnan panssaritorjunnan kanssa.

Ohjesäännöissä näkyi alle 20 vuodessa tapahtunut muutos panssarivaunujen tehtävästä jalkaväen suora-ammunta-aseena kokonaisvaltaiseksi osaksi jalkaväkeä. Tämä näkyi etenkin vahvoissa, tiiviissä yhteistoiminnassa tapahtuvissa hyökkäyksissä jalkaväen kanssa, joissa panssarivaunut ottivat osaa yhä syvempiin murtoihin ja pitkiin etenemisiin

vihollislinjassa. Koko tutkimustehtävän ajan yhteistoiminnan merkitystä korostettiin ja ohjesäännöistä kävi ilmi, miten panssareiden kanssa toimiminen ulottui jopa jalkaväen ohjesääntöihin. Tykistön osuus ohjesäännöissä jäi vähäiseksi eikä siinä havaittu suurta muutosta. Tykistötaktiikka vain tarkentui, mutta sen osuus panssariohjesäännöissä pysyi ohuena. Ajan saatossa yhteistoiminnan merkitystä painotettiin entistä enemmän ja panssareille tuli uuden ohjesäännön myötä yhä monimuotoisempia tehtäviä. Merkittävimmät muutokset olivat puolustustaistelun nouseminen hyökkäystaistelun rinnalle yhtäläisenä taistelulajina sekä taktiikan kehittyminen joukkuetaktiikasta komppaniataktiikkaan. Yhtenä merkittävimpinä suomalaisen panssaritaktiikan kehittäjänä tulee mainita Aarne Sihvo, jonka pitkäjänteisen työn ansiosta panssaritaktiikkaa alettiin soveltamaan suomalaisiin olosuhteisiin. Sihvon kirjallisuuden ja työn kautta tapahtunut vähittäinen irtautuminen ranskalaisesta taktiikasta mahdollisti muutoksen suomalaiseksi panssaritaktiikaksi siitä huolimatta, ettei ylemmän johdon suhtautuminen aselajiin ollut kannustava. Taktiikka kehittyi 20 vuoden aikana yhteistoimintataktiikaksi saumattomassa yhteistyössä jalkaväen ja tykistön kanssa, mikä mahdollisti taistelutoiminnan ja kyvyn toimia marraskuussa 1939 syttyneessä talvisodassa.

Tutkimukseni avasi samalla tutkimusaukon laajemmalle aselajien välisen yhteistyön tutkimiselle yhdessä panssariaselajin kanssa. Etenkin uusimmissa ohjesäännöissä painotettu tiedustelun merkitys olisi kiintoisa tutkimuskohde, mistä ei ole vielä maailmansotien väliseltä ajalta tehty tutkimusta. Myös nopeasti väsyvälle aselajille huollon merkitys korostui, joten olisi kiintoisaa tarkastella huollon toimintaa, tehtäviä ja merkitystä panssariaselajin kanssa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO, Helsinki (KA)

Päämajan koulutusosaston arkisto

Panssarijoukkojen toimintaohje, *Panssarijoukot ja niiden toiminta*, 1936

II Painetut lähteet

Borgman, F. W.: ”Mekanisoinnin vaikutus taktikkaan ottaen erikoisesti huomioon Suomen olosuhteet” (art.). *Suomen sotilasaikakauslehti* 6/1933.

Ekman, T 1936: *Tykistön taktillinen toiminta*. Otava.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö (H. V. H. O.) I. Otava Oy, 1927.

Hyökkäysvaunuharjoitusohjesääntö (H. V. H. O.) II. Otava Oy, 1927.

Jalkaväen ohjesääntö I (J. O. I.). Otava Oy, 1933.

Jalkaväen ohjesääntö II,1 (J. O. II,1). Otava Oy, 1932.

Jalkaväen ohjesääntö II,2 (J. O. II,2). Otava Oy, 1933.

Kenttätykistön ampumaohjesääntö (Kt. A. O.). Kustannusosakeyhtiö Otava, 1924.

Kenttätykistön ohjesääntö I (K. T. O. I). Harjoitusohjesääntö. Otava Oy, 1934.

Komppanian taistelukouluutus II. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1921.

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjeistuksessa. Valtioneuvoston kirjapaino, 1919.

Ohjeita lähitaistelua varten. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1928.

Olkkonen, Hannes 1928: *Taktiikan perusteet.* Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Sigell, Niilo 1927: *Jalkaväen taistelutaito.* Turunmaan kirjapaino.

Sihvo, Aarne 1923: *Kevyt taisteluvaunu jalkaväen aseena.* Taktiikkaa. Otava Oy.

Suomalainen sotilaskäsikirja. IV Tykistö. Julkaistu Suomalaisen Sotilasjoukon toimesta, 1918.

Tykistön käytön periaatteet. Reserviupseerikoulun julkaisema. Maaseudun Kirjapaino Osakeyhtiö, 1938.

von Gerich, Paul 1922: *Taktiikan oppikirja I.* Muodollinen taisteluoppi. Kustannusosakeyhtiö Otava.

III Tutkimuskirjallisuus

Hollanti, Juha 2019: *Alivoimaisen taktiikka.* Suomalaisen taktisen ajattelun tarkastelu. Maanpuolustuskorkeakoulu, julkaisusarja 1, tutkimuksia nro 38. PunaMusta Oy.

Hovilainen, Pentti 1949: *Tankkirykmentistä Panssaripataljoonaan 1919–1949.* Panssaripataljoonan upseeri- ja aliupseerikunta.

Iskanius, Markku 1997: *Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimus sekä tutkimusmenetelmät.* Julkaisusarja 2, 1/1997. Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikan laitos.

Itkonen, Asko 2019: *Suomen panssarivaunujoukot 1919–1939.* Hyökkäysvaunurykmentti sata vuotta. Books on Demand.

Jørgensen, Christer & Mann, Chris 2017: *Tank Combat.* The Theory and Practice of Tank Warfare 1916–2000. Amber Books Ltd.

Leino, Petteri 2019: *Suomalaiset sotilaskäsikirjat ja ohjesäännöt vuoteen 1944 saakka.* Antikvariaatti Pufendorf.

- Liimatta, Hannu 2018: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempiä ratkaisuja*. Itsenäisen Suomen jalkaväkitahtiikan kehittämisen neljä ensimmäistä vuosikymmentä. Edita.
- Kantakoski, Pekka 1969: *Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969*. Karisto Oy.
- Kemppi, Jarkko 2006: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924*. Edita Prima Oy.
- Kesseli, Pasi 2016: *Tykistö taistelee tulellaan*. Tykistötaktiikan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana. Otavan Kirjapaino Oy.
- Muikku, Esa & Purhonen, Jukka 2003: *Suomalaiset panssarivaunut 1918–1997*. Karisto Oy.
- Paju, Petri: ”Fyysikko suomalaispanssareiden kriitikkona ja kehittäjänä” (art.). *Tekniikan Waiheita* 3–4/2015.
- Palokangas, Marko 2018: *Hankitun tiedon varassa*. Yhtymätason tiedustelutoiminnan kehitys Suomessa itsenäisyytemme aikana. Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita.
- Pölönen, Raine 2019: *Yhteisen komiteatyöskentelyn ensiaskleet*. Sotilaiden ja poliitikkojen suunnittelutyö puolustusrevisionissa 1923–1926. Yleisesikuntaupseerikurssi 59 diplomityö, maasotalinja, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Raunio, Ari (toim.) 2002: *Suursotien vuosisata*. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy.
- Saarikoski, Vesa 1998: *Elon mainingit*. Jääkärikenraali Aarne Sihvo 1889–1963. WSOY.
- Salminen, Elias & Keskinen, Kalevi 2016: *Suomen panssarisota*, Bookwell Oy.
- Talus, Inka 2020: *Ranskalaista panssaritaktiikkaa sovellettuna Suomeen*. Suomalainen panssarihyökkäystaktiikka ohjesäännöissä ja sen kehitykseen vaikuttaneet

tekijät vuosina 1919–1939. Historian kandidaatin tutkielma, Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta.

Toveri, Pekka: ”Panssarijoukkojen käyttö Venäjän suurhyökkäyksessä Ukrainaan 2022” (art.). *Panssari* 2/2022.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuunainen, Pasi 2019: *Talven soturit*. Talvisotataito Suomessa 1918–1940. Gaudeamus Oy.

Tynkkynen, Vesa 1996: *Hyökkäyksestä puolustukseen*. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa. Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikan laitos, julkaisusarja 1, 1/1996. Nettopaino.

Yleinen opas 2022. Maanpuolustuskorkeakoulu, PunaMusta 2022.

Åkerman, E.: ”Panssariaseen organisaatiosta ja taktiikasta” (art.) *Tiede ja ase* 7/1949.